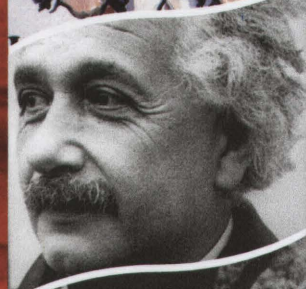
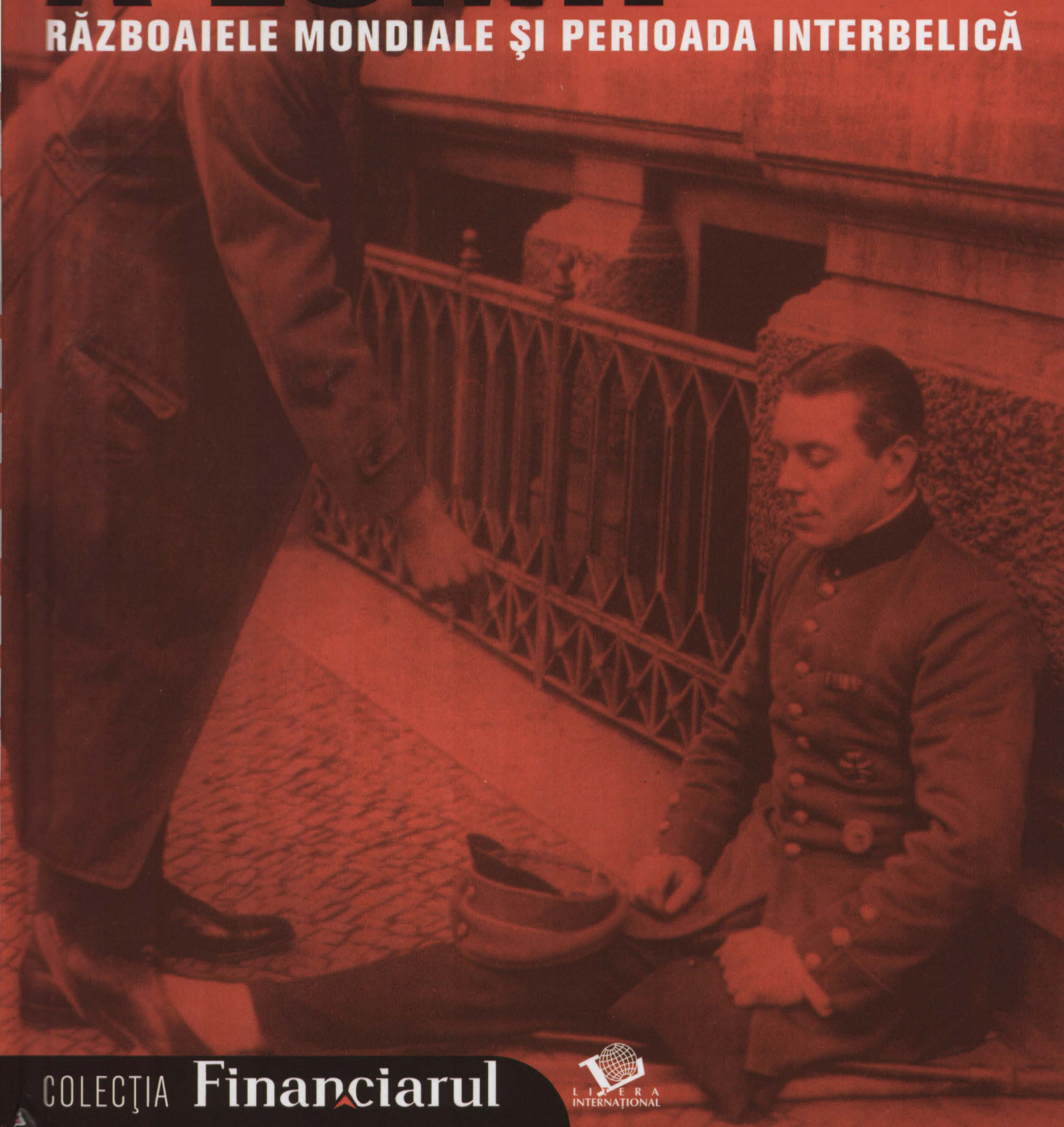

MAREA ISTORIE ILUSTRATĂ A LUMII

ÎN 7 VOLUME

RĂZBOAIELE MONDIALE ȘI PERIOADA INTERBELICĂ

COLECȚIA **Financiarul**

Războaiele mondiale și perioada interbelică

1914–1945

Prima jumătate a secolului XX găsește lumea prinsă în vârtoarea a două conflagrații mondiale, duse cu o cruzime fără precedent. Primul Război Mondial izbucnește în urma unei dispute exclusiv europene, transformându-se într-un conflict ce avea să implice coloniile și Statele Unite ale Americii. Acesta a modificat configurația geopolitică a Europei și a schimbat echilibrul puterilor în toată lumea. În cel de Al Doilea Război Mondial, națiunile Europei, Asiei, Americii și Africii sunt atrase în luptă de politica agresivă a Germaniei naziste și a Uniunii Sovietice. Războiul a fost purtat cu cele mai noi tehnologii armate și a costat viața a mai bine de 55 de milioane de oameni. Holocaustul, exterminarea sistematică a evreilor din Europa, reprezintă o catastrofă etică și etnică de neconceput pentru civilizația modernă.

Reintegrarea socială a invalizilor de război a reprezentat o problemă pentru națiunile participante la cele două conflagrații; veteranii de război mutilați ajungeau adesea să cerșească pe străzi.

1 Sfârșitul monarhiilor europene, caricatură, 1918

2 Geografi britanici schimbă harta Europei

3 Paradă în Piața Roșie, Moscova, 1927

EPOCA RĂZBOAIELOR MONDIALE

La începutul secolului XX, naționalismul agresiv, lupta pentru reîmpărțirea sferelor de influență și cursa internațională a înarmării au făcut ca pacea europeană să fie pe punctul de a exploda. Asasinarea moștenitorului austro-ungar în iulie 1914 a declanșat o conflagrație care avea să distrugă vechile structuri statale ❶. După război, au luat naștere forțe politice totalitariste, alimentate de crizele sociale și economice ale timpului. În 1939, nazismul german a aruncat lumea în cel mai devastator război din istorie. La sfârșitul lui, în 1945, Europa era o ruină.

Reorganizarea statelor după Primul Război Mondial

Primul Război Mondial, dus cu toate resursele disponibile de atunci, a schimbat relațiile de putere din întreaga lume și a retras harta Europei ❷. Până și națiunile victorioase, Marea Britanie și Franța, erau slăbite economic după conflagrație. Statele Unite ale Americii au câștigat cel mai mult de pe urma războiului, preluând statutul de hegemon mondial de la Marea Britanie și urmărind să instaureze pacea în Europa pe baza dreptului de autodeterminare al națiunilor. Însă ordinea de după război, creată la Paris de puterile victorioase, era contradictorie. Aceasta devine sursa unor noi conflicte, creând premisele următorului război. Forțele care au pierdut erau nemulțumite de faptul că fuseseră considerate unicele responsabile pentru război și vedeau plățile cu care fuseseră împovărate drept o mare nedreptate.

5 Evrei manifestând pentru dreptul de imigrare în Palestina, New York, anii 1920

Mai ales Germania, care era obligată să își cedeze coloniile și o mare parte din imperiu, urmarea de la bun început revizuirea tratatului. Scindarea imperiilor multiculturale Austro-Ungar și Otoman creează state-națiuni instabile în Europa de Răsărit și Centrală, cu minorități etnice puternice. În Orientul Apropiat, puterile victorioase încalcă promisiunea de a garanta indepen-

dența națională. Fostele teritorii ale Imperiului Otoman erau împărțite între britanici, francezi sau puse sub mandat internațional. Atitudinea inconsecventă a Marii Britanii față de imigrarea evreilor în Palestina stă la baza conflictului arabo-israelian declanșat după 1945 ❸.

Totalitarismul: comunismul și fascismul

Primul Război Mondial mobilizează pentru prima dată națiuni întregi. Acesta răstoarnă ordinea socială din multe țări și conduce la revolte și revoluții. Dinastii care domneau de secole se prăbușesc în Rusia, Germania, Austria și Ungaria. În multe state se instaurează democrații parlamentare, cu caracter temporar. Mai mulți sorți de izbândă a avut victoria din 1917 a bolșevicilor din Rusia ❹. Înființarea Uniunii Sovietice în 1922 a influențat dezvoltarea internă a întregii Europe. Obiectivul sovietic de a declanșa o revoluție comunistă mondială a trezit temeri legate de posibile lovituri de stat ale partidelor de stânga în cadrul democrațiilor europene instabile de după război ❺. În replică, grupurile fasciste de dreapta câștigau puterea peste tot. Deși acestea se deosebeau foarte

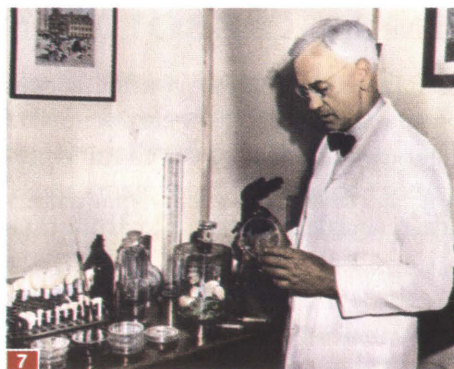

4 Plata indemnizației de șomaj, 1930

mult de la o țară la alta, toate aveau în comun o atitudine naționalist-militară, radical antidemocratică și anticomunistă. Astfel de mișcări devin dominante în Germania și în Italia, datorită situației catastrofale a economiei lumii. În Spania, regimul fascist se stabilește după un sângeros război civil. Sisteme autoritare apar și în America de Sud, iar conducerea militară naționalistă din Japonia urmărește să întemeieze un imperiu colonial în Asia. În China, națiunea cea mai numeroasă a lumii, partidele naționaliste și comuniste se luptă pentru control. Dintre Marile Puteri, numai Franța, SUA și Marea Britanie își mențin sistemele democratice liberale, în ciuda crizei economice.

Oraș german distrus după un bombardament, 1944

Alexander Fleming, inventatorul penicilinei, 1940

Asamblarea mașinilor în SUA, cca 1940

Teroarea și războiul total

În Germania vine la putere o mișcare fascistă agresivă, reprezentată de Partidul Național-Socialist al lui Hitler. Reichul german începe cel de Al Doilea Război Mondial ⑥ în 1939, cu scopul de a reorganiza Europa după teoria rasistă a nazismului, instaurând o campanie de exterminare a unor grupuri etnice din estul Europei, care culminează cu genocidul a milioane de evrei europeni. Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Uniunea Sovietică formează o alianță care pune capăt războiului nazist, ocupând Germania în 1945. Japonia, aliatul Germaniei, se predă numai după cele două bombardamente atomice. În cel de Al Doilea Război Mondial, au fost folosite cele mai devastatoare tehnologii, astfel că mai bine de 55 de milioane de oameni și-au pierdut viața. Bombardamentele efectuate de forțele aeriene au avut un număr uriaș de victime și au distrus orașe întregi. În urma războiului, Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii devin cele două supraputeri ale lumii. După 1945, însă, divergențele dintre acestea au condus la împărțirea ideologică a Europei și a lumii întregi.

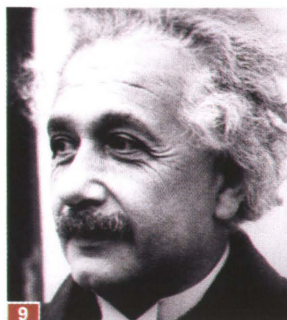
Începuturile culturii de masă moderne

În perioada interbelică, dezvoltarea științei și tehnologiilor în țările industrializate schimbă fundamental viața oamenilor. În 1915, fizicianul german Albert Einstein ⑨ publică *Teoria generală a relativității* și revoluționează conceptul de timp și spațiu, obținând Premiul Nobel pentru fizică (1921). În 1929, un alt laureat al Premiului Nobel bacteriologul britanic Sir Alexander Fleming descoperă penicilina și o aplică în medicină ⑦.

Datorită liniei de asamblare ⑧, automobilul devine un mijloc de transport în masă. Grație noilor tehnologii, viața de zi cu zi, mai ales la oraș, capătă dinamism. Devine posibilă comunicarea la distanțe mari într-un timp mai scurt și tot mai mulți oameni

Dansatoarea Josephine Baker, starul perioadei interbelice, cca 1930

Albert Einstein, cca 1930

a cuvântului tipărit, câștigând un număr tot mai mare de cititori. Reclamele de neon și panourile uriașe de pe străzi reprezentau noul aspect al comerțului orientat către client. Industria spectacolelor, cu săli de dans, cluburi de noapte ⑩, ajunge să definească un stil de viață asociat cu mistică *zgomotoșilor anii 1920*. Accesul la bunurile de larg consum prin intermediul mass-media începe să estompeze diferențele care existau între burghezie și clasa muncitoare. Rolurile sexelor suferă modificări notabile. Mișcarea feministă obține emancipare politică; după 1918, în majoritatea țărilor industrializate femeile au drept de vot și posibilitatea de a candida pentru funcții în stat. De asemenea, femeile capătă și dreptul de a se angaja ⑫, deși a trebuit să treacă mult timp până au putut deține funcții importante.

Aceste schimbări spectaculoase au loc îndeosebi în Statele Unite ale Americii și în țările industrializate ale Europei. O mare parte din restul lumii ia parte la această revoluție, îmbinând stilul de viață occidental modern cu practicile culturale tradiționale.

încep să se mute din locul de origine în căutarea unor slujbe mai bune și a unui trai îndestulat. De asemenea, noua tehnologie a revoluționat industria spectacolului: radioul și cinematograful ⑩ devin mijloacele de distracție a maselor. Se dezvoltă o cultură de consum orientată spre ocuparea timpului liber. Cotidienele ieftine, a căror apariție era posibilă doar datorită noilor tehnologii, facilitează reproducerea în masă

Myrna Loy și William Powell, staruri de film din anii 1930

Studente la geografie cercetează un teren, SUA, 1920

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL 1914–1918

Primul Război Mondial este considerat *prima calamitate a secolului XX*. Declanșat de politica imperialistă a puterilor europene și de alianțele instabile care au rezultat, Marea Conflagrație s-a soldat cu cca 10 milioane de morți și 13 milioane de răniți. Mobilizarea unor națiuni întregi și violența adusă la extrem din acest război declanșează răsturnări sociale și politice ale căror urmări au marcat întreg secolul XX.

Soldați purtând măști de gaze, 1916

Izbucnirea Primului Război Mondial

Cauza directă a războiului a fost asasinarea moștenitorului tronului Austriei în iunie 1914. Criza din iulie se agravează pe măsură ce sistemul de alianțe între puterile europene își mobilizează forțele pentru război.

După asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand ❶ și a soției sale Sofia de către naționalistul sârb Gavril Princip la 28 iunie 1914, la Sarajevo, Austro-Ungaria dorea să redreseze rapid situația, pentru a-și restabili influența politică în Serbia. Pentru că Rusia sprijinea Serbia, iar Reichul german susținea Austria în baza unor alianțe semnate, criza politică se acutiza amenințând pacea în Europa.

În următoarea lună, după contacte diplomatice intense, Marile Puteri își respectă angajamentele din cadrul alianțelor, începând Criza din iulie. Împăratul Franz Joseph I al Austriei înaintează Serbiei un ultimatum amenințător ❷, după ce se asigură de sprijinul Germaniei; acesta este reasigurat de kaizerul Wilhelm II, de sprijinul lui necondiționat prin așa-numitul *cec semnat în alb* trimis pe 5-6 iulie 1914. Încercările de

Asasinarea lui Franz Ferdinand la Sarajevo, 28 iunie 1914

mediere ale britanicilor eșuează, iar Austro-Ungaria declară război Serbiei la 28 iulie 1914. La 30 iulie, țarul Nicolae II al Rusiei ia atitudine printr-o mobilizare generală ❸, care continuă și după ce un ultimatum al Germaniei îi cere să se oprească. Reichul german declară apoi război Rusiei la 1 august. Pentru că Franța, un aliat al Rusiei și un potențial partener de război, își mobiliza de asemenea trupele, Germania se simte

amenințată din ambele părți și, două zile mai târziu, declară război Franței. Istoricii mai discută asupra felului în care conducătorii armatei germane au influențat războiul. Ținând cont de circumstanțe, cea mai mare

șansă de victorie a germanilor într-un război pe două fronturi era să profite de procesul lent de mobilizare a Rusiei, prin înfrângerea rapidă a Franței. Planul Schlieffen, îndelung pregătit, urmărea un atac rapid asupra Franței prin Belgia, implicând inevitabil Marea Britanie în război, deoarece trupele germane ❹ violau neutralitatea acesteia. Britanicii se simțiseră demult provocați de politica agresivă în construcția navală a kaizerului german ❺, iar politica Marii Britanii nu permitea ca o putere ostilă să dețină controlul asupra Coastei flamande. Prin

Trimisul austriac înmânează ultimatumul țării sale guvernului sârb, iulie 1914 includerea automată a domeniilor britanice – Canada, Australia, Noua Zeelandă și Africa de Sud – în război, conflictul ia amploarea unui război mondial. În Europa, așa cum explica ministrul de externe britanic Edward Grey, *luminile s-au stins*.

Țarul Nicolae II printre soldații ruși înainte de război, august 1914

Trupele germane mărșăluiesc prin Antwerp, august 1914

Părțile beligerante în Primul Război Mondial:

Puterile Centrale

Austro-Ungaria,
Bulgaria, Germania,
Turcia

Puterile Antantei

Belgia, Franța, Italia (1915),
Japonia, Rusia, Serbia,
Marea Britanie și SUA (1917)

Steagurile Puterilor Centrale

Kaizerul Wilhelm II ține un discurs, 1915

Iulie 1914 | Criza din iulie

30 iulie 1914 | Mobilizare generală în Rusia

3 august 1914 | Germania declară război Franței

28 iunie 1914 | Asasinatul de la Sarajevo

28 iulie 1914 | Austro-Ungaria declară război Serbiei

1 august 1914 | Germania declară război Rusiei

Mersul războiului 1914–1916

Avansarea spre vest a Germaniei este oprită la 40 km de Paris, iar Frontul de Vest se limitează la un război de poziții. Puterile Centrale câștigă teritoriu în estul și sud-estul Europei, fără să slăbească însă decisiv forțele Antantei.

În august 1914, atât germanii, cât și francezii mergeau la război cu mare entuziasm ⑨. Primele bătălii se dau, însă, pe teritoriul belgian. Generalii francezi aflând planul Germaniei de a ataca Franța prin Belgia, le-au ieșit acestora în întâmpinare. Marșul rapid către Paris, așa cum sperau germanii, este oprit în apropierea capitalei franceze de o contraofensivă a puterilor Antantei. Germanii sunt obligați să se retragă după *Miracolul de la Marne*. Frontul de Vest se stabilizează apoi pe o

lungime de cca 800 km, și astfel începe un război sângeros de poziții care durează ani întregi ⑩ (pag. 442).

De la început, ambele tabere folosesc gazul toxic ca armă de distrugere în masă. După ce Franța utilizează gazul lacrimogen neletal în 1914, germanii folosesc gaz mortal cu hipoclorit pentru prima dată în 1915, lângă Ypres, în Flandra. Deși era interzis din 1907 de convențiile de război ale Conferinței de la Haga,

bătăliile cu gaze ⑪ aveau loc pe toate fronturile. Pe Frontul de Est, armata rusă ocupase Prusia Orientală la mijlocul lui august 1914, dar este înfrântă în bătăliile de la Tannenberg și de la Lacurile Mazuriene și, în februarie 1915, se retrage. Armata germană, condusă de comandantul suprem Paul von Hindenburg, ocupă apoi Polonia rusă, Kurzeme și Lituania, după ce ofensiva se blocase în Galiția răsăriteană. Urmează atacuri din ambele părți, fără victorii semnificative, însă Revoluția din Rusia din 1917 (pag. 480) schimbă decisiv situația pe Frontul de Est. Balcanii, unde începuseră luptele după ultimatumul Austro-Ungariei, devin al doilea teatru de război. Serbia ⑫ este înfrântă de trupele Puterilor Centrale în octombrie 1915, care o atacaseră pentru a putea securiza drumurile terestre către Imperiul Otoman. Aliatele Antantei, România și Muntenegru,

Soldați francezi stând de pază în tranșee, 1915

Școală din Soldau, Serbia, distrusă în timpul Bătăliei de la Masuria, 1915–1916

sunt de asemenea ocupate la sfârșitul anului 1916. Forțele Antantei sunt împinse înapoi și oprindu-se la Salonic, forțează Grecia, care fusese neutră până atunci, să intre în război în 1917. La granițele Frontului de Sud-Est însă nu are loc nici un eveniment major.

Voluntari germani îndreptându-se spre Franța, august 1914

Soldați orbiți de gaz toxic, 1918

Fritz Haber

Chimistul german, laureat al Premiului Nobel, Fritz Haber, și-a câștigat o faimă dubioasă din cauza angajării sale în producerea de arme chimice în cursa înarmării. După izbucnirea războiului, și-a pus institutul de cercetare la dispoziția armatei germane și a supravegheat personal primele atacuri cu gaz de pe front. Tot el a fost cel care a produs gazul ziklon B, utilizat ulterior de naziști pentru exterminarea evreilor în lagărele morții. Ca o ironie a sorții, Haber însuși este nevoit să fugă din Germania după 1933, din cauza originii sale evreiești.

Fritz Haber

Războiul de uzură de pe Frontul de Vest

Pe Frontul de Vest, cele două tabere se confruntă într-un *Materialschlacht* (bătălie de materiale). Intrarea în război a SUA înclină balanța în favoarea puterilor Antantei.

La începutul lui 1916, conducerea armatei germane era hotărâtă să rupă cu orice preț echilibrul de pe Frontul de Vest ❶. În lipsa unui plan strategic, obiectivul războiului de uzură era să producă pierderi umane cât mai mari în rândurile inamicului. În bătălia de câteva luni de la Verdun ❷ s-au dat lupte pentru fiecare palmă de pământ. Aceasta s-a încheiat cu moartea sau rănirea

a 700 000 de oameni în fiecare tabără. În timpul contraatacului britanico-francez de pe Somme ❸, 57 000 de militari britanici mor în primele ore; în total va pieri peste un milion de oameni de fiecare parte. Ambele bătălii au demonstrat inutilitatea pierderilor masive de vieți omenești ❹ provocate de războiul tehnologic, cu repercusiuni asupra psihicului și moralului soldaților. Succesul

unui atac asupra unor poziții defensive cu tranșee adânci devenise imposibil fără pierderi uriașe. Pozițiile Germaniei și Franței slăbiseră fără ca vreuna să aibă vreo speranță să învingă. Din cauza acestor eșecuri, conducerea armatelor este schimbată în ambele tabere; în

Franța Robert Nivelle preia comanda de la Joseph Joffre, iar în Germania Erich von Falkenhayn este înlocuit de Hindenburg, care încheie atacul asupra Verdunului. Pe mare, superioritatea puterilor Antantei fusese copleșitoare încă de la început, mai ales datorită flotei britanice. În consecință, începând cu 1915, Germania ignoră convențiile internaționale și își utilizează submarinele ❺ pentru a distruge navele comerciale ale națiunilor beligerante și neutre. După scufun-

darea *Lusitaniei* ❶, un vapor de pasageri utilizat și pentru transportul munițiilor, la bordul căruia își pierde viața 100 de cetățeni americani, SUA abandonează neutralitatea prin proteste vehemente, obligând Germania să renunțe la războiul fără restricții al submarinelor. Cu toate acestea, după bătălia de la Jutland de la sfârșitul lunii mai 1916, care provocase pierderi

1 Scufundarea *Lusitaniei*, care transporta torpile și civili americani, 1915

mai târziu și Austro-Ungariei. Prin intrarea SUA în război ❷ de partea Antantei, mersul acestuia e în defavoarea Puterilor Centrale, din acest moment ele fiind definitiv dezavantajate material.

2 Poster francez chemând în apărarea fortăreței de la Verdun, 1916

5 Morminte improvizate pe Frontul de Vest, 1916

6 Cimitir al armatei britanice pe Somme, desen de Louis Étienne Dauphin, 1916

3 Artilerie franceză cu tunuri britanice pe Somme, 1917

dramatice pentru britanici, Reichul german decide să reia războiul total al submarinelor la 1 februarie 1917. Statele Unite declară apoi război Germaniei,

7 Poster americani pentru recrutarea voluntarilor, 1917

4 Poster al marinei germane: Submarine, la atac! 1914

Psihologie

Primul Război Mondial a oferit un număr uriaș de subiecte pentru tânăra știință a psihologiei. Mulți dintre militari de pe Frontul de Vest erau traumatizați psihic având crize de isterie. Participând la măcelurile sângeroase sau lănczând ani în șir în tranșee, militarii cădeau victime paraliziiilor nervoase sau psihosomatice. Exemplul lor a demontat opinia generală vehiculată pe atunci, conform căreia isteria nu ar fi altceva decât o boală a femeilor.

Teatrele de război secundare și primele mișcări de rezistență

Posesiunile coloniale ale puterilor europene condiționează răspândirea războiului în toată lumea. În 1917, din cauza sacrificiilor umane și materiale uriașe, în toate taberele izbucnesc primele revolte.

Puterile coloniale europene se luptă pe toate mările lumii. Cru-cișătoarele germane, alături de aliații turci, atacă Rusia pe Marea Neagră; acestea scufundă de asemenea o escadră a flotei britanice la Coronel, Chile. Britanicii distrug nave de război germane pe Insulele Falkland de lângă coastele Argentinei. În 1914, Japonia se alătură războiului maritim al Antantei ca primul aliat independent de peste mări, deoarece Germania refuzase să renunțe la teritoriul chinezesc Kiaochow ⑨. Puterile Antantei se luptă în Africa pentru posesiunile coloniale germane. Togo, Camerun și Africa de Sud-Vest germană sunt cucerite în

Militari ai armatei otomane, parte a alianței Axei, 1916

primii ani de război. Germanii reușesc să păstreze partea de est a Africii până la sfârșitul războiului, în 1918, dar numai cu ajutorul askarilor ⑩ și al altor militari băștinași.

În Orientul Apropiat, Imperiul

Otoman ⑧ se alăturase deja Puterilor Centrale, însă, în ciuda sprijinului puternic, nu reușește să desfășoare un război pe mai multe fronturi. Deși ies învingători în fața britanicilor și australienilor în peninsula Gallipoli în 1915, turcii sunt înfrânți în Sinai și Palestina.

Înfrângerea din 1918 a Puterilor Centrale determină destrămarea definitivă a Imperiului Otoman.

La fel ca și Austro-Ungaria, acesta este redus la țara sa de bază, Turcia (pag. 486). Pentru a menține în funcțiune mașinăria militară, economia internă a națiunilor beligerante se conforma necesităților industriei de război ⑪, ⑫. Când războiul provoacă foamete și malnutriție,

apar mișcările de rezistență – mai ales în Germania, care pierdea războiul și avea de suferit de pe urma blocadei. Nemulțumirea se răspândește și pe front. În august 1917, soldații germani refuză să se supună ordinelor din cauza lipsei de alimente. Primele revolte civile au loc în ianuarie 1918, când muncitorii din orașele Germaniei fac grevă, cerând pacea. Comandamentul german continuă însă lupta. Forme de rezistență au loc și în alte țări. După bătălii cu pierderi uriașe au loc revolte ale soldaților francezi pe Frontul de Vest, iar soldații ruși dezertează în masă după ofensiva eșuată din mai 1917 împotriva armatei germane, declarând prietenie și fraternizând cu inamicul.

Carte poștală germană având ca subiect lupta pentru Kiaochow, 1914

Poster american cerând economisirea hranei în favoarea militarilor care luptau în Europa, 1918

Războiul aerian

Pentru prima dată, războiul se purta și în aer. Germanii angajează dirijabilul Zeppelin, care era mai lent, în timp ce britanicii folosesc avioane mici, manevrabile. Grenadele erau aruncate de la bord cu mâna, iar piloții efectuau raiduri în prima linie a frontului.

Avion britanic lovit de flota aeriană germană, desen

Trupe askari din Africa de Est germană, 1915

Femei lucrând în industria de război franceză, 1915

■ Prăbușirea Puterilor Centrale și Armistițiul din 1918

Deși după intrarea Statelor Unite ale Americii în război, Antanta reperta victorii în toate regiunile, Puterile Centrale credeau cu tărie că în final ele vor învinge.

După victoria electorală din 1916, președintele SUA, Woodrow Wilson ❶, simpatizează cu Aliații și le oferă sprijin financiar. Promovând sloganul *Pace fără victorie*, acesta susținea ideea unei păci prin echilibru, în timp ce Franța și Marea Britanie urmăreau să înfrângă definitiv Reichul german. La 6 aprilie 1917, Statele Unite ale Americii declară război

1 Președintele SUA, Woodrow Wilson

Germaniei, deoarece aceasta continua să scufunde necondiționat navele comerciale neutre cu ajutorul submarinelor, făcând imposibilă salvarea celor de la bord. Până în iunie 1917, primele trupe americane ajung în Franța. La 8 ianuarie 1918, Wilson ține un

discurs înaintând 14 *Puncte*, clauze de drept internațional, care vor forma baza tratatelor de pace ulterioare. Cele mai importante

dispoziții prevedeau eliberarea tuturor teritoriilor cucerite de Puterile Centrale, returnarea Alsaciei și Lorenei Franței ❷, dezarmarea internațională, dreptul tuturor popoarelor la autodeterminare națională

și conlucrarea tuturor națiunilor la garantarea mutuală a independenței politice și a integrității teritoriale.

Cu toate acestea, Reichul german continuă să urmărească obiectivul *păcii victorioase*, încheind armistiții pe Frontul de Est,

în decembrie 1917, după Revoluția din Octombrie din Rusia (pag. 480). Situația permitea ca un mare număr de trupe germane să fie mutate pe Frontul de Vest. Prin Tratatul de la Brest-Litovsk ❸ din 3 martie 1918, Puterile Centrale îi constrâng pe sovietici să renunțe la Polonia și Kurzeme. Ucraina și ulterior statele baltice nou înființate aveau să devină de asemenea independente formal, fiind în realitate controlate de germani. Părți din Georgia și Armenia revin Imperiului Otoman. Speranțele germanilor de a obține o victorie militară în vest după încheierea conflictului din est s-au spulberat. După contraofensiva reușită a Antantei din vara anului 1918, trupele germane sunt împinse înapoi până la granițele Reichului.

La sfârșitul lunii octombrie, când aliații principali ai Germaniei, Austria și Imperiul Otoman, renunță să mai lupte și declară pacea, Reichul german este înfrânt în cele din urmă. Pentru a evita o pace dezavantajoasă, guvernul Germaniei acceptă cele 14 *Puncte* drept condiții preliminare pentru negocierile de pace.

În Germania are loc o succesiune rapidă de evenimente. Refuzul marinarilor germani de a ieși pe mare pentru o

2 Mareșalul Pétain călărește triumfal prin Metz, 1918

3 Pacea de la Brest-Litovsk: Troțki (dreapta) și alți deputați ruși în drum spre locul negocierilor, 1918

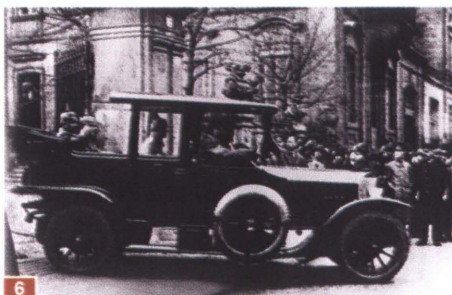
bătălie navală la 28 octombrie 1918 anticipează Revoluția din Noiembrie ❹, aceasta soldându-se cu răsturnarea monarhiei (pag. 448). La 9 noiembrie, kaizerul abdică ❺ și la Berlin se proclamă Republica Germană. Două zile mai târziu, Matthias Erzberger, în calitate de reprezentant al Reichului german, semnează Armistițiul de la Compiègne ❻ cu puterile Antantei. Războiul se terminase ❼.

4 Semnarea Armistițiului de la Compiègne, 11 noiembrie 1918

5 Rebeli germani, noiembrie 1918

6 Wilhelm II pleacă în exil din Berlin la 9 noiembrie

7 Militari îmbarcându-se spre casă

12 decembrie 1916 | Oferta de pace a Germaniei 8 ianuarie 1918 | Proclamarea celor 14 *Puncte* 3-4 octombrie 1918 | Oferta de pace a Germaniei către Wilson

22 ianuarie 1917 | Wilson dezvoltă ideea *păcii fără victorie*

3 martie 1918 | Tratatul de la Brest-Litovsk

Angajamentele de pace

După ce se luptă între ele pentru putere, forțele victorioase ajung la un acord de pace foarte dur pentru Germania în cadrul Tratatului de la Versailles. Germanii erau obligați să își asume responsabilitatea pentru război și să plătească reparații uriașe țărilor pe care le invadaseră.

Puterile aliate victorioase se întâlnesc în ianuarie 1919 la Paris, pentru a discuta o nouă ordine postbelică. Negocierile la care participă peste 100 de delegați durează până în iunie. Discuțiile despre pace erau

8 David Lloyd George

conduse de președintele SUA Woodrow Wilson ⑧, de prim-ministrul britanic David Lloyd George ⑨, de prim-ministrul francez Georges Clemenceau ⑩ și, într-o măsură mai mică, de prim-ministrul italian, Vittorio Emanuele Orlando. La negocieri nu au fost invitate Germania înfrântă, și Rusia bolșevică.

Obiectivele Aliatilor victorioși

erau divergente. Wilson dorea să asigure o pace perpetuă și să creeze o organizație în acest scop – Societatea Națiunilor. Marea Britanie ar fi vrut să ierte Germania – mai mult de frica răspândirii

bolșevismului ca urmare a înfrângerii acesteia. Pe de altă parte, Franța intenționa să își slăbească substanțial puternicul vecin. În Tratatul final de

la Versailles ⑪ se ajunge însă la un compromis, cu urmări dure și fără nici o clemență pentru

aproape 13 procente din teritoriul de dinainte de război. Alsacia și Lorena sunt returnate Franței. Germania pierde alte teritorii în favoarea Poloniei, Cehoslovaciei și Lituaniei. Malul stâng al Rinului urma să fie demilitarizat ⑫ și ocupat de Aliți; armata germană avea să fie redusă la 100 000 de oameni, fără generali.

9 Georges Clemenceau

Plățile de război nu fuseseră stabilite în tratat, dar era evident că urmau să fie uriașe; Reichul german ajunge să plătească 53 de miliarde de mărci în aur

până în 1932. Clauza culpei de război care considera Germania singura țară vinovată a stârnit indignarea

Graful Ulrich von Brockdorff-Rantzau, ministrul de externe al Republicii Weimar, la negocierile de pace de la Versailles:

Cunoaștem cu toții forța urii cu care ne confruntăm aici. Ni se cere să ne asumăm în totalitate responsabilitatea pentru acest război. Dar, o asemenea acceptare din partea mea ar fi un neadevăr.

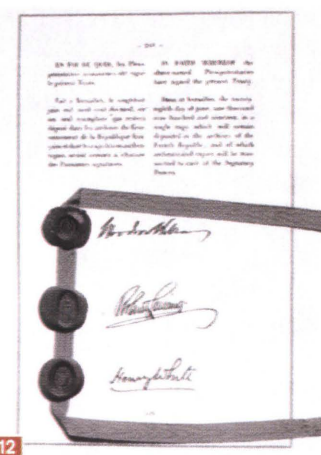
Graful Ulrich von Brockdorff-Rantzau

10 Sala Conferinței din Versailles, 1919

11 Dezasablarea unui tanc german, 1920

12 Tratatul de la Versailles, 1919

13 Președintele Wilson la Paris, 1918

Germania. SUA insistă să se fondeze Societatea Națiunilor. Adunarea Națională Germană de la Weimar alege să accepte termenii tratatului, cu 237 de voturi pentru și 138 împotrivă. Germania semnează prevederile de pace ⑫ la 28 iunie 1919, pentru că nu avea alternativă, Germania pierzând

germanilor. Sunt semnate tratate de pace separate cu alte Puteri Centrale. La Saint Germain, la 10 septembrie 1919, Imperiul Austro-Ungar este desființat. Austria (căreia i se interzisese să se unească cu Germania) și Ungaria devin două state mici și sunt nevoite să recunoască independența

Cehoslovaciei și Poloniei, precum și pierderea tuturor celorlalte teritorii imperiale. Prin Tratatul de pace de la Sèvres din 10 august 1920, Imperiul Otoman este scindat în conformitate cu un acord al Aliatilor: Bosforul, Dardanelele și Constantinopolul sunt plasate sub control francez și britanic.

1 马列主义毛泽东思想万岁！

IDEOLOGIILE SECOLULUI XX

După transformările sociale și morale aduse de Primul Război Mondial, vin la putere promotorii celor două modele opuse de politică totalitară pentru restructurarea societății. Odată cu național-socialismul, fascismul inuman triumfă asupra mișcării democratice care instaurase slaba Republică de la Weimar în Germania. Cealaltă ideologie care avea să influențeze politica mondială este comunismul ❶. Ambele modele reprezentau o contrapozitie radicală a modelului occidental de democrație liberală

Afiș chinezesc: comuniștii Marx, Engels, Lenin, Stalin și Mao

Democrația:

autodeterminarea cetățenilor

Abraham Lincoln descria metoda de conducere democratică, bazată pe principiul suveranității poporului și pe egalitatea tuturor, drept guvern al poporului, prin popor, pentru popor. Woodrow Wilson ❶, președintele Statelor Unite ale Americii ❷, își justifica ideologic intrarea în Primul Război Mondial, afirmând că scopul lui era să creeze o lume sigură pentru democrație.

După război, cererile de autodeterminare ale grupurilor care împărțeau valori culturale sau naționale comune duc la reforme electorale în aproape toate țările din Europa. La început, forma predominantă de democrație

2 Secție de votare în Spania, 1936

era aceea care se baza pe o competiție nonviolentă între partide, garanta drepturi individuale și drepturi pentru minorități și per-mitea cetățenilor să participe la alegeri după regula majorității ❸.

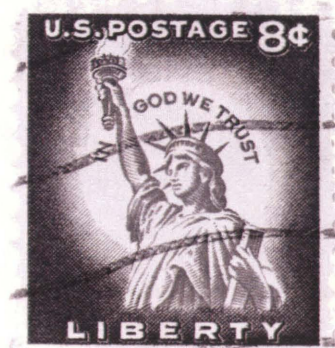
4 Președintele SUA Thomas Woodrow Wilson

Însă din cauza crizelor sociale postbelice, multe guverne democratice sunt demise de partidele radicale de dreapta și cele radicale de stânga. Dintre Mariile Puteri, doar democrațiile tradiționale ale Marii Britanii și SUA

se dovedesc imune

la promisiunile utopice de fericire mondială din statele totalitare

După cel de Al Doilea Război Mondial, democrațiile libere se reafirmă în Europa de Vest. Odată cu prăbușirea Imperiului Sovietic în 1989-1991, aproape toată Europa de Est și multe alte părți ale lumii se supun principiilor democratice, majoritatea depunând eforturi să stabilească o formă cu adevărat democratică de guvernare.

6 Timbru cu Statuia Libertății de pe insula Liberty, la intrarea în New York

Comunismul:

pretenție de salvator și dictatură paternală

În *Manifestul Comunist* din 1848, Karl Marx și Friedrich Engels conceptualizează o nouă teorie istorico-filozofică, ce va fi utilizată drept bază ideologică de către mișcările muncitorești din sec. XX. Conform acestuia, datoria istorică a muncitorilor era să elibereze umanitatea de represiunea și nedreptățile sociale, așa cum erau ele la începutul sec. XX (Proletari din toate țările, uniți-vă!).

5 Chemarea la lupta de clasă, 1919

Marx și Engels interpretau istoria ca pe o serie de lupte de clasă ❹ între exploatare și exploatați. Doar prin victoria istoricește necesară a proletariatului asupra burgheziei putea fi posibilă libera dezvoltare a fiecărei ființe umane. Societatea capitalistă trebuia distrusă,

3 Afiș sovietic de propagandă, 1945

iar mijloacele de producție transformate în proprietate comună – aceasta era singura metodă de a elibera umanitatea de orice formă de exploatare. În numele comunismului, Revoluția din Octombrie condusă de Vladimir Lenin în 1917 triumfă în Rusia, dar Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste ❺ rămâne singura țară socialistă până în 1945. Aici, o dictatură socialistă a proletariatului, prin activiștii de partid revoluționari, trebuia să creeze condițiile pentru o viitoare societate comunistă fără clase. Considerându-se avangardiștii unei revoluții comuniste mondiale, comuniștii sovietici își proclamă sub conducerea lui Lenin puterea absolută asupra tuturor celorlalte partide comuniste. Sub Iosif Stalin, URSS devine o dictatură totalitară care îi elimină sistematic pe toți oponenții politici.

Alte state caută propria formă națională de comunism numai după ce Uniunea Sovietică joacă un rol central în victoria din cel de Al Doilea Război Mondial și după răspândirea comunismului în lume.

În timpul Războiului Rece de după 1945, în

multe țări din vest apare o mișcare cunoscută drept *eurocomunism*. Aceasta evoluează în socialism, reprezentat în Europa de partide socialiste în cadrul unui sistem democratic. Odată cu transformarea Europei de Est în 1989 și cu prăbușirea Uniunii Sovietice în 1991, comunismul își pierde hegemonul. China, singura putere comunistă importantă care mai rămâne, își bazează aparent autoritatea pe învățăturile lui Marx și Engels.

Fascismul: violență și cultul conducătorului

Naționaliștii italieni de dreapta, adepții lui Benito Mussolini ⑨, se autodenumeau fasciști inspirați de vechiul simbol roman al puterii, *fasciile* – nuiele legate în jurul unui topor. La venirea la putere în Italia în 1920, Mussolini configurează un nou tip de dictatură care reprezenta un precedent și un

Adolf Hitler, pictură NS, 1935

Marș victorios al Falangei fasciste în Spania, 1939

exemplu – deși niciodată un model imitat perfect – pentru mișcările fasciste din toată lumea. În unele state europene, grupări autoritare diverse, cu trăsături fasciste, preiau

Benito Mussolini, 1935

controlul aparatului de stat. După Războiul Civil din Spania ⑦ din 1939, generalul Francisco Franco instaurează dictatura. În Portugalia, António de Oliveira Salazar creează *Estado Novo* (Statul nou), în timp ce în Austria se dezvoltă o formă particulară de austro-fascism. Și în America de Sud existau regimuri totalitare cu trăsături fasciste. Punctele comune ale acestor mișcări fasciste sunt: structurile organizaționale ierarhice, cultul conducătorului menit să aducă integrarea socială, simbolismul sugestiv și mobilizarea totală a maselor, care lăsa puține drepturi

individuale. Statul controlează prin forța poliției politice toate aspectele vieții. Din punct de vedere ideologic, statul fascist urma din ce în ce mai mult o ideologie *anti*: era antidemocratic și antiliberal, anticomunist și anticapitalist, antimodern, totuși extrem de naționalist și gata să recurgă la violență ca măsură politică decisivă. Rasismul nu era un element central al fascismului. După cel de Al Doilea Război Mondial, fascismul își pierde aproape în întregime importanța.

Național-socialismul: antisemitism și ideologie

Național-socialismul german sau nazismul, avându-l ca lider (*Führer*) pe Adolf Hitler ⑩, reprezenta ca structură de stat o varietate particulară de fascism. Datorită însă semnificației centrale a antisemitismului, ideologiei rasiale și doctrinei *Lebensraum* (spațiul vital) ⑧ în concepția sa politică, acesta avea o abordare globalizantă, fără precedent, asupra lumii. Nazismul definea istoria ca bătălie între popoare, pentru expansiunea spațiului vital al fiecărei națiuni. În final, oamenii din rasa cea mai valoroasă, arienii, aveau să-i supună pe oamenii inferiori. Propaganda nazistă îi desconsidera mai ales pe polonezi, pe ruși, pe slavi în general, calificați drept *subumani*. Hitler promova războiul în est ca luptă pentru spațiu vital.

În viziunea național-socialistă asupra lumii, inamicii principali erau evreii ⑪, care refuzau să accepte aceste *legi naturale*. Conform filozofiei naziste, evreii controlau toate mișcările internaționale – democrația, pacifismul, comunismul și capitalismul – și

Blut und Boden – mitul *Lebensraum*: sabie peste svastică, 1933

distrușeseră puritatea națiunilor. Astfel, obiectivul central al naziștilor devine persecutarea acestora. Imediat după preluarea puterii în Germania, naziștii încep să-i alunge pe evrei din toate zonele, prin mijloace legale, economice și criminale, desconsiderându-i, lipsindu-i de drepturi și tratându-i cu superioritate.

În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, regimul nazist oferă un model organizat de ucidere în masă a evreilor europeni. În lagărele de exterminare sunt omorâți sistematic sute de mii de evrei. În total, numărul lor se ridică la șase milioane. Au căzut victime terorii naziste și alte

Propagandă NS antisemită, 1942

minorități cum ar fi romii, homosexualii și oponenții politici, precum comuniștii și socialiștii. După victoria Aliaților asupra Germaniei naziste, ideologia național-socialistă este interzisă în toată lumea.

DEMOCRAȚIA NEPOPULARĂ: REICHUL GERMAN 1918–1933

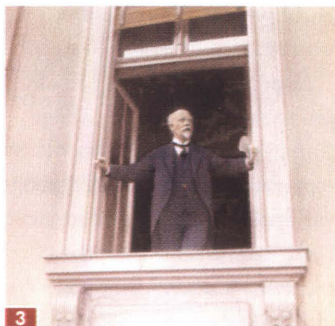

Înmormântarea victimelor Revoluției din Noiembrie, Berlin, 1918

■ Primii ani ai Republicii Germane

Inflația în creștere și loviturile de stat din partea diverselor grupuri din spectrul politic împiedică republica să-și găsească stabilitatea în primii ani.

Monarhia germană se prăbușește în ajunul tulburărilor sociale din noiembrie 1918. Social-democratul Friedrich Ebert ❷ preia responsabilitatea guvernării în perioada de tranziție. Stânga moderată triumfă în dezbaterile din consiliile muncitorilor și soldaților în problema formei de guvernământ. La 19 ianuarie 1919, la Weimar, o adunare națională adoptă o constituție democratică și stabilește republica parlamentară avându-l pe Ebert ca președinte. De teamă că Liebknecht va proclama o republică socialistă, Philipp Scheidemann ❸, alt social-democrat,

Philipp Scheidemann vorbește poporului, reconstituire, 1918

proclamă Republica Germană la 11 noiembrie.

Sânga radicală se simte trădată de guvern din cauza lipsei de măsuri sociale. Armata suprimă revoltele ❹, iar grupurile de vo-

luntari, cunoscute drept *Freikorps* (Corpurile Libere), formate din militari întorși din război, terorizează țara. Ofițerii *Freikorps* îi asasinază pe Liebknecht și pe Rosa Luxemburg, conducătorii Partidului Comunist German.

Aripa de dreapta considera guvernul, care semnase *dezonorantul* *Tratat de la Versailles* (pag. 445), ca fiind agent al statului francez – politicieni de umplură. Semnatarul armistițiului, Matthias Erzberger, este asasinat de către extremiștii de dreapta. Puciul monarhist Kapp ❺ din 1920 și Puciul Halei de Bere al lui Hitler din 1923 sunt înăbușite. Finanțele Reichului

Friedrich Ebert, cca 1918

Trupele guvernamentale în timpul grevei generale din Berlin, 3-12 martie 1919

Distribuirea fluturașilor în timpul Puciului Kapp, martie 1920, Berlin

Puciul Halei de Bere al lui Hitler din 1923

Adolf Hitler, un anonim până atunci, încearcă să instituie o dictatură de dreapta în Germania, printr-un Marș la Feldherrnhalle (Ministerul de Război Bavarez) în München, la 9 noiembrie 1923. În timp ce se afla în închisoare, ca urmare a înăbușirii tentativei de puci, scrie lucrarea ideologică *Mein Kampf*. Hitler este eliberat repede, în 1924, pentru bună purtare și promite să pună mâna pe putere prin orice mijloace legale.

După lovitura de stat eșuată a NSDAP-ului: acuzații; în centru, organizatorii principali Kriebel, Ludendorff și Hitler, München, februarie 1924

Bancnotă a Băncii germane, 15 noiembrie 1923

german erau pe sfârșite; războiul consumase sume imense, iar puterile victorioase cereau plata reparațiilor. Pentru a evita falimentul, se imprimă tot mai mulți bani, iar inflația ❻ ia proporții uriașe. În octombrie 1923, un dolar american echivala cu 40 de miliarde de mărci germane.

■ Căderea Republicii de la Weimar

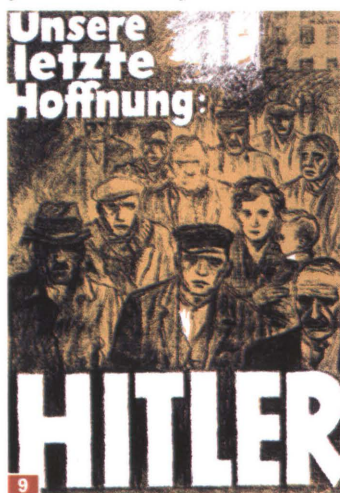
După o scurtă perioadă de stabilizare, național-socialiștii lui Hitler sunt propulsați de criza economică mondială. Cu ajutorul Partidului Național German, Hitler preia puterea în Germania în 1933.

Republica părea să se stabilizeze după 1924. Economia se recuperează prin instituirea unei monede noi și prin reglementarea plăților de despăgubire după Planul Dawes. Din punct de vedere cultural, Berlinul era cunoscut la nivel mondial.

Ministrul de externe Stresemann promovează o politică de împăcare cu vecinii Germaniei, recunoscând granița de vest cu Franța prin Tratatul de la Locarno 7 din 1925. Germania semnează un tratat de prietenie și neutralitate cu Uniunea Sovietică și este acceptată în Societatea Națiunilor.

Alegerea monarhistului Paul von Hindenburg ca președinte în 1925 a provocat respingerea republicii de către o mare parte a populației. Criza economică mondială din 1929 îi favorizează pe inamicii statului și marchează începutul restrângerii democrației. După prăbușirea guvernului social-democrat al lui Hermann Müller în 1930, președintele Hindenburg îl numește cancelar printr-un decret de urgență pe Heinrich Brüning, care se subordona doar președintelui, nu și Parlamentului. Politica economică a lui Brüning

sporește rata șomajului 8; până la începutul lui 1933, aproape șase milioane de oameni erau șomeri. Sărăcia galopantă, frica de a nu-și pierde statutul social și lipsa de perspectivă îi împing pe mulți, mai ales clasa de mijloc și tineretul, în brațele Partidului

Afiș electoral al NSDAP, 1932

Național-Socialist al Muncitorilor Germani (NSDAP) 9 – Partidul Nazist – al lui Adolf Hitler, care obține un număr mare de voturi în alegerile pentru Reichstag în 1930. Campania denigratoare, antisemită și naționalistă, împotriva sistemului și a Criminalilor din noiembrie popularizează legenda loviturii de

pumnal 10, conform căreia politicienii germani ai Revoluției din 1918 înjunghiaseră pe la spate armata invincibilă a Germaniei, semnând un tratat de pace cu Aliații. În 1932, când național-socialiștii devin partidul cel mai puternic după alegeri, Partidul de Centru încearcă să profite de pe urma popularității naziștilor în rândul maselor și se alătură acestora într-o coaliție care sprijinea Împuternicirea.

La 30 ianuarie 1933, președintele Hindenburg 10 îl numește pe Hitler cancelar al coaliției național-socialiste (DNVP). În două luni îl vom împinge pe Hitler la colț, ca să chițăie, promitea vicecancelarul Franz von Papen, care făcea parte din coaliție – o declarație care se dovedește curând un calcul fatalmente greșit.

Hindenburg și Hitler la Berlin, 1933

Afiș de propagandă: Înjunghierea pe la spate, 1924

de la stânga: Gustav Stresemann, Austen Chamberlain, Aristide Briand, Tratatul de la Locarno, 1925.

Șomeri citind ofertele de lucru, Berlin, 1932

Perioada de aur a anilor 1920

Berlinul era o metropolă deschisă, cu o scenă artistică și culturală prosperă în toată perioada Republicii de la Weimar. Fie că era vorba de filmele mute ale lui Fritz Lang sau de noul expresionism în pictură și poezie, teatrul politic al lui Bertolt Brecht sau strălucirea industriei de divertisment, reprezentată de Marlene Dietrich, viața culturală a capitalei

sus: Actrița Brigitte Helm, 1929
jos: Dramaturgul Bertolt Brecht, 1930

germane era înfloritoare și atrăgea intelectuali din toată lumea. Victoria național-socialismului în Germania pune capăt acestei perioade de creație.

GERMANIA NAZISTĂ

1933–1939

Odată cu preluarea puterii de către Hitler, în Germania începe un regim totalitar care va dura doisprezece ani. În 1939, aducea lumii războiul și teroarea rasistă. Dictatura condusă de Führer încearcă să reformeze statul și societatea conform ideologiei național-socialiste ❶. În ciuda suprimării brutale a opoziției și a eliminării fățișe a evreilor din societate de către naziști, pe plan internațional se subestima natura nefastă a regimului și disprețul acestuia pentru viața umană, ceea ce va duce la izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial.

Vulturul imperial și svastica, simboluri ale ideologiei național-socialiste

Constituirea statului dictatorial al fűhrerului

În scurt timp, Hitler controlează Partidul Nazist și instituțiile de stat din Germania și dizolvă structurile democratice ale Republicii de la Weimar.

Între 30 ianuarie 1933 și 2 august 1934 are loc reorientarea statului german de la democrație la dictatură. La finalul acestui proces Adolf Hitler ❷ deținea toată puterea. Menținând formal Constituția de la Weimar, ideologia nazistă (pag. 445) reușește să domine statul și societatea, deoarece se creaseră premise aparent legale pentru a desființa constituția democratică.

După incendiarea clădirii Reichstagului ❶ la Berlin, la 27 februarie 1933, SA – trupele Partidului Nazist – încep primele acțiuni de persecuție împotriva social-democraților și a comuniștilor. Mai mult, printr-un decret de urgență, Hitler profită de

această ocazie pentru a suspenda drepturile politice de bază. Acest decret legalizează persecuția rivalilor politici, înlăturându-i din structurile de stat. În ultimele alegeri semilibere din 5 martie 1933, naziștii eșuează din nou în încercarea de a obține majoritatea absolută, în ciuda intimidării masive a populației. În prima sesiune parlamentară, toți legislatorii – cu excepția social-democraților și a comuniștilor, care fuseseră deja arestați – aprobă o *Împuternicire* ❸ care transferă toată puterea legislativă în mâinile guvernului condus de Hitler.

Guvernul nazist desființează federalismul german și instituie dominația unipartită. Până în

1934, toate parlamentele landurilor fuseseră dizolvate și înlocuite de *guvernatori ai Reichului* din noul regim. După interzicerea Partidului Social-Democrat, în iulie 1933, toate celelalte partide politice de opoziție se destramă rapid sau, ca în cazul partidului aliat DNVP, sunt obligate să se retragă. Partidul Nazist se proclamă partid de stat.

La scurt timp după aceasta, Hitler suprimă și opoziția internă din cadrul partidului său. Chiar și trupele SA, care cer preluarea puterii militare a statului, sunt considerate ca o amenințare. La 30 iulie 1934, sub pretextul prevenirii unui puci, conducătorii trupelor SA sunt asasinați ❹ cu ajutorul armatei germane. Această acțiune represivă se califică drept *autoapărare națională*. După moartea lui Hindenburg, președintele Germaniei, la 2 august 1934, Hitler preia funcția de șef al statului, autoproclamându-se *fűhrer și cancelar* al Reichului german. Armata germană ❺ este obligată să depună un jurământ în fața lui Hitler. Incontestabil, Germania devenea un stat al fűhrerului.

Adolf Hitler, 1937

Caricatură vizând lichidarea trupelor SA de către Hitler, 1934

Incendierea clădirii Reichstagului, 27 februarie 1933

Armata germană în marș prin Berlin, 1934

Hitler în timpul declarației sale guvernamentale privind *Legea remedierii situației poporului și ale țării*, cunoscută drept *Împuternicire*, 23 martie 1933

Controlul asupra societății

Instrumentele prin care naziștii controlau și manipulau populația germană erau propaganda, persuasiunea ideologică și violența.

Statul nazist se caracteriza mai degrabă prin juxtapunerea anarhică a sistemelor de partid, decât prin blocul de putere organizat ierarhic, așa cum susținea propaganda. Hitler rămâne singurul punct de referință pentru grupurile de putere rivale. Teroarea, succesul în afacerile externe (pag. 453) și măsurile sociale foarte bine coordonate, consolidează imaginea fűhrerului în percepția poporului german. Datorită locurilor de muncă create de guvern ⑩, în doi ani șomajul se reduce la jumătate. Până în 1939, programele masive de înarmare prin care se intenționa dezvoltarea economiei pentru a susține un război cauzaseră o criză a locurilor de muncă.

Pentru a-i liniști pe muncitorii organizați prin constrângere în Frontul muncitorilor germani, acestora

7 Membri ai Tineretului lui Hitler și ai Ligii Fetei Germane cântând, 1937

li se asigură salarii mari, protecție împotriva șomajului și concedii plătite. Organizația nazistă de partid *Kraft durch Freude* (Putere prin plăcere) ⑪ organizează manifestări și excursii necostisitoare. Astfel, regimul îi ține sub observație pe camarazii naționali, chiar și în timpul liber. 1 mai, ziua europeană a muncii, este consemnată public fiind denumită Ziua muncii naționale.

O mare atenție se acordă în doctrinării tineretului. Toate grupurile de tineret sunt absorbite de Tineretul hitlerist ⑦ și de Liga Fetei Germane ⑫.

Din 1936, toți tinerii cu vârsta între zece și optsprezece ani erau obligați să devină membri. Camera de Cultură a Reichului, sub egida lui Joseph Goebbels ⑧, ministrul propagandei, supraveghea viața culturală. Literatura care nu se conforma liniei partidului era distrusă prin arderea cărților în public.

Orientarea totalitară a național-socialismului se amplifică prin crearea unei rețele de

agenții naționale de supraveghere. În 1934, după eliminarea trupelor SA, elita detașamentelor de apărare – cunoscută ca SS ⑨ – devine cel mai important instrument de luptă împotriva adversarilor politici, ținând totodată sub control departamentele poliției și serviciilor secrete. Forțele SS preiau administrarea lagărelor de concentrare, în 1939, fiind închise aproape 25 000 de persoane neloiale.

8 Joseph Goebbels, ministrul nazist al propagandei, 1931

Arderea cărților în public în 1933

La 10 martie 1933, Asociația studenților naziști inițiază arderea cărților în public în orașele universitare germane. După ce Joseph Goebbels ține un discurs la Berlin împotriva literaturii negermane, lucrările lui Walter Benjamin, Erich Kästner, Thomas Mann, Sigmund Freud și Carl von Ossietzky sunt arse. Sute de scriitori, cum ar fi Bertolt Brecht și Stefan Zweig, emigrează. În 1935, în timp ce se afla în închisoare, Ossietzky primește Premiul Nobel pentru pace; moare în 1938, după trei ani petrecuți într-un lagăr de concentrare.

Arderea cărților la Berlin, 10 martie 1933

9 Himmler (stânga) și Hitler inspectează un detașament de apărare, 1935

10 Șomeri lucrând la construirea unei autostrăzi, 1933

11 Afiș promovând o vacanță *Kraft durch Freude*: Acum și tu poți călători, 1938

12 Afiș promovând construirea de hosteluri pentru tineret, 1933

Persecutarea evreilor europeni

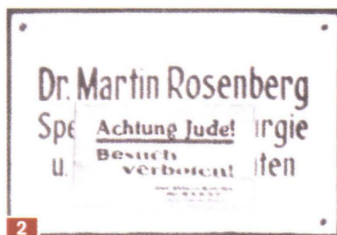
Treptat, până în 1939, evreii germani pierduseră deja toate drepturile, fiind deposezați de proprietăți și obligați să emigreze.

După ce naziștii preiau puterea, huligani din grupările SA, incitați de ziarul antisemit *Der Stürmer*, organizează atacuri violente împotriva evreilor. Ca răspuns la protestele din partea elitei vechi și a oamenilor de afaceri, conducătorii naziști încearcă să transforme persecuția evreilor într-o activitate de stat, prin acțiuni direcționate de la centru și printr-o legislație falsă.

În aprilie 1933, Goebbels, ministrul propagandei, organizează un boicot național al afacerilor evreiești ❶. *Legea restabilirii serviciului civil al carierelor* din 7 aprilie 1933 lansează un val de decrete discriminatorii care-i obligă pe evrei să renunțe la profesie, izolându-i complet din punct de vedere social până în 1939. De asemenea, evreilor li se interzic profesiile din domeniul culturii și practicarea medicinei ❷ sau a avocaturii. În același timp, le este interzis orice contact cu populația ariană.

Legile rasiale ❸ din 1935 anulează toate drepturile politice

ale evreilor. Toți cetățenii Reichului trebuiau să dovedească faptul că au *sânge german*. Era considerat evreu cel care avea trei strămoși de origine evreiască. Absurditatea

2 Firmă a unui medic evreu, peste care este lipită o notă de avertizare: *Atenție evreu!*, 1933

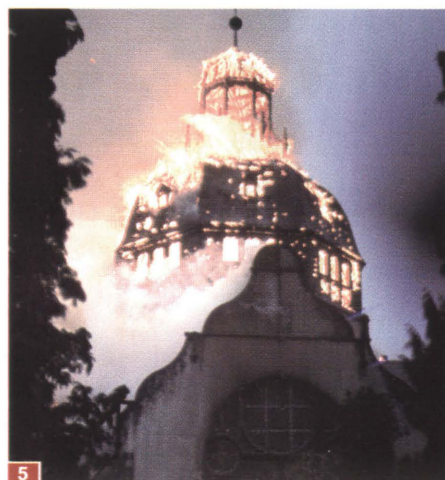

3 Evrei arestați în Baden-Baden, 9 noiembrie 1938

ideologiei rasiste a naziștilor (pag. 445) este demonstrată și de criteriile conform cărora un *evreu* *pursânge* împărțasea numaidecât iudaismul.

În noiembrie 1938, conducătorii

naziști încearcă să asasineze un diplomat german, ca pretext pentru declanșarea unui pogrom ❹ la scară largă împotriva evreilor. În noaptea de 9-10 noiembrie 1938, în toată Germania se incendiază sinagogi și se ard prăvălii evreiești ❺. O sută de persoane sunt ucise și aproape 30 000 sunt trimise în lagăre de concentrare ❻.

5 *Reichskristallnacht* 1938: o sinagogă arzând în Bielefeld

Evreilor germani li se impune o *taxă de răscumpărare* de 1 miliard de mărci (400 milioane de dolari). Tot capitalul evreiesc este confiscat, iar proprietățile, acțiunile și bijuteriile sunt vândute prin constrângere. Urmează rapid lichidarea tuturor afacerilor și întreprinderilor evreiești. Astfel, economia se germanizează forțat.

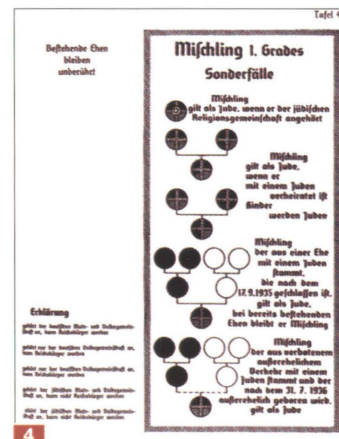
În continuare, conducătorii naziști derulează un program de emigrare forțată, iar în 1939 stabilesc un Birou al Emigrării Evreiești. Însă lipsa banilor și regulile restrictive pentru emigrare impuse de națiunile străine făceau dificilă plecarea din țară. În 1941, emigrarea este interzisă, după adoptarea noii strategii de exterminare a evreilor. Uciderea în masă a evreilor, alături de romi, homosexuali și alte minorități naționale sau sexuale (pag. 520), începe în Polonia.

6 Trecători în fața unui magazin evreiesc vandalizat

1 Membri ai SA lipind afișe care cereau germanilor să boicoteze afacerile evreiești, 1 aprilie 1933

4 Diagramă explicativă privind relațiile genetice dintre rase, 1940

Emigrarea

După 1933, aproape un milion de oameni, majoritatea evrei, sunt obligați să plece benevol din Germania. În ciuda acestui fapt, nu a fost posibilă formarea unei opoziții puternice. Scriitorul Thomas Mann descrie cealaltă Germanie în discursurile sale critice din Statele Unite ale Americii. Mulți dintre cei exilați s-au alăturat armatelor țărilor gazdă în cel de Al Doilea Război Mondial.

Thomas Mann (stânga) cu familia, în exil în America, 1940

Politica externă nazistă până în 1939

Pentru revizuirea Tratatului de la Versailles, conducătorii naziști și-au demonstrat abilitățile de takticieni, mascându-și planurile de cucerire printr-o politică de pace.

Încă de la venirea sa la putere, Hitler plănuise un mare război. În februarie 1933, într-un discurs susținut în fața ofițerilor germani, vorbește deschis despre obiectivul de a cucerii un nou spațiu de locuit în Est și de a-l germaniza fără cruțare. Ca să acumuleze puterea de care Germania avea nevoie pentru a îndeplini acest obiectiv, conducea nazistă revizuirea cu succes restricțiile impuse prin Tratatul de la Versailles (8 pag. 447). Pentru a-i liniști pe vecinii îngrijorați de posibilitatea unui război, naziștii și-au învăluit scopurile într-o politică oficială de apropiere.

În ciuda faptului că părăsește Societatea Națiunilor (7 în 1933, Hitler face cunoscută dorința de pace a Germaniei și susținerea patrimoniului cultural occidental. Acordul Reichului cu Vaticanul, care era menit să asigure drepturile Bisericii Catolice în Germania, pactele de neagresiune cu alte state și găzduirea Jocurilor

Olimpice în 1936 (10) păreau să confirme această politică. În 1935, când Saarlandul votează clar printr-un plebiscit alăturarea la Reichul german, puterile aliate

1935, Hitler reintroduce recrutarea obligatorie, anunță reînarmarea și semnează un acord cu privire la flotă cu Marea Britanie (pag. 464). Un an mai târziu, ocupă regiunea demilitarizată a Rinului (11). Implicarea în Războiul Civil din Spania (pag. 473), Axa Berlin-Roma (9 pag. 471) și Pactul Anticomintern cu Japonia (pag. 498) sunt coaliții cu o clară orientare antisovietică ce prevestesc alianțele de război de mai târziu.

Afiș de propagandă ce promova anexarea Austriei: Pas cu pas, Adolf Hitler sfășie Tratatul de la Versailles!, 1938

occidentale recunosc dreptul de autodeterminare al germanilor și acceptă încălcarea ulterioară a Tratatului de la Versailles. În

Cu toate că Puterile Occidentale acceptă anexarea Austriei (Anschluss) în 1938 (pag. 455) și unirea acesteia cu Germania și chiar legalizează anexarea Regiunii Sudete prin Acordul de la Munchen (pag. 465), acestea renunță la politica de pace după împărțirea

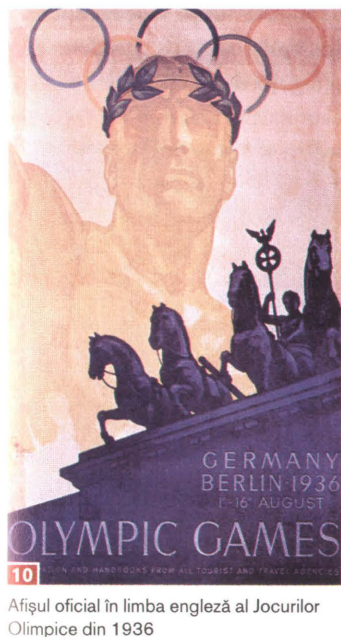

7 Locurile libere ale delegației germane după părăsirea Societății Națiunilor, 1933

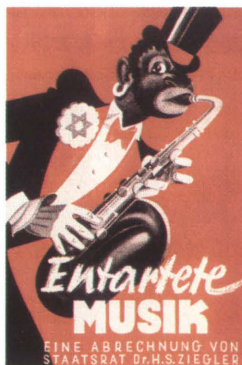
9 Timbru înfățișându-i pe Hitler și Mussolini, denumit Două națiuni, o singură bătălie, 1938

Cehoslovaciei (pag. 479) în martie 1939 și amenință cu războiul dacă Germania va încerca alte expansiuni teritoriale. La 1 septembrie 1939, Germania invadează Polonia sub un pretext înscenat, declanșând cel de Al Doilea Război Mondial (pag. 510).

10 Afișul oficial în limba engleză al Jocurilor Olimpice din 1936

Jocurile Olimpice de la Berlin din 1936

10 sus: În timpul celui de Al Treilea Reich, jazzul era etichetat drept degenerat, fiind interzis, afiș, 1938 dreapta: Cadru din Festivalul Națiunilor, filmul lui Leni Riefenstahl, 1936

În timpul Jocurilor Olimpice din 1936, Germania mințea întreaga lume printr-o demonstrație de cultură cosmopolită. Jazzul era permis în baruri, iar persecutarea oponenților politici și a evreilor încetase pentru moment. Filmul de propagandă olimpică, perfect coordonat de Leni Riefenstahl, impresiona lumea, fiind primit în general cu aprecieri pozitive.

11 Wehrmachtul german reconstituit, în marș spre Rinul demilitarizat, 7 martie 1936

AUSTRIA: DE LA IMPERIUL HABSBURGIC LA PROVINCIA GERMANĂ OSTMARK 1918-1945

Imperiul multinațional al Austro-Ungariei se prăbușește chiar după Primul Război Mondial, când pierde aproximativ trei sferturi din teritoriu. Prin Tratatul de la Saint-Germain din 1919 a luat ființă Austria, o țară mică, amenințată de probleme de ordin economic și de radicalismul politic. Instaurarea unui regim semifascist în 1933 nu poate împiedica încorporarea Austriei în Reichul german nazist ❶ în martie 1938.

Forțele armate germane trec granița cu Austria, 1938

■ Căderea monarhiei habsburgice

După destrămarea Imperiului Habsburgic în 1918, teritoriul central cu populație vorbitoare de limbă germană se reconstituie în Republica Austria, însă Aliții interzic unirea statului trunchiat cu Reichul german.

Primul Război Mondial, declanșat în urma atacului punitiv al Austriei asupra Serbiei ❶ pentru uciderea arhiducelui Franz Ferdinand

în 1914 (pag. 440), duce la prăbușirea monarhiei dualiste a Habsburgilor. Din punct de vedere militar ❷, Austro-Ungaria suferise pierderi foarte mari și era dependentă de trupele germane. Când fronturile austriece cad în vara lui

1918 (pag. 444), destrămarea imperiului devine inevitabilă. Blocarea proviziilor duce la revolte civile,

armata și flota se răscoală, iar diversele națiuni ale imperiului luptă pentru independență.

Încă din 1917, polonezii și cehii

formaseră guverne în exil, iar în octombrie 1918 Ungaria își declară independența față de Austria. Ultimul împărat Habsburg, Carol I ❸, refuză să facă parte din noul guvern. Este destituit în 1918. În 1919, adunarea națională

austriacă anulează oficial dreptul de conducere al Habsburgilor și le confiscă averile.

La 12 noiembrie 1918, este proclamată Republica Germano-Austriacă ❹; cancelar devine social-democratul Karl Renner ❺.

De asemenea, statul se declară parte a Republicii Germane, însă prin Tratatul de la Saint-Germain din 1919, Aliții interzic anexarea Austriei de către Germania (pag. 445). Tratatul mai obligă Austria să cedeze și alte teritorii: Tirolul de Sud este dat Italiei, iar teritoriile germane din Regiunea Sudetă revin Cehoslovaciei. Încă de la început, statul austriac micșorat s-a văzut nevoit să se confrunte cu mari probleme economice.

Dr. Karl Renner

Împăratul Carol I

În 1922, Societatea Națiunilor oferă republicii un credit important pentru a revitaliza finanțele statului, făcând Austria dependentă și dorind să împiedice definitiv o unire cu Reichul german. Republica începe să se consolideze treptat, odată cu introducerea șilingului drept monedă națională în 1924.

Proclamarea Republicii Austria

Violențe antisârbe la Sarajevo, după asasinatul din 28 iunie 1914

Bătălia cu Italia, carte poștală

■ Anexarea Austriei la Reichul german (*Anschluss*)

Radicalizarea politicii interne duce la instaurarea unui guvern autoritar în 1933.

Austro-fasciștii sunt singurii capabili să întârzie posibila asimilare a Austriei de către Reichul german.

Polarizarea ideologică a partidelor politice naționale ale Republicii Austriece, în creștin-socialiști și social-democrații, se intensifică după 1927. În același timp, națiunea este zguduită de ciocniri între facțiunile fasciste și socialiste. Deoarece guvernul fusese incapabil să facă față crizei economice accentuate și tulburărilor sociale, în 1933 cancelarul Engelbert Dollfuss 7, printr-o lovitură de stat, suspendă parlamentul și stabilește printr-un decret de urgență o dictatură – austro-fascismul – inspirată de Italia fascistă. Investește cu autoritate poliția, înființează partidul Frontul Patriei 8, interzice activitatea celorlalte partide politice, re-introduce pedeapsa cu moartea și creează lagăre de detenție pentru a-i încarcera pe oponenții regimului. În februarie 1934, puciul pus la cale de către social-democrați este reprimat cu brutalitate.

În iulie 1934, Dollfuss este asasinat printr-o lovitură de stat a național-socialiștilor austrieci. Succesorul său, Kurt von Schuschnigg 9, se dedică efortului de menținere a independenței Austriei, mai ales în 1933, când unirea cu Germania, dorită de

7 Cancelarul Engelbert Dollfuss

unii austrieci încă de la sfârșitul anilor 1920, devine o amenințare, la putere fiind Hitler. Era evident că, dacă se întâmpla acest lucru, Austria trebuia să se subordoneze Partidului Nazist German. Schuschnigg își punea speranțele în relațiile cu Italia, care se proclamase garant al suveranității Austriei și desfășurase trupe în trecătoarea Brenner la granița austriacă, în timpul unei încercări de invazie a naziștilor în 1934. În să în 1936, Schuschnigg este forțat de Hitler să accepte Acordul din iulie care obliga Austria să adopte o politică externă mai orientată spre Germania și să îi elibereze pe toți naziștii din închisori. Doi ani

mai târziu, este forțat să-l numească ministru de interne pe Arthur Seyss-Inquart 10, conducătorul naziștilor austrieci.

Ultima încercare a lui Schuschnigg de a împiedica asimilarea Austriei de către Reichul german

este organizarea unui referendum 12 pentru independența acesteia. Ziua votării era stabilită pentru 13 martie 1938, însă la 12 martie trupele germane intră în Austria 13; două zile mai târziu, Hitler ține un discurs la Heldenplatz în Viena, în fața maselor care-l aclamă cu entuziasm. *Anschluss*-ul este aprobat prin plebiscit, cu o majoritate covârșitoare. Chiar și conducătorul socialist Karl Renner votează public pentru acesta, iar bisericile sunt împodobite cu panglici cu svastica. Austria este redenumită *Ostmarkul German*. În aprilie, se construiește primul lagăr de concentrare la Mauthausen 11.

8 Cancelarul federal Dollfuss aprobă o paradă a Frontului Patriei

9 Kurt von Schuschnigg (stânga) în vizită la Mussolini (centru), 1934

10 Arthur Seyss-Inquart și Adolf Hitler, 1938

12 Afiş în care Schuschnigg pledează pentru votarea independenței Austriei, în martie 1938

13 Parada Forțelor armate germane la Viena la 15 martie 1938, după anexarea din 12 martie

11 Deținuți eliberați de la Mauthausen, 1945

ELVEȚIA: INSULĂ DE STABILITATE 1914-1945

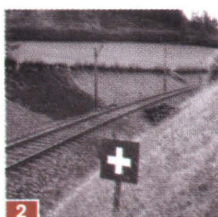
Elveția, republică federală parlamentară din 1848, rămâne neutră în timpul ambelor conflagrații, în ciuda poziționării sale în centrul continentului european. Nici problemele economice din Primul Război Mondial, nici încercuirea acestora de către puterile Axei în cel de Al Doilea Război Mondial nu au pus în pericol tradiția democratică a Elveției. Însă, pentru a evita ocuparea de către Germania, în ciuda neutralității oficiale, Elveția duce o controversată politică de compromis cu naziștii, fiind privită astfel cu scepticism de către Puterile Aliate.

Soldați elvețieni la graniță, 1939

Neutralitate strictă în Primul Război Mondial

Neutralitatea perpetuă a Elveției, garantată de Congresul de la Viena în 1815, a fost păstrată și în timpul Primului Război Mondial. În ciuda dificultăților economice și sociale, democrația tradițională rămânea stabilă.

Din sec. XVII, Elveția joacă un rol excepțional în Europa. Ca națiune independentă încă din Evul Mediu târziu, cu excepția unei scurte perioade de timp după 1798,

Cale ferată elvețiană

când se afla sub control francez, fără aspirații expansioniste, Elveția fusese pentru o lungă perioadă locul cel mai potrivit pentru negocierile internaționale. Congresul de la Viena (pag. 367) garantase elvețienilor, în interesul întregii Europe, neutralitate perpetuă, ce nu a putut fi schimbată nici de Primul Război Mondial. Această națiune mică nu se afla în obiectivele de război ale Marilor Puteri și nu deținea materii prime necesare războiului. În timpul războiului, armata elvețiană a fost mobilizată

provizoriu, însă nu a luat parte niciodată la acțiuni militare. Populația a suferit o criză economică determinată de război, fiind introdusă, ca urmare, o taxă de

război. Deoarece importurile erau dificile, s-a încercat redresarea economiei elvețiene. Se promova cultivarea cerealelor, iar calea ferată elvețiană a fost prima care a funcționat pe bază de electricitate renunțându-se la motoarele cu cărbuni.

În 1916, pauperizarea accentuată a populației duce la o revoltă de stânga. Însă marea grevă generală din 1918 era nu atât o revoluție, cât o chemare la schimbări sociale; greva este oprită prin forță militară, însă reformele sociale ale

statului reușesc să elimine tensiunile. Tradiția democratică liberală a republicii federale, care exista începând cu 1848, rămâne neafectată de tulburarea de după război. Tratatul de la Versailles (pag. 445) reafirmă neutralitatea Elveției, iar Geneva este aleasă sediul Societății Națiunilor, înființată de președintele SUA, Woodrow Wilson, la care Elveția se alătură în 1920.

Mai târziu, puterile Axei au atentat și mai grav la neutralitatea Elveției în timpul celui de Al Doilea Război Mondial.

Cămerile Parlamentului din Berna

Liechtenstein

Micul principat Liechtenstein, situat între Austria și Elveția, este suveran începând cu 1806. După criza economică de la începutul Primului Război Mondial, Liechtenstein se baza, atât din punct de vedere economic cât și politic, pe Elveția, aceasta reprezentându-l în relațiile externe. La fel ca vecina sa, rămâne neutră în timpul perioadei naziste. Până în prezent, prinții Liechtensteinului au mai multe drepturi decât monarhii europeni.

sus: Emblema armatei Liechtensteinului
jos: Castelul Vaduz, Liechtenstein

Ședință a Societății Națiunilor la Geneva, 1934

Complexul Societății Națiunilor din Geneva

Amenințarea nazistă

În anii 1930, Elveția liberală și neutră devine primul loc de retragere pentru refugiații germani. În plină desfășurare a celui de Al Doilea Război Mondial, elvețienii reușesc să-și mențină independența doar prin anumite compromisuri făcute Germaniei naziste.

Cu toate că problemele economice erau în creștere în Elveția încă din 1927, influența forțelor care aveau legături strânse cu naziștii în anii 1930 rămâne marginală și nu reușește să destabilizeze republica federală parlamentară. După ce naziștii preiau puterea în Germania, mulți refugiați au căutat adăpost în țara vecină, Elveția, fiind, de obicei, doar o țară de tranzit. Sloganul utilizat frecvent pentru a limita imigrarea era: *Barca este plină*; spre sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, peste 20 000 de evrei au fost întorși de la graniță.

Amenințarea externă latentă care plana asupra elvețienilor i-a încurajat să își unească forțele pe plan intern. În 1938, Elveția este eliberată de obligația de a participa la sancțiunile Societății Națiunilor. Expoziția Națională Elvețiană din 1939, de fapt un spectacol agricol și industrial, se transformă într-o demonstrație

de independență, libertate și dorință de a apăra aceste idealuri ❶. Mobilizarea militară din cel de Al Doilea Război Mondial ❷ era în primul rând simbolică. Elveția rămâne neocupată ❸ și furnizează servicii umanitare. Însă Marcel Pilet-Golaz, membru al Consiliului Federal, începe o politică foarte controversată de compromisuri cu puterile Axei – în principiu, cu inamicul – care era avantajoasă din punct de vedere financiar pentru elvețieni. Prin tunelul de cale ferată din trecătoarea Saint Gotthard ❹ dintre Italia și Germania se efectuau

Lingouri de aur la Reichsbank, 1941

transporturi militare. În 1939 au fost impuse restricții asupra libertății presei. Economia profită de pe urma exporturilor crescânde și din livrarea de arme către Reichul german.

După anul 1945, tranzacțiile cu aur și valută străină duc la o turnură negativă în ceea ce privește neutralitatea Elveției.

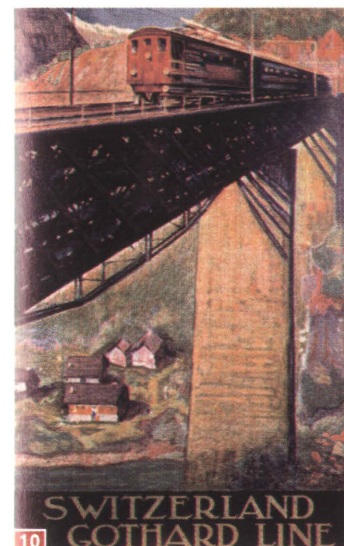
Aurul jefuit de germani ❺, ❻ – în mare parte confiscat de la evrei – este depozitat în băncile elvețiene. Colaborarea economică voluntară duce la o izolare internațională pe termen scurt a Elveției după război.

Măști de gaze vândute într-o farmacie, 1938

Securizarea graniței elvețiene, 1939

Afiș de reclamă pentru calea ferată din trecătoarea Saint Gotthard, 1924

Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR)

Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR), o organizație medicală și de ajutorare a victimelor de război neutră, este o idee elvețiană propusă de omul de afaceri elvețian Jean-Henri Dunant și înființată în 1863. Era începutul unei mișcări mondiale care avea să se dezvolte în sec. XX într-o organizație de ajutorare care transcende culturile și națiunile. Crucea Roșie a fost activă pe toate fronturile în ambele războaie mondiale și

Reprezentanți japonezi ai Crucii Roșii, în Franța, 1914

permitea răniților să se recupereze în calitate de pacienți în Elveția neutră, oferindu-le asistență medicală gratuită. CICR a obținut Premiul Nobel pentru pace în 1917 și în 1944.

sus: Afiș american, pentru atragerea voluntarilor la Crucea Roșie, 1914,

Militari elvețieni și germani într-o întâlnire pașnică la granița elvețiană, 1939

Lingouri de aur într-un seif bancar, 1941

FRANȚA: INSECURITATE ȘI OCUPAȚIE

1918–1945

În ciuda victoriei din Primul Război Mondial ❶, Franța încă se simțea amenințată de vecina sa, Germania. Cu o politică internă instabilă și slăbită de război, Franța își vedea securitatea asigurată doar printr-o politică dură față de *vechiul inamic*. Cu toate acestea, în anii 1930, în fața politicii de agresivitate a lui Hitler, Franța părea aproape paralizată. După *Blitzkrieg-ul* din 1940, armata germană ocupă nordul Franței, iar regimul francez de la Vichy colaborează cu Germania.

Celebrarea victoriei la Paris, 1919

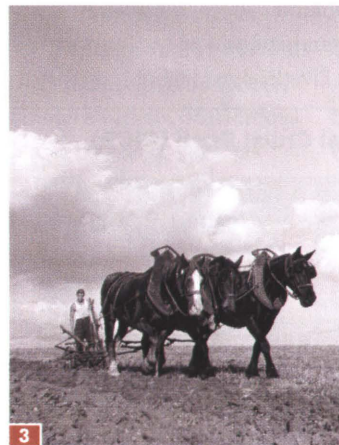
Disensiuni în afacerile interne între cele două războaie

În ciuda numeroaselor schimbări de guvern și a tensiunii economice, mișcările antidemocratice din cea de A Treia Republică nu reușesc să preia puterea.

În perioada interbelică, Franța trebuia să lupte pe plan intern împotriva consecințelor de ordin economic, financiar și social cauzate de Marea conflagrație. Războiul a redus cu aproape 10% populația masculină adultă, la care se adăugau 4 270 000 de răniți. Cu toate acestea, comparativ cu Marea Britanie (pag. 462) și Rusia (pag. 480), Franța rămânea relativ stabilă din punct de vedere economic, continuând să fie o mare putere continentală. În anii 1920, producția industrială a Franței crește semnificativ, fiind sprijinită de stat.

Efectele crizei economice postbelice la nivel mondial s-au resimțit și în Franța, dar mai târziu decât în statele complet industrializate, deoarece sectorul său

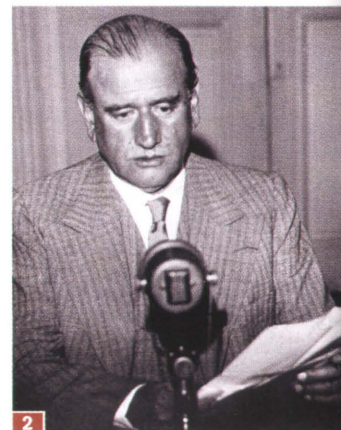
agricol ❷ era încă foarte extins. În 1931, numărul șomerilor începe să crească, factor destabilizator pentru cea de A Treia Republică. Administrațiile se perindau în mare viteză – de 41 de ori până în 1940. Cei câțiva miniștri vechi

Fermier francez cu plug tras de cai, în anii 1940

care rămân în funcție, cum ar fi Raymond Poincaré și Édouard Daladier ❸, reprezentau singurele elemente de continuitate în guvern.

În 1924, Blocul Național de stânga guvernează întrunind majoritatea; apoi o coaliție reformistă socialistă de stânga preia puterea pentru doi ani. Între timp, disensiunile dintre partidele moderate alimentau atât radicalismul de stânga, cât și pe cel de dreapta. La alegeri ❹, comuniștii au câștigat detașat zece procente din voturi, fără a prezenta cu adevărat o amenințare la politica stabilită. Grupurile radicale antidemocratice de dreapta, cum ar fi *A acțiunea Franceză* și *Crucea de Foc*, o organizație a veteranilor din Primul Război Mondial, devin influente

Édouard Daladier adresându-se de la radio poporului francez, 1938

în anii 1930; cea din urmă încearcă o lovitură de stat ❺ în februarie 1934, însă eșuează. În 1936, prim-ministrul socialist Léon Blum ❻ organizează și conduce Frontul Popular de stânga – o coaliție între socialiști, radicali socialiști și comuniști – pentru a preveni instaurarea unui regim fascist, ca în Italia. Printre alte reforme populare, introduce săptămâna de lucru de 40 de ore și dreptul la concediu plătit.

Încercare de lovitură de stat la Paris, februarie 1934

Afișe electorale

Léon Blum (stânga) alături de conducătorul comuniștilor

1923 | Francezii ocupă regiunea Ruhr 16 octombrie 1925 | Pactul de la Locarno Iunie–decembrie 1932 | Cabinetul radical majoritar al lui Herriot

1925 | Retragerea franceză din zona Ruhr

1932–1940 | Președinția lui Albert Lebrun

1934 | Încercare de puci a drepte radicale

Politica externă a Franței până la 1939: între răzbunare și împăcare

Frica de o nouă agresiune germană influențează hotărâtor politica externă a Franței între războaie.

La negocierile de pace din 1919, Franța credea că securitatea ei națională putea fi realizată doar prin slăbirea maximă, din punct de vedere teritorial și economic, a Germaniei. Conform Tratatului de la Versailles (pag. 445) Franța

primea Alsacia și Lorena, coloniile germane cum ar fi Camerun, ocuparea și exploatarea economică a Saarlandului 7 și foarte mari despăgubiri. În plus, la reducerea armatei germane până la 100 000 de oameni și la desființarea Statului-Major General, Franța cere demilitarizarea completă a zonei Rinului, pentru a servi ca zonă tampon.

Din pricina diferențelor crescânde între ceilalți Aliați și a lipsei garanției unei securități militare din partea Statelor Unite

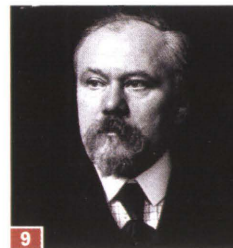
ale Americii, care se retrăseseră într-o izolare extremă, la începutul anilor 1920, Franța a urmărit o politică intransigentă de despăgubiri – în ciuda faptului că Reichul german nu putea să-i satisfacă toate pretențiile.

La 23 ianuarie 1923, președintele francez Poincaré 9 ordonă ocuparea Ruhrului 10, centrul industrial al Germaniei, pentru a forța plata reparațiilor de război, în ciuda împotrivirii Statelor Unite ale Americii și a Marii Britanii. Însă noul guvern de stânga din 1924 adoptă o politică

de reconciliere cu Germania. În 1925, datorită rezistenței pasive 11 a populației, regiunea Ruhr este eliberată. În 1925, prin Pactul de la Locarno, Germania garantează

inviolabilitatea granițelor de vest cu Franța și Belgia.

Franța încearcă să se împotrivescă politicii agresive a Germaniei naziste, începută

Raymond Poincaré

în 1933 (pag. 450) printr-un sistem de alianțe internaționale, inclusiv Pactul de ajutor reciproc din 1935 cu Uniunea Sovietică și Alianța militară anglo-franceză. Sub influența Marii Britanii și din cauza disensiunilor din cadrul guvernului Frontului Popular, în 1938 Franța adoptă o politică de conciliere cu Germania. Prim-ministrul Daladier și ministrul de externe Bonnet acceptă anexarea Austriei și semnează Acordul de la Munchen 11 (pag. 465). Politica franceză de conciliere, care reflectă atât dorința conducerii, cât și a poporului, de a evita un alt război, continuă până în momentul invadării Poloniei.

8 Afiș german care îndemna la rezistență pasivă sub sloganul: *Nu! Nu mă poți obliga să fac asta!* 1923

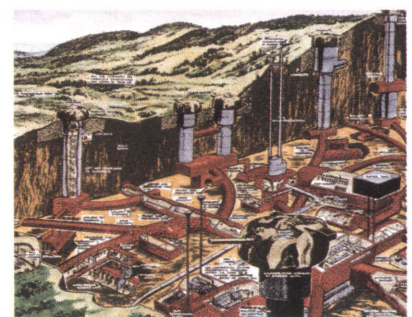
10 Soldat francez păzind un vagon de cărbune confiscat, 1923

11 Acordul de la Munchen; Daladier semnează cartea de oaspeți a lui Hitler, 1938

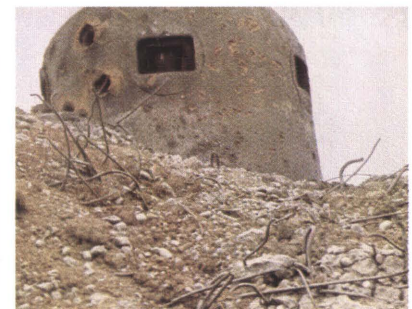

7 Militari străini supraveghind referendumul în chestiunea reîntoarcerii Saarlandului sub administrație germană

Linia Maginot

Pentru a se apăra împotriva unei noi invazii germane, francezii ridică între 1926 și 1936 Linia Maginot, o barieră imensă de fortificații la granița de nord-est cu Germania. Purta numele ministrului de război francez și consta în amplasamente de artilerie și infanterie, complexe de comunicații și de buncăre care valorau aproape trei miliarde de franci, fiind considerată impenetrabilă. Când începe războiul, Germania nazistă evită fortificațiile, înaintând prin Belgia neutră, iar Franța a fost nevoită să se predea în șase săptămâni.

sus: Schiță a complexului subteran de buncăre al Liniei Maginot
jos: Buncăr francez din cadrul Liniei Maginot distrus în urma unui atac german, 1940

Guvernul de la Vichy, 1940–1944

După ce în luna mai 1940, Germania ocupă jumătate din teritoriul Franței, în orașul Vichy se înființează un guvern progerman pentru a administra regiunile neocupate.

Franța declară război Germaniei după invazia lui Hitler în Polonia, la 3 septembrie 1939, însă se abține de la participare militară, bazându-se pe fortificațiile elaborate ale Liniei Maginot. Apoi, în mai 1940, trupele germane merg prin Belgia spre Franța ❷. Francezii sunt timorați de înaintarea rapidă cunoscută sub numele de *Blitzkrieg* (război fulger), iar rezistența cade după doar șase săptămâni (pag. 510); la 6 iunie 1940, mareșalul Henri-Philippe Pétain ❶ cere încetarea focului. Pentru a umili Franța, tratatul ulterior este semnat într-un vagon ❸ în pădurile de la Compiègne – același loc unde francezii forțaseră armistițiul cu germanii în 1918, pentru a pune capăt Primului Război Mondial. Cea de A Treia Republică se destrămase.

În timp ce trupele germane ocupau nordul și vestul Franței,

1 Mareșalul Henri-Philippe Pétain

inclusiv Parisul, la Vichy, în zona de sud a Franței, rămasă neocupată, se stabilea un stat francez. Acest guvern autoritar se considera partenerul regimului nazist german, dar era recunoscut și de către Statele Unite ale Americii, și de Uniunea Sovietică. Pétain, în vârstă de 84 de ani, devine șef

al statului, deținând o putere considerabilă; asistentul său era Pierre Laval ❹, pe care Pétain îl arestase la sfârșitul lui 1940, deoarece susținuse participarea la război alături de Germania. În ciuda marilor compromisuri, regimul de la Vichy continuă să se afle sub presiunea crescândă a Germaniei. În aprilie 1942, Laval este numit prim-ministru și preia conducerea statului.

La momentul debarcării Ali-aților în Africa de Nord, armata germană ocupă restul Franței, transformând regimul de la Vichy într-un stat polițienesc fascist. Începând cu vara lui 1942, poliția franceză joacă un rol hotărâtor în deportarea evreilor francezi în lagărele de exterminare ❺. La 6 iunie 1944, Aliații debarcă în Normandia și pe coastele mediteraneene (pag. 523), ceea ce va duce la căderea regimului de la Vichy și la eliberarea Parisului.

2 Parada trupelor germane victorioase la Paris, 1940

3 Pétain și Laval (dreapta), conducătorii guvernului de la Vichy, 1942

4 Armistițiul de la Compiègne: vagonul de tren, în care a fost semnată capitularea Germaniei în 1918, este folosit acum pentru semnarea capitulării Franței, 1940

5 Evreii arestați sunt urcați într-un camion de către trupele SS germane și poliția franceză, cca 1942

5–24 iunie 1940 | Bătălia pentru Franța

10 iulie 1940 | Formarea guvernului de la Vichy condus de Pétain

Mai 1940 | Germanii invadează Franța

16 iunie 1940 | Armistițiul semnat la Compiègne

24 octombrie 1940 | Pétain refuză să intre în război

■ Rezistența franceză și ascensiunea lui Charles de Gaulle

În 1943, generalul Charles de Gaulle, conducătorul francez în exil, unește grupurile mici de rezistență într-o forță politică puternică. Astfel imediat după eliberarea Franței de către Aliți în 1944, se formează un guvern francez provizoriu.

După ce armata germană ocupă Parisul, luptătorii francezi din mișcarea Rezistenței se organizează în grupuri mici și duc război prin acte de sabotaj 7 și greve împotriva invadatorilor și a colaboratorilor de la Vichy. De asemenea, aceștia îi ajută să se refugieze pe cei persecutați rasial sau politic. Germanii fac față cu greu insurgenților: 30 000 de luptători ai Rezistenței sunt executați, iar 75 000 mor în lagărele de concentrare. În 1944, trupele SS germane distrug localitatea Oradour-sur-Glane 6, ca măsură represivă contra atacurilor partizane.

Aflat în exil la Londra, generalul Charles de Gaulle 11

Generalul Charles de Gaulle prin radio în direct de la Londra, 18 iunie 1940

Îi invit pe ofițerii și pe soldații francezi care se află pe teritoriul britanic sau pe cei care vor veni aici... să mă contacteze. Indiferent de ce se întâmplă, flacăra rezistenței franceze nu trebuie și nu va fi stinsă. Măine, la fel ca azi, voi vorbi la Radio Londra.

sus: Charles de Gaulle inspectează armata franceză în exil

7 Partizan francez montează dinamită pe șinele de cale ferată, 1944

8 Întâlnire a membrilor mișcării Francezii liberi, la Alger, 1943

formase deja, în 1940, mișcarea Francezii liberi 8, care se considera reprezentanta legitimă a Franței, și formează un guvern în exil – fiind condamnat de guvernul de la Vichy, în contumacie, la moarte pentru înaltă trădare. În mai 1943, de Gaulle unește

facțiunile Rezistenței, cum ar fi *Combat* și *Franc-Tireur*, într-un Consiliu Național al Rezistenței. În același timp, guvernul din exil se mută în Alger și recrutează luptători pentru libertate din Africa de Nord. Rezistența a sprijinit înaintarea trupelor Aliate după debarcarea acestora în Normandia, în iunie 1944. La 18 august 1944, organizează o revoltă la Paris, la scurt timp după asediarea capitalei, de către Aliți. O săptămână mai târziu, de Gaulle intră în Paris. Consiliul Național al Rezistenței 10 este recunoscut ca guvern provizoriu de către Aliți. De Gaulle reușește să unească membrii conservatori ai guvernului din exil cu mișcarea de rezistență de stânga, în mare parte comunistă.

Pierre Laval este executat în octombrie 1945; mareșalul Pétain este condamnat la moarte, dar apoi grațiat și trimis în exil pe insula Yeu. Erau frecvente actele de violență, cum ar fi

10 Răscoală a luptătorilor Rezistenței franceze, Paris, 1944

6 Satul Oradour-sur-Glane după atacul trupelor SS germane, 1944

9 O femeie suspectată de colaborare este rasă pe cap în public, 1944

linșajele, împotriva cetățenilor suspectați de colaborare cu naziștii, mai ales împotriva femeilor 9 acuzate de a fi fraternizat cu ocupanții.

11 Charles de Gaulle

1

MAREA BRITANIE ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE 1919-1939

După Primul Război Mondial, Imperiul Britanic avea cele mai multe colonii, însă pierdea acolo din putere din cauza slăbirii interne a regatului. Problemele economice ❶ și politice nu au amenințat niciodată tradițiile democratice ale Marii Britanii, însă au împins-o către o politică defensivă de pace pentru a-și proteja interesele cu orice preț. Până în 1939, a fost nehotărâtă și nesigură în fața politicii agresive a regimului nazist german.

Greva muncitorilor londonezi din transporturi, 1936

Slăbirea economică în ajunul Marelui Război

După ieșirea victorioasă din Primul Război Mondial, problemele structurale și datoria imensă au împins Marea Britanie într-o criză care avea să dureze până la jumătatea anilor 1930.

Aparent, sfârșitul Primului Război Mondial a favorizat Regatul Unit. Reichul german era falimentar, flota acestuia aflându-se la cheremul Marii Britanii. Mai mult, aceasta obținea majoritatea posesiunilor coloniale ale Germaniei și teritoriilor din Imperiul Otoman, sub un mandat al Societății Națiunilor ❶. Însă aceste câștiguri teritoriale fuseseră plătite cu 900 000 de morți și două milioane de britanici răniți, dar și cu afectarea serioasă a economiei. Până în 1918 a crescut de zece ori datoria națională. Marea Britanie având datorii mari față de Statele Unite ale

3 W. Churchill, 1915

Americii, și-a pierdut poziția de primă putere financiară mondială.

Dependența fiscală, tehnologia învechită în sectoarele esențiale ale industriei, cum ar fi oțelul și cărbunele, și puterea slabă de cumpărare pe termen lung. Situația devine critică în 1925, când cancelarul de Exchequer, Winston Churchill ❸, stabilizează lira sterlină la standardul de aur, ceea ce duce la o creștere imensă a prețurilor pentru mărfurile britanice exportate. Șomajul este în continuă creștere printre muncitori. Începând

cu 1919, grevele prelungite ❷ prin care se cereau îmbunătățiri la nivel social – influențate de Revoluția Rusă (pag. 480) – stopau procesul tehnologic în industriile de bază, afectând grav economia. Punctul culminant îl constituie Revolta minerilor din 1926, susținută de greva generală a sindicatelor muncitorești ❹, ❺. În final, efortul muncitorilor se termină cu o grea înfrângere pentru sindicatele unite. Guvernul aprobă Disputele comerciale și Legea sindicatelor în 1927. Aceasta scotea în afara legii grevele de simpatizare și pichetarea în masă, limitând sever posibilitatea colaborării organizate a muncitorilor din diferite sectoare.

2

Muncitori din industria textilă în grevă în fața biroului uniunii din Lancashire, 1929

4

Poliția militară britanică în teritoriul palestinian aflat sub mandat britanic, 1938

Sentimentul antigerman

Sentimentul antigerman era atât de puternic în Marea Britanie în timpul Primului Război Mondial, încât în 1917 familia regală decide să-și schimbe numele german de Saxa-Coburg-Gotha. De atunci, descendenții reginei Victoria folosesc numele de familie Windsor, după Castelul Windsor, reședința regală.

sus: Castelul Windsor

5

Contrademonstrație a aristocratelor britanice împotriva grevei generale, mai 1926

6

Blocaj al traficului în Londra, cauzat de muncitorii din transportul public care s-au alăturat grevei generale, mai 1926

■ Un bastion de stabilitate democratică

Partidele tradiționale, alături de Partidul Laburist în ascensiune, încearcă să rezolve problemele sociale și economice cu care se confrunta Marea Britanie. Forțele radicale din monarhia parlamentară care se opuneau sistemului nu primesc sprijin.

Ordinea constituțională fundamentală parlamentar-democratică a Regatului Unit rămâne stabilă în perioada interbelică, în ciuda crizei economice și sociale. Partidele revoluționare ale maselor, spre deosebire de cele de pe continent, nu au nici o șansă. Partidul Național Fascist, înființat în anii 1930 de către Sir Oswald Mosley, are la fel de puțin succes ca și comuniștii. În 1918, legea parlamentară se democratizează în întregime. Toți bărbații cu vârsta de peste 21 de ani și toate femeile de peste 30 de ani au drept de vot. În 1928, femeilor li se acordă drept de vot egal cu al bărbaților.

Pe plan intern, puterea Partidului Laburist crește în timpul războiului. Laburiștii se dezvoltă în defavoarea liberalilor, devenind cel mai puternic partid de opoziție și anulând sistemul bipartit liberal-conservator. În 1924, cu sprijinul liberalilor, vin la putere primii politicieni laburiști.

Stanley Baldwin

Însă, atunci când primul ministru laburist Ramsay MacDonald 7 recunoaște Uniunea Sovietică, acesta este destituit la doar unsprezece luni de la ocuparea funcției, iar conservatorul Stanley Baldwin 8 preia puterea. Totuși, în 1929 laburiștii câștigă din nou, iar MacDonald își formează al doilea cabinet.

Doi ani mai târziu, când în plină criză economică, este

stopată plata indemnizației de șomaj, guvernul laburist se prăbușește. Sub presiunea regelui George V 9, MacDonald aprobă un guvern național de coaliție, cu un cabinet format doar din conservatori și liberali, până în 1935. Guvernul unit încearcă în zadar să rezolve problemele economice prin restricții și creșteri ale taxelor. Abia în 1937, când încep măsurile guvernamentale de stabilizare și reînarmarea, se observă o scădere vizibilă a șomajului.

În 1940, Partidul Laburist se alătură unui guvern de război, ce cuprindea toate partidele, sub conducerea lui Winston Churchill 9.

Conferința Partidului Laburist de la Londra, 1929; McDonald (centru) devine un patriarh al stângii

Winston Churchill, 1939

Edward VIII

După moartea tatălui său, George V, Edward VIII domnește mai puțin de un an. Prim-ministrul Baldwin îl va obliga să abdice în 1936, după dezaprobarea explicită a cabinetului, deoarece regele insista să o ia în căsătorie pe americanca Wallis Simpson, divorțată de două ori. Edward este redus la titlul de duce de Windsor și va trăi de acum încolo ca un aventurier bogat împreună cu soția sa, mai ales în Franța.

sus: Edward, duce de Windsor, împreună cu soția, 1937

Familia regală cu George V în centru, 1929

Politica externă a Marii Britanii în perioada interbelică

Regatul Unit urmărea să își asigure poziția de putere mondială printr-o politică de păstrare a păcii la nivel internațional. Mișcările de eliberare națională din colonii au dus la prăbușirea Imperiului Britanic.

Convingerea că Marea Britanie ② trebuie să mențină pacea cu orice preț pentru a-și păstra sferele mondiale de influență constituie esența politicii engleze de după 1919. Evitarea ulterioară a conflictelor, predilecția pentru negocierile diplomatice și efortul de a proteja comerțul imperial reprezentau principiile-cheie ale politicii externe de pace și comerț a britanicilor până în 1939.

Washington ① din 1920-1921, Marea Britanie, Belgia, China, Franța, Italia, Japonia, Olanda, Portugalia și SUA acceptă reducerea flotelor din Pacific; în acest proces, Marea Britanie permite SUA putere egală în ceea ce privește flota de război, renunțând astfel la superioritatea sa navală tradițională. În Europa, Marea Britanie sprijină eforturile de pace ale fostelor state beligerante: în

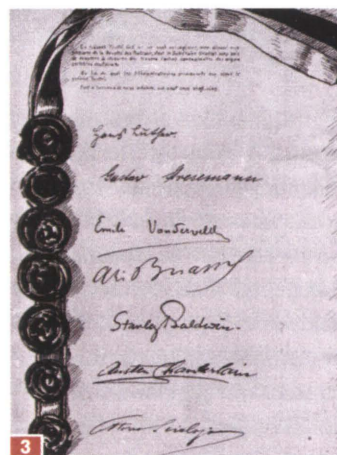
2 Palatul Parlamentului, Londra, cca 1900

În cadrul Societății Națiunilor, Marea Britanie cere să se accepte reglementarea producției de armament și devine forța principală în eforturile internaționale de dezarmare după Primul Război Mondial. La Conferința de la

1925, Marea Britanie, Franța, Belgia, Italia și Germania semnează Tratatul de la Locarno ①, ③, care includea o declarație de intenție pentru rezolvarea tuturor conflictelor fără a recurge la forța armată. Imperiul Britanic

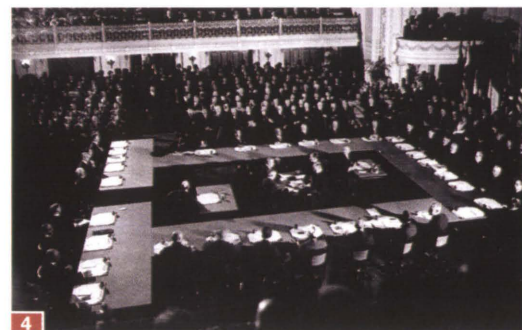

1 Tratatul de la Locarno, 1925; de la stânga: Gustav Stresemann, Austin Chamberlain și Aristide Briand

3 Semnăturile Tratatului de la Locarno

se confrunta cu mișcări de eliberare națională în multe dintre coloniile sale. Eforturile de secole ale irlandezilor de a-și câștiga independența culminează cu împărțirea insulei în 1921; Irlanda de Sud devine indepen-

4 Conferința de la Washington, 1920-1921

5 Conferința, prin care se înființează Commonwealth-ul, 1926

Prim-ministrul britanic, Neville Chamberlain

De când mi-am asumat această funcție, obiectivul meu principal a fost să contribui la pacificarea Europei, pentru eliminarea suspiciunilor și animozităților care au otrăvit relațiile atâta timp... Problema Cehoslovaciei este cea mai recentă și, poate, cea mai periculoasă.

Arthur Neville Chamberlain, 1938

dentă (pag. 466). Marea Britanie, al cărei nume complet fusese încă din 1801 Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei, îl modifică în 1927 în Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord.

De asemenea, imperiul își diminuează teritoriul și în alte părți ale lumii. În 1923, renunță la protectoratul asupra Egiptului (pag. 502), iar în 1932 acceptă independența Irakului (pag. 488). În 1926, Marea Britanie și dominiioanele autonome ale Imperiului Britanic fondează Comunitatea de Națiuni (Commonwealth of Nations) ⑤ (pag. 500). La o scară mai largă, Marea Britanie nu reacționează la invaziile Japoniei în Asia de Est (pag. 496) și ale Italiei în zona Mediteranei. Treptat, Hong Kong și Singapore devin punctele centrale în Asia de Est. Însă mișcările puternice pentru independență din India sunt încă suprimate prin forță (pag. 492).

Tolerarea politicii Germaniei naziste

În încercarea de a evita izbucnirea unui nou război în Europa, Marea Britanie a tolerat la început politica revizionistă agresivă a regimului nazist. Însă invadarea Poloniei în 1939 a demonstrat că diplomația era inutilă, drept urmare guvernul britanic declară război Reichului german.

Marea Britanie își avertizase deja Alianții în legătură cu izolarea Reichului german în timpul negocierilor de pace din 1919 și mai târziu critică pretențiile imense de despăgubiri ale Franței. În anii 1920, încurajează reabilitarea economică și politică a Germaniei, urmărind

pacificarea Europei Centrale și extinderea pieței pentru mărfurile britanice. Venirea la putere a lui Hitler nu a schimbat această politică, chiar dacă Marea Britanie începe treptat să se reînarmeze ❹.

Conducătorii britanici credeau că războiul trebuie evitat prin negocieri și acceptau pretențiile revizioniste moderate ale Germaniei. În Acordul Naval Anglo-German ❺ din 1935, lui Hitler i se garanta o flotă egală cu 35 de procente din capacitatea Marinei Britanice și paritate în flota submarină. Desfășurarea trupelor germane în zona demilitarizată a Rinului în 1936 și unirea cu Austria în 1938 (pag. 454) erau tolerate, deși ambele erau încălcări clare ale Tratatului de la Versailles. Neville Chamberlain, premierul britanic, acceptă ❻ până și anexarea teritoriilor cu populație

7 Trimisul german Ribbentrop în fața consulatului german din Londra, 4 iunie 1935

Acordul de la Munchen

Prin Acordul de la Munchen, Marea Britanie și Franța garantează regimului nazist controlul asupra teritoriilor sudete, cu populație vorbitoare de limbă germană, după ce Hitler le declarase drept ultimele pretenții teritoriale. Cu toate că Marea Britanie și Franța semnaseră alianțe defensive cu Cehoslovacia, nici una nu se simțea pregătită pentru război, iar perspectiva unui alt conflict european stârnea disperare în rândul populației ambelor țări. Unii erau condescendenți față de suferința Germaniei în urma pierderilor teritoriale impuse după Primul Război Mondial. Cehoslovacia, ale cărei teritorii erau în joc, era exclusă de la negocieri, iar acordul rezultat a fost numit de către cehii revoltați Dictatul de la Munchen.

Chamberlain discută cu dictatorul italian Mussolini la Conferințele de la Munchen, 1938

6 Chamberlain (stânga) în vizită la Hitler (centru) pentru a discuta Criza Sudetă, 1938

vorbitoare de limbă germană din Cehoslovacia, prin Acordul de la Munchen din 1938, ceea ce se pare că a salvat pacea în ultimul moment.

Când Hitler încalcă din nou tratatul și intră în Praga în martie 1939, Chamberlain recunoaște eșecul politicii sale pacifiste și începe pregătirile de război ❸. Se decretează mobilizarea generală,

iar Poloniei și României li se promite sprijin militar în cazul unei invazii germane. După invazia lui Hitler în Polonia, Marea Britanie își îndeplinește obligațiile și declară război Germaniei. Chamberlain, discreditat pentru eșecul tentativelor pacifiste, își anunță demisia în 1940, fiind urmat la guvernare de Winston Churchill ❿.

8 Prim-ministrul Chamberlain (rândul din față, mijloc) și cabinetul său de război (Churchill, al doilea rând, centru), februarie 1939

9 Producție de lansatoare de grenade pentru flota britanică, 1940

10 Winston Churchill acordă autografe, 1940

1

IRLANDA: DIVIZARE ȘI INDEPENDENȚĂ 1914–1949

În 1921, în Irlanda ❶ mișcarea națională obține o victorie parțială în lupta pentru independență împotriva Marii Britanii; aceasta trebuie să accepte însă, în schimb, divizarea țării. După ani de război civil în care s-a disputat problema unității, insula se divide oficial în anii 1940. În timp ce Irlanda de Nord rămâne în componența Regatului Unit, cea mai mare parte a Irlandei devine oficial republică independentă în 1949.

Stradă dintr-o localitate irlandeză, cca 1930

De la războiul pentru independență la Tratatul Anglo-Irlandez

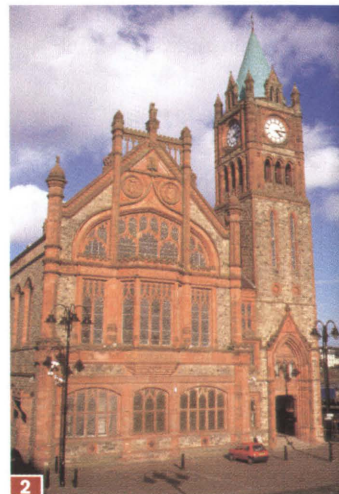
În 1922, Irlanda obține statutul de dominion autonom după un război sângeros pentru independență, în timp ce provincia de nord a țării rămâne posesiune britanică.

Conflictul care mocnea între irlandezi și britanici (pag. 392) se reaprinde în 1914, când guvernul britanic aprobă *Legea domestică* (*Home Rule Bill*) care garanta Irlandei autonomie parțială, inclusiv în zonele protestante din nord. Decizia de a suspenda legea în momentul izbucnirii războiului este întâmpinată cu furie de către naționaliști. La 24 aprilie 1916, voluntarii irlandezi militanți ocupă clădirile publice din Dublin și proclamă Republica Irlandeză în timpul Revoltei de Paște ❷.

Armata britanică suprimă revolta cu brutalitate; sute de oameni sunt uciși, iar conducătorii sunt arestați și executați sau condamnați la ani grei de închisoare ❸. Radicalizarea ❹ care a urmat de ambele părți inițiază o nouă fază a violențelor.

Se formează un Parlament revoluționar ilegal sub Eamon de Valera; cei mai mulți dintre membrii săi proveneau din rândurile partidului politic *Sinn Féin* (Noi înșine). Un an mai târziu, se formează unitatea militară denumită Armata Repu-

blicană Irlandeză (*Irish Republican Army – IRA*) pentru a ataca autoritățile britanice. În 1921, guvernul britanic și Sinn Féin cad de acord asupra încetării focului și semnează Tratatul Anglo-Irlandez, prin care Irlandei i se conferea statutul oficial de *stat liber*. Din acest tratat sunt excluse șase ținuturi ale provinciei protestante Ulster ❺, care votaseră să rămână parte a Regatului Unit. În 1922, Statul Liber Irlandez obține statut de dominion. Acceptarea acestei suveranități parțiale este aprobată de Parlamentul irlandez,

2

Primăria din Londonderry, provincia Ulster, Irlanda de Nord

Dail, printr-o majoritate de voturi, 64 pentru și 57 împotriva. La 6 decembrie 1922, intră în vigoare noua constituție irlandeză.

Duminică însângerată din 1920

Duminică însângerată de la 21 noiembrie 1920 este reprezentativă pentru seria de violențe din Irlanda: după execuția a 14 ofițeri britanici la ordinele lui Michael Collins – conducător irlandez naționalist – o unitate de soldați britanici deschide focul asupra mulțimii irlandeze în timpul unui meci de fotbal irlandez la Dublin, omorând numeroși spectatori civili.

Victime ale luptelor de stradă din Dublin, 1920

3

Centrul orașului Dublin după suprimarea Revoltei de Paște, 1916

4

Rămășițele unui tren deraiat în urma unui atac terorist al IRA, 1916

5

Închisoarea în care erau deținuți conducătorii revoltei

De la război civil la independență

Divizarea Irlandei duce la ciocniri sângeroase în sânul mișcării de independență irlandeze pe marginea problemei unificării. În 1949, Irlanda de Sud obține suveranitate totală și părăsește Commonwealth-ul.

Tratatul Anglo-Irlandez împarte nu doar țara, ci și mișcarea de independență *Sinn Féin*. Adepții și oponenții tratatului încep să se certe între ei. Radicalii sub Eamon de Valera, partidul *Fianna Fáil* de mai târziu, acceptă excluderea Irlandei de Nord ❶, dar luptă pentru reunificare. Mișcarea *Fine Gael*, sub prim-ministrul Thomas Cosgrave, urmărește stabilirea unei egalități cu Marea Britanie. Și IRA se împărțise, o parte alăturându-se armatei irlandeze oficiale, în timp ce *ilegaliștii* radicali ❷ luptă în 1922-1923 împotriva

6 Militari americani la o bază din Irlanda de Nord, 1942

guvernului Statului Liber Irlandez. Între timp, radicalii pierd din susținere, iar de Valera ordonă încheierea ostilităților. În anii 1930 mai au loc acte de terorism izolate ❸, după care IRA este interzisă.

8 Stingerea incendiilor în Londra, după un atac IRA cu bombe, 1939

10 Mănăstirea Clonmacnoise, provincia Leinster

Noua constituție introduce votul universal pentru bărbați și femei și reprezentare proporțională. Irlanda devine membră a Societății Națiunilor. Constituția impune limba irlandeză (denumită și *erse*) drept limbă oficială națională. În martie 1932, de Valera este ales prim-ministru și refuză să depună jurământul de credință în fața regelui britanic. De atunci, partidul său, *Fianna Fáil*, rămâne la putere aproape în permanență, însă dorita reunificare a țării nu are loc, sciziunea adâncindu-se.

În 1937, după modificarea

7 Paradă la deschiderea Parlamentului de la Belfast, Irlanda de Nord, 1925

9 Voluntari irlandezi cu tunuri și blindate achiziționate pentru lupta împotriva armatei britanice, 1921

constituției, Irlanda de Sud este redenumită *Eire*. Rămâne neutră în cel de Al Doilea Război Mondial, în timp ce Irlanda de Nord ❹ participă ca parte a Regatului Unit ❺. La 1 aprilie 1949, *Eire* părăsește Commonwealth-ul, iar la 18 aprilie se proclamă oficial Republica Irlanda.

Michael Collins și Eamon de Valera

Michael Collins și Eamon de Valera erau liderii mișcării Sinn Féin, reprezentând simbolic scindarea acesteia. Formați de Revolta de Paște din 1916, amândoi erau membri ai guvernului ilegal, de Valera ca președinte al Sinn Féin și Collins ca fondator al IRA. După acordul de pace cu Marea Britanie, drumurile lor se despart: Collins acceptă secesiunea Irlandei de Nord și se alătură armatei irlandeze oficiale. De Valera luptă pentru unificare, la început violent, apoi pe cale pașnică. În timp ce Collins este împușcat într-o ambuscadă în 1922, de Valera rămâne în vârful politicii irlandeze până în 1973.

Eamon de Valera, 1932

sus: Bustul lui Michael Collins din Dublin

BELGIA ȘI OLANDA: DOUĂ OBIECTIVE ALE POLITICII GERMANE 1914-1945

Deși Belgia își declarase neutralitatea perpetuă încă din 1831, teritoriul ei a fost invadat de armatele germane în timpul atacului lor asupra Franței, în ambele conflagrații mondiale. Olanda scapă nevătămată din Primul Război Mondial. Însă în cel de Al Doilea Război Mondial nu poate ține piept atacului Germaniei naziste ❶ și devine teritoriu ocupat al Reichului.

Forțele germane invadează Olanda, 1940

Belgia: victimă a două războaie mondiale

Fiind o țară de importanță strategică, situată între Germania și Franța, Belgia a fost câmp de bătălie în ambele războaie mondiale.

Înainte de a ataca Franța în 1914, Germania cere printr-un ultimatum drept de liberă trecere prin Belgia (pag. 440). Regele Albert I ❸, care susține neutralitatea țării, refuză; la 4 august, trupele germane ocupă țara. Neutralitatea statului era garantată de Marile Puteri, fapt care implică Marea Britanie în război. Armata belgiană se mobilizează în momentul în care neutralitatea țării este încălcată, dar orașele Liege, Namur și Bruxelles capitulează curând. Aproape toată țara este ocupată, iar acțiunile puternice

Regele Albert I al Belgiei, cca 1910

rezistențe a belgie- nilor sunt urmate de răzbunarea brutală a militarilor germani, mai ales în Louvain ❷. Guvernul este exilat. Belgia de Vest, unde se întâlnesc trupele franceze și cele germane, devine câmp de bătălie; numeroase orașe sunt distruse ❹ și multe părți din Flandra devastate ❺.

La sfârșitul Primului Război Mondial, Belgia anexează regiunea de limbă germană Eupen-et-Malmédy. Încheie un acord militar cu Franța și semnează o alianță de apărare cu Marea Britanie împotriva Germaniei.

În 1925, Belgia se alătură Tratatului de la Locarno ❻, prin care se securizau granițele țării. Însă acest lucru nu este de mare ajutor atunci când Germania invadează din nou Franța prin Belgia, în mai 1940. Câteva săptămâni mai târziu, armata belgiană sub regele Leopold III, care este luat prizonier, capitulează. Guvernul belgian se refugiază la Londra, unde rămâne în exil până la sfârșitul războiului. Leopold este suspectat de colaborare cu naziștii și obligat în final să abdice.

Biblioteca din Louvain incendiată, 1914

Câmp de bătălie la Passchendaele, 1917

Conferința de la Locarno, 1925

Ypres după bombardamentul german, 1915

Propaganda cruzimii

Propaganda morbidă era folosită de toate țările participante în Primul Război Mondial. În timpul campaniei din Belgia, britanicii lansează zvonul că soldații germani le rup copiilor mâinile pentru a-i împiedica să folosească arme.

Cu toate că nu s-a prezentat nici o dovadă, propaganda continua. Zvonul a fost probabil generat de viziunea germanilor, conform căreia civilii nu trebuie să se opună puterii de ocupație. Astfel, se luau ostatici, iar cei ce opuneau rezistență erau împușcați

Carte poștală franceză de propagandă, 1914

Olanda între independență și național-socialism

În ciuda problemelor economice, Olanda reușește să-și păstreze neutralitatea până în 1940 și rămâne stabilă din punct de vedere politic. După ce țara este ocupată de trupele germane, noii conducători aplică în Olanda politicile naziste, inclusiv deportarea evreilor olandezi în lagărele de exterminare.

Olanda iese din Primul Război Mondial fără tulburări interne și face față din punct de vedere economic, în ciuda faptului că în 1914 adăpostește aproape un milion de refugiați belgieni. Însă blocada, impusă în principal de Marina Britanică are urmări restrictive asupra traficului maritim olandez cu țările de care Marea Britanie și Franța se temeau că ar putea aproviziona Germania. Lipsa acută a cărbunelui aproape că paralizează industria olandeză. Odată cu introducerea votului universal în 1917, monarhia constituțională se democratizează și mai mult; revoluția socialistă inițiată de Pieter Jelles Troelstra eșuează. Însă declanșarea crizei economice mondiale din 1929 (pag. 506) duce la o creștere rapidă a șomajului în regat.

Pe plan extern, Olanda se angajează într-o politică de neutralitate strictă, însă este

8 Caricatură olandeză antisemită, 1939

interesată să mențină relații bune cu statul vecin, Germania. De aceea, în 1918 guvernul îi acordă azil lui Wilhelm II.

Victoria din 1933 a național-socialiștilor în Germania suscită

Bombardarea orașului Rotterdam

Ca și Guernica, Coventry și Dresda, orașul olandez Rotterdam rămâne un simbol al terorii războiului aerian modern împotriva populației civile. În timpul raidului aerian al forțelor germane Luftwaffe din 14 mai 1940, zone foarte mari din oraș sunt distruse complet, aproape 78 000 de oameni rămân fără casă, iar 900 de oameni sunt uciși.

sus: Centrul orașului Rotterdam distrus, cu excepția bisericii Sf. Laurențiu, 1940

dezbaterei aprinse în Olanda. Susținătorii olandezi ai lui Hitler, organizați sub Anton Adriaan Mussert 7, rămân în minoritate. Cu toate acestea, primul val de imigranți evrei răspândește frica de iudaism 8, mai ales în cercurile protestante. Guvernul urmărește cu neliniște știrile despre expansiunea germană, iar în 1939

ordonă mobilizarea generală.

Armata Olandei nu face față atacului german din mai 1940. După bombardarea orașului Rotterdam guvernul capitulează și se refugiază la Londra împreună cu familia regală. Comisarul Reichului, Arthur Seyss-Inquart, începe să alinieze statul olandez la politicile economice și sociale ale regimului nazist. Cetățenii olandezi erau obligați la muncă silnică, se înființează lagăre de concentrare la Westerbork și Vught și începe exterminarea sistematică a evreilor 10. În timp ce apar unele divizii de voluntari pentru SS-ul olandez 9, iar alții devin colaboratori, ia naștere, de asemenea, o mișcare de rezistență care luptă împotriva

7 Întrunirea mișcării național-socialiste olandeze, condusă de Anton Adriaan Mussert (centru), 1941

9 Examenul medical al voluntarilor pentru trupele SS olandeze, 1940

regimului printr-o serie de raiduri și prin acte de sabotaj.

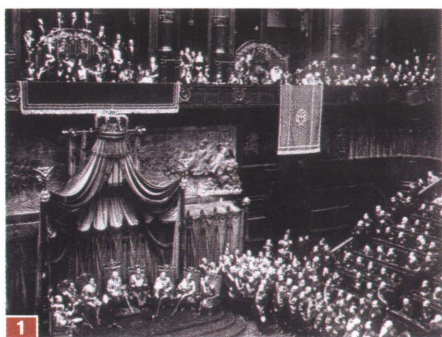
În septembrie 1944, Aliații ajung în Olanda și o eliberează 11 pe data de 5 mai 1945. Colonia olandeză din estul Indiei (pag. 526), care fusese ocupată de japonezi în 1942, este recâștigată după război.

11 Forțele armate ale SUA eliberează Olanda, 1945

10 Indicator oficial din perioada ocupației germane în Olanda, cu textul: *Interzis evreilor*, 1941

ITALIA SUB FASCISM 1919–1945

Criza economică și nemulțumirea de a nu fi obținut un imperiu colonial după Primul Război Mondial radicalizează dreapta politică din Italia, iar în 1922 duc la instaurarea primei dictaturi fasciste ❶ în Europa, sub conducerea lui Benito Mussolini. Acesta exploatează aspirațiile italienilor la statutul de *Mare Putere*. După ce se apropie tot mai mult de regimul nazist german, atât ideologic cât și politic, *Il Duce* aruncă Italia în cel de Al Doilea Război Mondial de partea Germaniei, împotriva Aliaților.

Sedință a Camerei fasciste, 1939

Ascensiunea lui Mussolini

În 1922, mișcarea fascistă a lui Mussolini iese victorioasă din tulburările interne care urmează Primului Război Mondial. Ambițiosul Mussolini transformă statul într-o dictatură personală, chiar dacă păstrează formal monarhia.

În 1915, extinzând posibilitatea unor câștiguri teritoriale și a unor avantaje financiare, Marea Britanie, Franța și Rusia conving Italia, care fusese până atunci neutră, să intre în Primul Război Mondial (pag. 397). De partea puterilor victorioase la sfârșitul războiului, în ciuda unei contribuții militare minime, Italia se simte ofensată de modul în care este marginalizată în timpul negocierilor de pace. Cu jumătate de milion de morți și în plină criză economică, facțiunile interne duc Italia în pragul războiului civil.

Dreapta naționalistă, cu sloganul

Victorie amputată, condusă de Benito Mussolini ❷, se transformă într-o mișcare de masă violentă și haotică. În Roma și în alte

zone, fasciștii poartă lupte de stradă ❸ sângeroase împotriva grupurilor socialiste și comuniste; partidele moderate nu reușesc să controleze situația. În octombrie 1922, când Mussolini organizează *Marșul*

asupra Romei și cere puterea, regele Victor Emmanuel III ❹ acceptă și îl numește prim-ministru, acordându-i puteri extinse. Cu aprobarea regelui, Mussolini profită de criza internă care se declanșează după asasinarea liderului socialist

3 Regele Victor Emmanuel III

și păstrează drepturile în timpul regimului. În 1929, Mussolini și Papa Pius XII încheie Tratatul de la Lateran ❺, care garantează Vaticanului statut de independență.

La început, Mussolini păstrează distanță față de Hitler și de regimul nazist german, promițând chiar să apere Austria împotriva unei unificări forțate cu Germania. În 1935, formează Frontul Stresa cu Franța și Marea Britanie, pentru a împiedica încălcările ulterioare ale Tratatului de la Versailles de către Germania. Visele sale imperialiste îl fac însă să își modifice politica și alianțele.

2 Benito Mussolini, 1940

4 Semnarea Tratatului de la Lateran din 1929; Mussolini (dreapta) și cardinalul Gasparri (centru)

Marșul asupra Romei din 1922

Demonstrațiile fasciste care au avut loc între 27–31 octombrie 1922 sunt cunoscute drept *Marșul asupra Romei* și servesc ca model discipolilor lui Hitler. Grupurile fasciste înaintează spre Roma după declarația lui Mussolini de la Napoli, prin care susține că, dacă este necesar,

Marșul asupra Romei, 1922

va folosi forța pentru a prelua guvernarea. Marșurile ample de protest din 30 octombrie de la Roma, la care participă 30 000 de oameni, au loc de fapt fără Mussolini, care fusese deja numit prim-ministru cu o zi înainte.

5 Marș al organizației fasciste de tineret *Balilla* din Italia, 1939

26 aprilie 1915 | Tratatul secret de la Londra

Octombrie 1922 | Marșul asupra Romei

1929 | Tratatul de la Lateran

26 august 1915 | Italia declară război Germaniei

Noiembrie 1922 | Mussolini obține autoritate nelimitată

■ Alianța cu regimul nazist

În anii 1930, Italia și Reichul german stabilesc relații tot mai strânse. Mussolini speră să îndeplinească visurile imperialiste ale Italiei de a institui un nou imperiu mediteranean, luptând de partea lui Hitler în cel de Al Doilea Război Mondial. Însă eșecurile militare îl fac foarte curând dependent de Hitler.

Campania lui Mussolini împotriva Ethiopiei ❹ (denumită Abisinia înainte de cel de Al Doilea Război Mondial) din 1936 (pag. 505) marchează începutul cooperării sale cu regimul nazist al lui Hitler și totodată începutul așa-numitei Axe Berlin-Roma ❺. Germania este singura națiune care sprijină atacul italian nemotivat asupra unei națiuni care își câștigase demult independența. După o invazie de proporții care implica folosirea tancurilor, bombardierelor și a armelor chimice împotriva armatei etiopiene nemecanizate, Victor Emmanuël III este proclamat împărat al Ethiopiei.

Relația italo-germană se întărește în anii următori. Italia iese din Societatea Națiunilor în 1937 și nu protestează atunci când Hitler anexează Austria la Reichul german în 1938 (pag. 455). Împreună, Italia și Germania sprijină lovitură de stat a generalului Francisco Franco (pag. 473) în Războiul Civil din Spania. Fascismul italian se apropia tot mai mult de ideologia național-socialismului. Dacă doctrina supremației rasiale nu făcuse parte inițial din programul fascismului italian, în 1938 majoritatea evreilor din Italia își pierd drepturile civile și sunt excluși din funcțiile publice. În mai 1939, cei doi dictatori ❻ semnează *Pactul de Fier*, un acord de prietenie și alianță care definea condițiile unui război european comun.

Deși Italia ezita încă în momentul în care Germania invadează Polonia în 1939 (pag. 510), victoria rapidă a Germaniei asupra Franței spulberă toate dubiile, așa că Italia

6 Italienii intră în Gondar, Ethiopia, 1935

8 Hitler într-o vizită în Italia, 1938

declară război Puterilor Aliate la 10 iunie 1940. Obiectivul lui Mussolini era să cucerească regiunea mediteraneană ❹, inclusiv Grecia și Africa de Nord, și să înființeze un nou Imperiu Roman. Pactul Tripartit de la 27 septembrie 1940 exprimă angajamentul Italiei, Germaniei și Japoniei de a declara război oricărei națiuni aflate de partea Aliaților. Eșecu-

10 Bombardiere germane zburând pentru a acorda ajutor fascistilor italieni, 1941

rile militare (pag. 523) stabilesc foarte curând dependența politică și militară a Italiei de Germania ❹ și anunță criza internă care culminează în final cu răsturnarea lui Mussolini. După atacurile aeriene și debarcarea Aliaților în Sicilia, regele îl forțează pe Mussolini să demisioneze și la 25 iulie 1943 îl arestează. Când generalul Eisenhower anunță la scurt timp încetarea ostilităților cu Italia, trupele germane ocupă Roma. Mussolini este eliberat de parașutiștii germani și, sub protecția armatei germane, înființează *Republica*

Fascistă Italiană la Salò, în nordul Italiei. La 9 iulie 1944, Roma este recucerită de Aliați, iar după ce trupele germane capitulează în Italia, guvernul marionetă al lui Mussolini este dizolvat. Partizanii comuniști îl prind și îl execută ❶ pe fostul dictator la 28 aprilie 1945, în timp ce acesta se pregătea să fugă în Elveția.

7 Instalarea simbolurilor fasciste italiene pentru vizita la Berlin din 1937 a lui Mussolini

9 Torpilor italian în Marea Mediterană, 1942

11 Mussolini și iubita sa Clara Pettaci sunt împușcați și după asta spânzurați public de partizani în 1945

1

SPANIA ȘI PORTUGALIA 1914-1945

În anii 1930, în Portugalia și Spania mișcările autoritare de extremă dreaptă devin din ce în ce mai influente. Dacă în Portugalia regimul dictatorial se impune rapid, în Spania izbucnește în 1936-1939 un război civil ❶ sângeros și devastator, cu implicare internațională, între forțele de stânga și cele de dreapta. Generalul victorios Francisco Franco pune bazele unei lungi și sângeroase dictaturi militare.

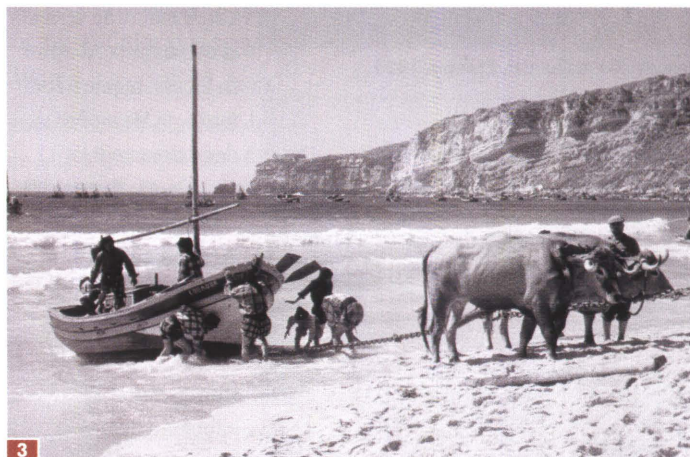
Războiul Civil din Spania, frontul din Malaga, 1936

Portugalia: regimul lui Salazar

În anii 1930, premierul Salazar folosește tulburările politice apărute după război pentru a institui un regim dictatorial și nu se implică în politica mondială.

În Primul Război Mondial, Portugalia ❷ sprijină Antanta; trimite în război o divizie slab instruită, care este distrusă pe Frontul de Vest. Cu toate acestea, după proclamarea republicii în 1910 (pag. 398), predomină haosul intern. Guvernul se schimbă de 44 de ori înainte ca republica să se prăbușească definitiv în mai 1926 ❸, după un puci. În 1928, noul șef al guvernului, generalul António de Fragoso Carmona, îl numește ministru de finanțe pe António de Oliveira Salazar ❹. Acesta reușește să consolideze rapid statul din punct de vedere economic.

În 1930, Salazar înființează partidul fascist *União Nacional*, care, sub conducerea sa, coordonează politica Portugaliei mult timp după cel de Al Doilea Război Mondial. În 1932 devine prim-ministru, iar în 1933 instituționalizează *Estado Novo*

3

Pescuit tradițional pe coasta portugheză a Atlanticului, fotografie, anii 1930

(Noul Stat) printr-o constituție nouă și printr-un guvern dictatorial pe baze corporatiste, care îi unește pe angajatori și pe angajați într-un sistem și o societate politică, controlată de stat ❹, ❺.

În afacerile externe, Salazar îi sprijină pe insurgenții lui Francisco Franco în timpul Războiului Civil din Spania dintre 1936 și 1939, iar

după victoria lui Franco, cele două țări semnează un pact de neagresiune. La începutul celui de Al Doilea Război Mondial, Salazar adoptă o politică de neutralitate, dar în 1943 se alătură Alianței și permite staționarea forțelor aeriene și a unităților navale pe insulele portugheze Azore ❻.

5

Trupele portugheze la îmbarcarea spre arhipelagul Azore, 1941

6

Membri ai organizației paramilitare *Légion Portuguesa*, aflată sub controlul statului, 1936

2

Paradă militară în 1928, la aniversarea loviturii de stat din 28 mai 1926

4

António de Oliveira Salazar, cca 1950

7

Paradă a organizației de tineret *Mocidade*, aflată sub controlul statului, 1936

1923 Lovitură militară sub conducerea lui de Rivera

1928 Carmona devine șef al guvernului

1931 Înființarea celei de A Doua Republici Spaniole

1926 Desființarea Republicii Portugalia

1930 Se înființează *União Nacional*

1932 Salazar devine premier

Spania: Războiul Civil și dictatura lui Franco

În 1936, tensiunile interne din Spania culminează cu izbucnirea Războiului Civil, care duce în 1939 la dictatura fascistă a lui Francisco Franco.

După Primul Război Mondial, Spania este zguduită de tulburări politice care țin mai mult de 20 de ani. Corupția, aspirațiile separatiste – de exemplu, în Catalonia – și încercările repetate de a liniști protectoratul din partea de nord a Marocului, împotriva lui Abd El Krim, lider al mișcării de independență, slăbesc monarhia parlamentară, iar în 1923 duc la lovitura militară a generalului Miguel Primo de Rivera. Acesta instaurează o dictatură personală tolerată de regele Alfonso XIII. În ciuda sfârșitului favorabil al Războiului din Maroc, în 1930 regele este obligat să abdice, din cauza problemelor sociale nerezolvate și a economiei care stagnează în anii 1920. Prin Pactul de la San Sebastian din 1930, partidele politice republicane și intelectuali, cum ar fi José Ortega y Gasset, reușesc să înlăture monarhia. În 1931, aceștia ies victorioși, iar regele este obligat să părăsească țara. Se înființează A Doua Republică, însă aceasta devine curând ținta forțelor politice radicale, atât de stânga, cât și de dreapta. În 1933, au loc războaie violente ale muncitorilor sindicaliști, care cereau reforme sociale. De asemenea, mișcarea fascistă se consolidează. În 1933, se înfi-

Brigada Internațională

Mulți idealiști de stânga, inclusiv artiști din toată lumea, luptă în Brigada Internațională împotriva trupelor lui Franco. Printre alții, André Gide, George Orwell, Egon Erwin Kisch și Ernest Hemingway veneau din Franța, Marea Britanie, Germania și Statele Unite ale Americii ca luptători sau reporteri pentru republică.

sus: Voluntari ai Brigăzii Internaționale, 1936

Insurgenții dau foc la biserici și mănăstiri, 1931

Studentii cer instaurarea Republicii, 1931

Refugiați spanioli la granița cu Franța, 1939

ințează partidul antidemocratic Falanga Spaniolă, mai târziu, acesta devine instrumentul decisiv al guvernului dictatorial al lui Franco. Grevele generale și asasinatele politice măresc prăpastia dintre forțele conservatoare-naționaliste, republicani și socialiștii radicali. În 1936, puciul de extremă dreaptă al generalului Franco împotriva guvernului de stânga Frontul Popular provoacă un Război Civil de trei ani, în care sunt implicate alte state. Acesta este dus de ambele părți cu sprijin militar străin. Republica va cădea în 1939, după cucerirea Barcelonei de către trupele lui Franco.

Acesta instalează un regim dictatorial în Spania devastată, scoate în afara legii înființarea partidelor politice și suprimă toată opoziția. Peste 350 000 de oponenți sunt executați și sute de mii închiși.

Regimul lui Franco rămâne neutru în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, cu toate că se alătură Pactului Anticomintern. Unitățile detașate să lupte pe Frontul de Est împotriva bolșevismului sunt trimise înapoi în 1944. Când înfrângerea Axei devine iminentă, Franco se apropie de Aliați și oprește persecuția comuniștilor.

Francisco Franco, 1935

Tineri spanioli învață să defileze în stil falangist, 1935

Guernica

Distrugerea totală a micului oraș basc Guernica de forțele aeriene germane Luftwaffe la 26 aprilie 1937, în timpul Războiului Civil din Spania, anticipează raidurile bombardamentelor din cel de Al Doilea Război Mondial. Atacurile sunt direcționate exclusiv asupra populației civile, pentru a scădea moralul trupelor republicane. Faimosul tablou în ulei Guernica al lui Pablo Picasso avea ca scop condamnarea acestui act nesăbuit de distrugere.

Guernica distrusă, 1936

SCANDINAVIA ȘI ȚĂRILE BALTICE 1917–1944

După Primul Război Mondial, țările scandinave încep să se dezvolte ca state democratice și prospere. În afacerile internaționale, doar Suedia reușește să mențină tradiția scandinavă a neutralității în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, în timp ce Danemarca și Norvegia sunt ocupate de trupele germane, iar Finlanda luptă pentru păstrarea independenței recent câștigate. Statele baltice ❶ nou create sunt prinse între agresiunea Germaniei și cea a Uniunii Sovietice.

Memorial al libertății la Riga, Letonia, construit în 1935

Scurta independență a republicilor baltice

Cu sprijinul Germaniei, statele baltice devin independente după Primul Război Mondial. Începând cu 1939, sunt invadate mai întâi de Hitler, apoi de Stalin. După cel de Al Doilea Război Mondial, sunt anexate și devin republici ale Uniunii Sovietice.

În Tratatul de la Brest-Litovsk din 1918 (pag. 444) dintre Germania și Rusia, bolșevicii sunt obligați să garanteze independența provinciilor baltice din Europa de Nord-Est. În 1920, după eforturi îndelungate, Estonia, Letonia și Lituania ❷ erau state liberale constituționale. Germania intenționa să joace rolul de garant al suveranității acestora împotriva atacurilor din partea Poloniei și Uniunii Sovietice. În 1920, fostul port german Memel este preluat de Lituania; în 1924, acesta obține autonomia până când este reasimilat în Reichul nazist în 1939. După semnarea

Miniștri de stat semnează Pactul de Neagresiune (șed, de la stânga la dreapta): Munsters (Letonia), Ribbentrop (Germania), Selter (Estonia), 1939

Armata Roșie cucerește capitala Lituaniei Vilnius, iulie 1944

Pactului de Neagresiune Germano-Sovietic ❸ din 1939, țările baltice sunt la cheremul lui Hitler și Stalin. În protocolul secret al acordului, regimul nazist recunoaște întreaga

regiune baltică și Finlanda ca aparținând sferei de influență a Rusiei ❹. Cu puțin timp înainte, Hitler semnase un Pact de Neagresiune cu Letonia. În 1940, Armata Roșie intră în țările baltice. Stalin obligă Lituania, Letonia și Estonia să accepte bazele navale și garnizoanele sovietice; Rusia își dorise de mult acces la porturile apelor calde și control asupra Mării Baltice. Armata germană ocupă din nou teritoriul în timpul invaziei sale în Rusia și începe exterminarea sistematică a evreilor. Germanii baltici sunt recolonizați în vest ❺. Sperând că Germania va susține independența acestor mici republici după război, mulți anticomuniști și antisemiți din zona baltică, mai ales din Lituania, intră voluntari în corpurile Waffen SS ❻. Când sovieticii înaintază spre vest,

Voluntari ai diviziilor SS baltice, inspectate de un demnitar nazist, 1944

Clădirea Parlamentului Republicii Letonia în capitala Riga, cca 1930

Sosirea germanilor baltici la Stettin, ca parte a recolonizării, octombrie 1939

Corpurile de voluntari

Mult după sfârșitul oficial al Primului Război Mondial, corpuri de armată continuă să lupte în țările baltice împotriva Armatei Roșii. Erau sprijinite oficial de guvernele occidentale, care urmăreau să distrugă din fașă revoluția bolșevică ce se extindea în Rusia. După mai multe bătălii, corpurile de voluntari sunt înfrânte și revin în Germania la mijlocul lunii decembrie 1919.

Voluntarii se întorc din țările baltice la Berlin, 1919

Propagandă sovietică după anexarea Letoniei

■ Scandinavia și Finlanda în cel de Al Doilea Război Mondial

Dacă în Primul Război Mondial toate țările scandinave reușesc să-și mențină neutralitatea, în cel de Al Doilea Război Mondial doar Suedia evită intrarea în vârtejul ostilităților provocate de agresiunea Germaniei naziste.

Suedia, Danemarca și Norvegia nu intră în Primul Război Mondial, deși Antanta boicota Suedia din cauza relațiilor comerciale pe care aceasta le avea cu Reichul german, iar Norvegia trimite flotele comerciale împotriva Puterilor Centrale. Cu toate acestea, statutul de nealinieri al țărilor scandinave nu a fost niciodată încălcat de nici una dintre părți, iar după război nu au existat tulburări sociale. În perioada interbelică, monarhiile scandinave devin democrații parlamentare și se dezvoltă rapid ca state prospere. Majoritatea social-democrată reduce efectele crizei economice (pag. 507) asupra populației, prin creșterea serviciilor de stat.

Finlanda rămâne un caz special în lumea scandinavă, din cauza vecinătății sale cu Rusia ⑩. Ca fost dominion al imperiului țarist, Finlanda profită de tulburările provocate de Revoluția Rusă - (pag. 480), și la 6 decembrie 1917 își declară independența. În ciuda Tratatului de Neagresiune semnat în 1932, relația cu Uniunea Sovietică rămâne tensionată

și, după Pactul de Neagresiune Germano-Sovietic, cu acordul tacit al Germaniei, Armata Roșie invadează Finlanda la 30 noiembrie 1939, pentru a împiedica eventuale amenințări

9 Liderul fascist norvegian Vidkun Quisling (dreapta) și Heinrich Himmler, 1942

germane prin Scandinavia la adresa Uniunii Sovietice. Însă sovieticii câștigă Războiul de iarnă ⑪ numai după ce bombardează orașele finlandeze și duc lupte cu mari pierderi, ocupând doar 10% din teritoriul Finlandei ⑫, în timp ce puterile occidentale amenințau cu intervenția. După invazia lui Hitler în Uniunea Sovietică în 1941, Finlanda se aliază cu Germania nazistă împotriva acesteia.

Suedia iese nevătămată din cel de Al Doilea Război Mondial. Făcând concesii în fața Germaniei,

naziste, cum ar fi permisiunea de liberă trecere a trupelor germane pe teritoriul suedez, este lăsată în pace și garantează azil pentru refugiați până la sfârșitul războiului. Cu toate acestea, la sfârșitul lui 1943, Suedia începe să se apropie tot mai mult de Aliți.

La 9 aprilie 1940, Danemarca ⑬ și Norvegia ⑭ sunt ocupate de trupele germane. În Norvegia se dezvoltă încă de la început o mișcare de rezistență. Aproape 40 000 de norvegieni sunt deportați în lagărele de concentrare, iar în 1942 liderul fascist norvegian Vidkun Quisling ⑮ este numit prim-ministru de către forțele de ocupație. În 1943, când germanii încep deportarea evreilor din Danemarca, situația devine critică. Grevele și actele de sabotaj sunt urmate de impunerea legii marțiale. Pescarii danezi ascund 7 900 de evrei în istmurile Suediei. În mai 1945, Danemarca este eliberată de trupele britanice fără nici un foc de armă. De asemenea, forțele de ocupație germane din Norvegia se predau fără a opune rezistență.

8 Voluntari suedezi luptând alături de finlandezi împotriva Rusiei, 1940

10 Finlandezii care au fugit din calea Armatei Roșii sunt aduși înapoi sub protecția militarilor germani, 1918

11 Convoi de mașini germane în Danemarca, 1940

13 Militari germani în Norvegia, 1940

12 Militari finlandezi pe schiuri, 1939

1 Sărbătoarea independenței Poloniei, pictură, 1918

2 Armata Roșie cucerește Kievul, 1920

4 Delegația Poloniei la Conferința de la Riga, 1921

5 Muncitorii polonezi se înarmează în timpul disputelor pentru Silezia Superioară, 1921

POLONIA 1914–1939

După Primul Război Mondial, Polonia redevine stat suveran ❶, fiind timp de 123 de ani sub stăpânire străină. Existența statului este amenințată în permanență din afară, din cauza disputelor privind granițele. În același timp, țara este afectată de luptele politice interne și de problemele nerezolvate ale minorităților naționale. Germania și Uniunea Sovietică cuceresc și împart Polonia în 1939.

Statul polonez până în 1921

În 1918, Polonia se proclamă stat independent. Cu toate acestea, controversel pentru delimitarea definitivă a frontierelor continuă până în 1921.

Din 1795, teritoriile poloneze fuseseră împărțite între Prusia, Austria și Rusia. Izbucnirea Primului Război

guvernul provizoriu al Rusiei recunoaște dreptul Poloniei la autodeterminare (pag. 480), iar în 1918, prin Tratatul de la Brest-Litovsk, abandonează teritoriile poloneze. După

Vilnius este adus sub suveranitate poloneză prin forță militară. Înaintarea poloneză înspre Kiev ❷ în martie 1920 declanșează Războiul Polono-Rus. Contraofensiva sovietică eșuează prin victoria Poloniei în Bătălia de la Varșovia (Miracolul de pe Vistula). Tratatul de la Riga ❸ din 18 martie 1921 mută granița dintre Rusia și Polonia cu 250 de km spre est.

În 1921, Societatea Națiunilor împarte disputatele teritorii polono-germane din Silezia Superioară ❹. Polonia primește Silezia Superioară de Est ❺, bogată în cărbune; celelalte teritorii revin Germaniei. Orașul Danzig este declarat oraș liber, fapt care reprezintă un alt subiect sensibil în relația dintre Polonia și Germania.

3 Militari polonezi, 1915

Mondial revitalizează speranțele polonezilor pentru obținerea suveranității. Legionarii polonezi ❻ sprijină Puterile Centrale, care în 1916 proclamă reinstituirea monarhiei ereditare a Poloniei. Înfrângerea iminentă a Puterilor Centrale și asigurările Antantei privind suveranitatea Poloniei duc la o schimbare de atitudine în favoarea acesteia din urmă.

După detronarea țarului, în martie 1917,

capitularea Puterilor Centrale, Jozef Pilsudski proclamă independența Poloniei la 11 noiembrie 1918 și se declară președintele provizoriu al republicii. Începe construirea unui stat polonez independent. Tratatul de la Versailles din 1919 garantează noului stat provincia Poznan, o parte din Prusia de Vest, pentru a crea așa-numitul Culoar polonez, o fâșie îngustă de teritoriu de-a lungul râului Vistula, cu acces la Marea Baltică. Însă Pilsudski urmărește restabilirea granițelor din 1772 (pag. 304), care includeau și Belarusia, Ucraina și Lituania, aflate acum sub stăpânire rusă. Teritoriul lituanian

6 Doamne, fă ca pământul meu natal să rămână german! Afiș din timpul disputei pentru Silezia Superioară, 1921

Suveranitate pe termen scurt

Trecerea Poloniei de la democrație la stat autoritar nu constituie o piedică pentru Germania și Uniunea Sovietică să invadeze țara și să o împartă în 1939, conform protocolului adițional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov.

După ce granițele sunt stabilite de comun acord, în 1921 Polonia se reorganizează ca stat democratic constituțional. Consolidarea internă a națiunii nou-formate este îngreunată încă de la început de economia subdezvoltată și de protecționismul naționalist care prevala în Europa Centrală și de Est în perioada interbelică. Rivalitatea feroce dintre partidele politice face ca guvernele care se succedă rapid să eșueze în încercarea de a coordona sistemele administrative și economice diferite, create în timpul separării, și de a integra minoritățile. Polonezii reprezentau mai puțin de 70% din populația care locuia în interiorul granițelor noi ale

7 Funerariile lui Jozef Piłsudski, 1935

Poloniei, iar minorităților li se garanta drept de vot și reprezentare în Parlament cu anumite restricții. În Galiția de Est au loc numeroase revolte ale ucrainenilor.

Piłsudski 8, fondatorul Poloniei moderne, se proclamă salvatorul națiunii, iar în 1926 organizează o lovitură de stat. Deși păstrează formal constituția democratică, pune bazele unui regim dictatorial care suprimă opoziția. Regimul este construit pe prestigiul său personal, iar după moartea lui în 1935 9 acesta cade. După aceea, politica statului este determinată de o succesiune de conducători militari.

Din cauza disputelor pentru granițe, Polonia este amenințată în permanență de Germania și URSS, puternicii săi vecini. În 1921 semnează o alianță cu Franța, dar

aceasta are doar un efect minor. Tratatul de neagresiune negociat cu Uniunea Sovietică în 1932 și cu Germania în 1934 se dovedesc curând a nu fi decât o încetare temporară a focului 10. În protocolul adițional secret al Pactului de Neagresiune Germano-Sovietic semnat la

23 august 1939, cunoscut și sub numele de Pactul Ribbentrop-Molotov, după numele celor doi miniștri care au negociat clauza secretă, cele două puteri cad de acord să împartă Polonia între ele. Germania lansează un război fulger (Blitzkrieg), trecând granița de vest a Poloniei 11 la 1 septembrie 1939; două săptămâni mai târziu, trupele sovietice invadează partea

8 Conducătorul polonez Jozef Piłsudski la o paradă militară, 1926

de est. Atacul simultan duce la înfrângerea iminentă a curajoasei rezistențe a trupelor poloneze slab înarmate, iar la 27 septembrie germanii ocupă Varșovia.

9 Hitler anulează Pactul de Neagresiune cu Polonia, 1939

10 Soldații germani distrug o barieră de la granița cu Polonia, 1939

Orașul liber Danzig/Gdańsk

Hitler folosește statutul Danzigului (Gdańsk în poloneză) de oraș liber sub lege internațională ca pretext pentru a ataca prin surprindere Polonia în 1939. Orașul, sub mandat internațional, a reprezentat o sursă de nemulțumire pentru naționaliștii germani după declararea statutului acestuia prin Tratatul de la Versailles. Danzigul avea o populație majoritar germană și era un port important din punct de vedere economic.

Parada victorioasă a naziștilor pe străzile orașului Danzig/Gdańsk, Polonia, 1939

UNGARIA ȘI CEHOSLOVACIA 1914–1945

În 1918, din rămășițele monarhiei dualiste a Austro-Ungariei apar noile state Ungaria și Cehoslovacia ❶. Însă în anii 1930, datorită proximității geografice cu Germania, ambele sunt prinse în plasa expansiunii Reichului. Sub presiunea Germaniei, Cehoslovacia este împărțită în 1938 și dispare ca stat înainte ca o parte din ea să fie anexată la Reichul german. În Ungaria, regimul radical de dreapta simpatizează cu naziștii și luptă de partea puterilor Axei în cel de Al Doilea Război Mondial, ceea ce duce apoi la prăbușirea guvernului.

Podul Elisabeta din Budapesta, Ungaria, construit în 1897-1903

Ungaria: de la republică la regim de dreapta

După anii revoluționari de după război, în Ungaria, redusă dramatic ca teritoriu, se instituie un regim autoritar care, în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, simpatizează cu Germania.

După căderea monarhiei duale de Habsburg în 1918 (pag. 444), contele Mihály Károlyi profită de Revoluția democratică a burgheziei din Ungaria pentru a prelua

este obligată să evacueze zonele din sudul și estul țării, ca rezultat al Tratatului de la Versailles din 1919. Slovacia se unește cu Cehia, Transilvania cu România, iar Ungaria de Sud cu Serbia. De asemenea, tratatul impune reducerea armatei maghiare și obligă statul să plătească despăgubiri. Károlyi demisionează în semn de protest, iar în martie 1919 comuniștii sub conducerea lui Béla

toriile pierdute duc la prăbușirea regimului de stânga.

La sfârșitul războiului, Tratatul de la Trianon ❷ din 1920 – prin care Ungaria pierde două treimi din teritoriu – instaurează pacea. Pretențiile revizioniste determină politica ulterioară a Ungariei și încurajează mișcările naționale.

În 1920, Ungaria redevine monarhie. Parlamentul îl alege pe Miklós Horthy ❸ ca regent al imperiului și instituie un regim de dreapta. Problema internă centrală era criza financiară, rezolvată doar temporar prin împrumutul de la Societatea Națiunilor din 1923. Criza economică din anii 1930 distanțează societatea de regimul de dreapta. Partidul Național-Socialist Crucile cu Săgeți ❹ câștigă popularitate, iar guvernul își propune o apropiere de Germania lui Hitler, atât în politica

internă, cât și în cea externă. Legile antisemite restricționează drepturile evreilor la viața publică.

Arbitrajele de la Viena ale Germaniei și Italiei (din 1938 și 1940) satisfac câteva dintre pretențiile teritoriale ale Ungariei: o parte

Liderul comunist Béla Kun ține un discurs în fața publicului, 1919

Victime ale pogromurilor organizației național-socialiste *Crucile cu Săgeți*, 1944

din Slovacia și Transilvania sunt retrocedate Ungariei. În alianță cu Germania, Ungaria intră în Iugoslavia în 1941 și participă la campania militară a lui Hitler împotriva Rusiei. Când, în 1944, Ungaria dorește încetarea focului, trupele germane ocupă țara, dar o pierd din nou în favoarea Armatei Roșii ❺. La 4 aprilie 1945, sovieticii cuceresc toată Ungaria.

Soldat rus la postul de observație, 1945

Participanți la Conferința de pace de la Trianon

Hitler și Horthy, 1941

puterea, proclamând republica la 16 noiembrie. Încă de la început, guvernul este împovărat de conflictele dintre partide și de pierderile teritoriale. Ungaria

Kun ❷ proclamă Republica Socialistă Ungară.

Presiunea opoziției de dreapta și războiul împotriva Cehoslovaciei și a României pentru teri-

Monarhia

Prin Proclamația de la 23 martie 1920, Ungaria devine o monarhie fără monarh. Poporul maghiar respinge categoric pretențiile la tron ale fostului împărat austriac și rege maghiar, Carol IV. Atunci când monarhul încearcă să preia coroana prin forță, este arestat în octombrie 1921 și trimis în exil cu familia la Madeira.

Fostul împărat Carol, în exil cu familia, 1921

Republica Cehoslovacia 1918–1938

Republica Cehoslovacia, înființată în 1918, este divizată în 1938 și anexată la Reichul german ca *Protectorat al Boemiei și Moraviei*.

În timpul Primului Război Mondial, emigranții cehi și slovaci care simpatizau cu Aliații și care fugiseră din serviciul militar al forțelor austriece formează guverne în exil în Statele Unite ale Americii; prin Tratatul de la Pittsburgh din 1918, acestea reușesc după război să unească cele două națiuni într-un singur stat. În 1920, Adunarea Națională îl alege ca președinte al noii republici parlamentare democratice pe cehul Tomáš Masaryk 8, care formase regimentele cehi în serviciul Aliaților. Rămâne la putere

7 Konrad Henlein, conducătorul Partidului German al Studenților, profesor de gimnastică

până în 1935, alături de ministrul de externe Edvard Beneš, însă nu reușește să formeze o identitate națională comună pentru atâtea etnii diferite. Populația noului stat multinațional era formată doar în proporție de 60% din cehi și slovaci; alături de maghiari, ucraineni și polonezi, germanii din Regiunea Sudetă reprezentau minoritatea cea mai mare, cu aproape 25%. Încurajați de preluarea puterii de către naziști în Germania, nemții din Regiunea Sudetă încep să aspire la autonomie.

Împreună cu Frontul Patriei Germanilor din Regiunea Sudetă (din 1935, Partidul German al Sudetilor) al lui Konrad Henlein 7, Hitler grăbește *Criza Sudetă* din 1938. Nici alianța cu Franța și Polonia din 1920–1921, nici Mica Antantă 9 cu Iugoslavia și România nu reușesc să țină

piept pretențiilor teritoriale ale regimului nazist. Prin Acordul de la Munchen dintre Marile Puteri (pag. 465), Cehoslovacia este obligată să cedeze Germaniei Regiunea Sudetă 10, 11. Divizarea statului nu mai putea fi împiedicată. Poloniei și Ungariei li se garantează teritorii în zonele de graniță. La 14 martie 1939, a doua zi după ce Slovacia își proclamă independența sub protecție germană, trupele acesteia intră în restul teritoriului cehoslovac și îl trec sub conducerea Reichului ca Protectorat al Boemiei și Moraviei. Cehoslovacia era desființată. Au loc doar revolte sporadice împotriva ocupației germane. Prima revoltă de amploare se produce la Praga 12, în mai 1945.

Beneš, care devenise președinte, încearcă, din exilul de la Londra, să reconstruiască statul cehoslovac. În 1943, guvernul din exil încheie un acord pentru ocuparea teritoriului de către Armata Roșie. La 10 septembrie 1945, Cehoslovacia se reconstituie sub protecția sovieticilor.

8 Președintele Cehoslovaciei Tomáš G. Masaryk, 1926

9 Întâlnire a Micii Antante, fondată în 1920; Kamil Krofta (dreapta), ministru de externe al Cehoslovaciei

10 Soldații ai Wehrmachtului scot semnul de graniță cu Regiunea Sudetă, 1938

11 Regiunea Sudetă, 1938: evacuarea cetățenilor cehi

12 După Revolta de la Praga, 1945

Slovacia

După declarația de independență a Slovaciei, aici se creează un stat fascist satelit al Reichului german. Acesta participă la invazia Germaniei în Polonia în 1939, se alătură Pactului Tripartit în 1940, iar din 1941 se implică în politicile de exterminare a evreilor. După ocuparea de către Armata Roșie a teritoriului Slovaciei în aprilie 1945, președintele Jozef Tiso și trei miniștri sunt spânzurați.

Părintele Jozef Tiso este felicitat cu ocazia câștigării alegerilor

UNIUNEA SOVIETICĂ 1917–1939

În 1917, chiar înainte de Primul Război Mondial, țarul rus este silit să abdice. Bolșevicii radicali de stânga ies victorioși din confruntarea dintre guvernul democratic de tranziție și Sovietul Deputaților Muncitorilor, Soldaților și Țăranilor. Aceștia vin la putere după Revoluția din Octombrie, sub conducerea lui Vladimir Lenin ❶, opresc războiul, suprimă răzcoalele contrarevoluționare printr-un război civil și instituie primul stat comunist din lume: Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (URSS). După moartea lui Lenin în 1924, în anii 1930 Uniunea Sovietică devine o dictatură personală centralizată sub conducerea lui Iosif Stalin. Acesta coordonează un program de industrializare în masă și colectivizează forțat agricultura, milioane de oameni căzând victime ale represiunii regimului său.

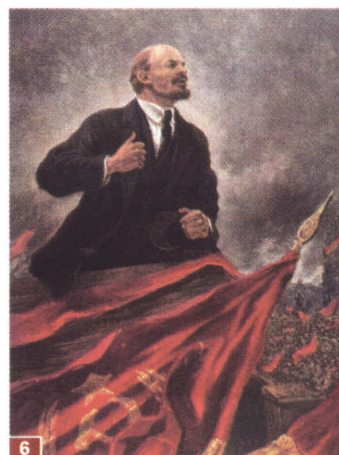
Lenin la inaugurarea memorialului Marx-Engels din Piața Revoluției, Moscova, 1918

Sfârșitul Imperiului Țarist

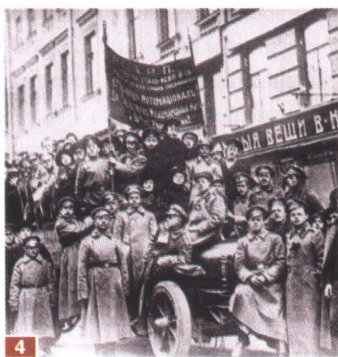
Înlăturarea lui Nicolae II în 1917 duce la o coaliție tensionată între guvernul liberal și Sovietul Deputaților Muncitorilor, Soldaților și Țăranilor.

Numărul mare de morți, criza de produse și corupția din timpul Primului Război Mondial ❷ au ca urmare nemulțumirea crescândă a poporului rus față de autocrația țaristă. Cererile ❸ de încetare a războiului devin tot mai frecvente nu numai din partea populației civile, ci și a armatei. Soldații încep chiar să fraternizeze cu inamicul (pag. 442).

Situația atinge apogeul în martie 1917, când unitățile militare din St. Petersburg refuză ordinul țarului Nicolae II ❹ de a suprima greva muncitorilor prin forță.

Lenin conducând poporul în Revoluția Rusă, tablou de Aleksandr Gherasimov, 1930

Demonstrație, 1917

Armata se aliază cu muncitorii, iar la 15 martie 1917 îl obligă pe țar să abdice, în timpul Revoluției din Februarie. Nicolae și familia sa sunt executați peste un an la 17 iulie 1918 ❺ de Sovietul din Ekaterinburg, pentru a evita eliberarea lor de Garda Albă care se apropia de oraș.

După abdicarea țarului fusese creat un guvern provizoriu sub conducerea cneazului Lvov, care proclamase dreptul la libertate politică, fiind susținut de menșevici, social-democrații moderați. În paralel, în multe orașe, muncitorii și soldații se organizează în soviete ❻, cerând schimbări sociale și

considerându-se adversarii puterii guvernului provizoriu.

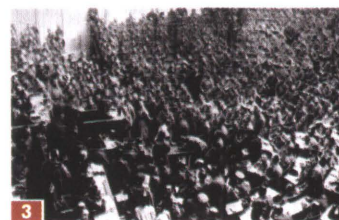
În aprilie 1917, Vladimir Ilici Ulianov, liderul revoluționar comunist al bolșevicilor, cunoscut sub numele de Lenin ❻, se întoarce la St. Petersburg din exilul său, din Elveția. Prin Tezele din Aprilie, el cere declararea imediată necondiționată a păcii și redistribuirea pământului țăranilor. De asemenea, cere sfârșitul coaliției guvernului provizoriu și putere absolută pentru soviete. În iulie 1917, bolșevicii încearcă o lovitură de stat, însă aceasta eșuează.

Calendarul rus

Până în 1918, calendarul rus respecta vechiul calendar iulian, de stil vechi, de unde și denumirea Revoluția din Februarie. Conform calendarului gregorian, de stil nou, adoptat de lumea occidentală, data era 15 martie. La fel, conform datării după stil nou, Revoluția din Octombrie a avut loc la 7 noiembrie.

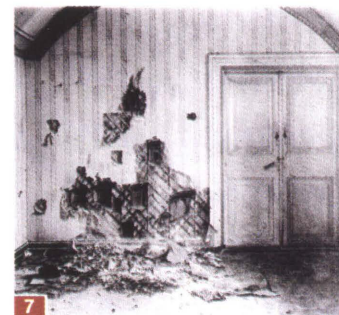
Prizonieri de război ruși în Prusia Orientală, 1915

Mitingul Sovietului Muncitorilor din Petrograd, martie 1917

Țarul Nicolae II

Casa lui Ipatiev din Ekaterinburg, unde țarul și familia sa sunt executați prin împușcare la 17 iulie 1918

Victoria bolșevică

După Revoluția din Octombrie izbucnește războiul civil dintre Armata Roșie și Garda Albă. În 1922, Armata Roșie iese victorioasă.

În a doua jumătate a anului 1917, conflictul dintre Soviete și guvern devine critic, deoarece guvernul provizoriu sub noul prim-ministru Aleksandr Kerenski 8 continuă războiul și refuză să cedeze în fața cererilor de reforme sociale. După septembrie 1917, Lenin și bolșevicii plănuiesc o nouă revoltă armată împotriva guvernului.

Revoluția din Octombrie 9 izbucnește la 7 noiembrie 1917. Lev Troțki 11 conduce Garda Roșie bolșevică, ocupă punctele strategice din St. Petersburg și asediază Palatul de Iarnă 12, sediul guvernului provizoriu. Guvernul lui Kerenski este arestat, iar Lenin formează Sovietul Comisarilor Poporului, primul guvern sovietic.

Bolșevicii încheie războiul împotriva Puterilor Centrale la 3 martie 1918, prin Tratatul de la Brest-Litovsk (pag. 444). Lenin acceptă termenii duri impuși de Germania, din cauza

9 Caricatură: Ciocanul proletar lovește din nou, 1917

tulburărilor interne din Rusia. Marii proprietari de pământuri și industriașii sunt expropriați fără despăgubiri, băncile sunt naționalizate, partidele de opoziție sunt interzise, iar Parlamentul democratic este desființat. Comisia extraordinară (Ceka), poliția secretă nou-înființată, are rolul de a asigura autoritatea

11 Lev Troțki, 1917

exclusivă a bolșevicilor. Prima fază a reformării revoluționare a Rusiei se sfârșește în martie 1918, odată cu mutarea guvernului

sovietic în frunte cu Lenin de la Petrograd la Moscova, în Kremlin 13.

Cu toate acestea, guvernul era departe de a fi în siguranță. În 1918, alianța contrarevoluționară a monarhiștilor, menșevicilor și a puterilor nesocialiste formaseră Garda Albă 10, care se confruntă cu Garda Roșie 11 într-un război civil sângeros, care durează aproape trei ani. În ciuda sprijinului acordat Albilor de către foștii aliați ai Rusiei din Primul Război Mondial, la începutul lui 1922 Armata Roșie învinge. Odată cu Georgia, Ucraina, Armenia și Azerbaidjan, Roșii cuceresc și state care se declaraseră independente după Tratatul de la Brest-Litovsk. Războiul Polono-Rus din 1920–1921 (pag. 476) și foametea cumplită din iarna următoare nu mai ridicau probleme serioase puterii

8 Kerenski (în mașină) în timpul unei parade, 1917

10 Generalul Iudenici cu statul-major al Gărzii Albe, 1919

bolșevice. În 1922, noul stat socialist era aproape la fel de mare ca fostul imperiu rus.

În același an, Republica Sovietică Socialistă Federativă Rusă se unește cu republicile sovietice Ucraineană și Belarusă și formează Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (URSS), care devine astfel primul stat comunist din lume, fiind salutată cu bucurie de socialiștii de pretutindeni.

12 Asediul Palatului de Iarnă, 1917

13 Mausoleul lui Lenin (dreapta), Piața Roșie, Moscova

14 Cavaleria Armatei Roșii, 1919

■ Ascensiunea lui Stalin în 1924–1929

După moartea lui Lenin, Stalin a preluat conducerea partidului, iar în 1929 era deja conducătorul de necontestat al Uniunii Sovietice.

În 1922, când Vladimir Lenin se îmbolnăvește, luptele pentru succesiune din interiorul partidului influențează dezvoltarea internă a țării. Stalin își folosește puterea (la acea dată era secretar general al Partidului Comunist) pentru a-i numi pe discipolii săi, în principal pe Kamenev și Zinoviev, în funcții importante în guvern și în partid și pentru a-și asigura o poziție-cheie în structura partidului. Cu toate că Lenin, în *testamentul* său politic, recomanda înlocuirea lui Stalin – pe care îl suspecta că vrea să acapareze puterea – din funcția de secretar general, acesta reușește să-și învingă rivalii după moartea lui Lenin ②, la 21 ianuarie 1924. Cu toate acestea, războiul civil

și intervențiile internaționale pentru anihilarea revoluției creau temeri permanente.

În 1929, Stalin își eliminase deja oponenții de la conducerea guvernului și a partidului, prin diferite coaliții și tertipurii șirete. În 1927, îl exclude din partid pe

2 Lenin pe catafalc, 1924

Troțki, rivalul său cel mai puternic, iar în 1929 îl expulzează din țară; în 1940, în timpul exilului său în Mexic ③, Troțki este asasinat de serviciile secrete sovietice.

În timp ce Troțki considera că Uniunea Sovietică se putea menține doar dacă revoluția comunistă ① ar fi fost continuată în țările puternic industrializate ale Europei, începând din 1928 Stalin se concentrează în primul rând pe impunerea cu cruzime a unei ordini socialiste în propria țară. Odată cu industrializarea și colectivizarea forțată ④ a agriculturii, în anii 1930 dictatura lui Stalin devine un sistem sângeros de suprimare.

În 1924, URSS era deja recunoscută de majoritatea statelor europene. Prioritatea

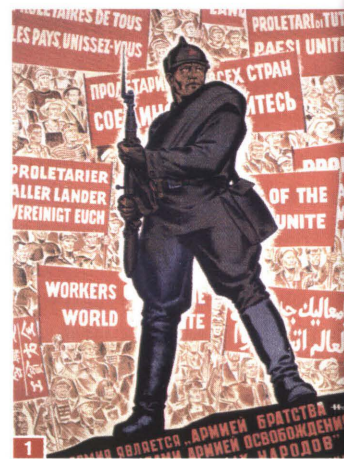
acesteia în relațiile externe era să-și asigure propriul sistem de guvernare. În 1934, URSS se alătură Societății Națiunilor și semnează diverse pacte de neagresiune și tratate de ajutor reciproc. După reînarmarea Germaniei naziste în anii 1930 (pag. 453), concesiile puterilor occidentale din Acordul de la München (pag. 465) reîntăresc suspiciunile lui Stalin, mai ales după ce statele capitaliste trădează democrația în Războiul Civil din Spania. Astfel, Stalin decide să încheie o alianță paradoxală din punct de vedere ideologic cu Germania ⑤, ⑦, fapt ce-i permite să participe la împărțirea Poloniei ⑥ și să evite un conflict militar major. Hitler încalcă tratatul la 22 iunie 1941, când forțele germane încep invazia (pag. 512).

5 Ministrul de externe Molotov împreună cu Hitler la Berlin, 1940

7 Caricatură franceză satirizând Pactul Sovieto-Nazist, 1939

1 Proletari din toate țările, uniți-vă! Afiș sovietic, 1932

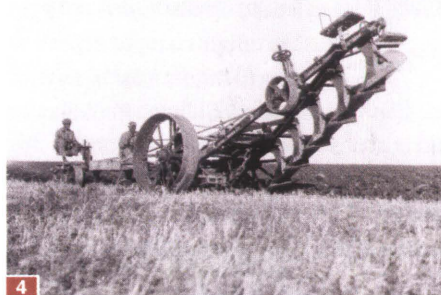
3 Sosirea lui Troțki în Mexic

losif Stalin,
omul de oțel

Numele real al lui Stalin este Iosif Vissarionovici Djugașvili. Fiul de cizmar urma să devină preot, însă în 1899 este dat afară de la Seminarul Ortodox pentru că organizase demonstrații și greve. Stalin, membru al Partidului Social-Democrat Rus, se alătură bolșevicilor după întoarcerea lui Lenin din exil în St. Petersburg. Lenin admiră talentul organizatoric al lui Stalin, însă mai târziu își dă seama că acesta era motivat de o maniacală sete de putere.

sus: Afiș de propagandă sovietic, Lenin și Stalin, 1944

4 Gospodărie colectivizată, 1931

6 Întâlnire germano-sovietică la linia de demarcație în Polonia ocupată, 1939

Regimul terorii staliniste din anii 1930

Dictatura personală a lui Stalin asupra statului și a partidului atinge un apogeu sângeros odată cu epurările politice masive din anii 1930.

În anii 1930, dictatura lui Stalin era legată de un cult al personalității **12** din ce în ce mai puternic și de dezvoltarea statului ca un mecanism administrativ rigid, controlat de la centru. Politica lui Stalin este declarată dogmă socialistă, iar în 1936 se stabilește oficial hegemonia Partidului Comunist la toate nivelurile societății și ale statului. Poliția secretă ține populația sub supraveghere și elimină opoziția **11** prin împușcare, muncă silnică și deportări în Siberia.

În ceea ce privește viața socială, în 1928 este introdusă colectivizarea forțată a gospodăriilor (ărănești; acestea se uneau în mari

cooperative agricole. Țăranii care dețineau suprafețe medii și mari sunt calificați drept *chiaburi*, *dușmani ai poporului* și *exploatare*; pământurile lor sunt confiscate,

Copii morți de foame, iarna lui 1921-1922

iar aceștia – trimiși în lagărele de muncă din Siberia **8**. A urmat un colaps temporar al agriculturii; în Ucraina, de exemplu, au murit de foame **9** patru milioane de oameni.

În 1935-1939, Stalin îi elimină pe toți oponenții reali sau închipuiți, prin *Marile epurări*. Persecuțiile **13** au loc la toate nivelurile partidului și ale statului. Milioane de oameni sunt exterminați sau trimiși la muncă silnică, sub acuzația de spioni, sabotori sau lipitori care sug sângele poporului. Critica la adresa politiciii

oficiale era catalogată ca *deviaționistă*, iar vinovații erau adesea acuzați că acționează în numele puterilor străine. În 1937-1938, Stalin elimină cea mai mare parte a elitei militare. 35 000 de ofițeri sunt arestați și aproape 30 000 executați. Persoanele de alte etnii devin, de asemenea, victime ale persecuției lui Stalin. Republica Germană de pe Volga **10** este desființată în 1941,

iar locuitorii acesteia sunt trimiși în lagăre de muncă. Membrii de partid importanți sunt judecați în trei mari procese publice, sub acuzația de *contrarevoluționari*. Dintr-un membru al Comitetului Central al partidului, aleși în 1934, două treimi nu supraviețuiesc anilor 1937-1938.

Până la sfârșitul valului de teroare, în 1939, aproape întreaga elită revoluționară din 1917 fusese distrusă și înlocuită în toate zonele structurii de partid de aparatci, a căror loialitate față de Stalin era asigurată.

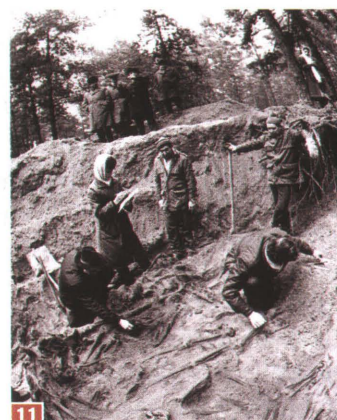
Machetă a Palatului Sovietic al Culturii, care includea un memorial al lui Lenin, înalt de aproape 500 m, proiectat de Boris M. Iofan, 1933

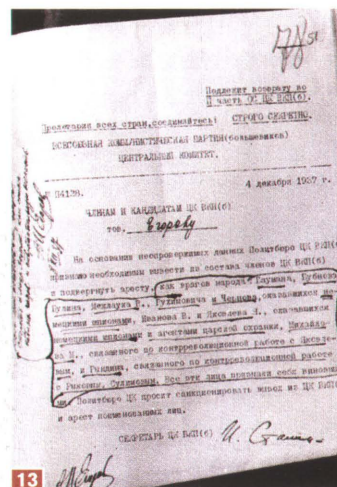
Oameni condamnați la muncă silnică în lagăr, 1930

Întâlnire a unei comunități a țăranilor germani de pe Volga pentru organizarea colectivizării, 1931

Gropi comune din perioada stalinistă în apropiere de Kursk, descoperite în 1987

Ordinul de arestare în masă a elitei sovietice, semnat de Stalin, 1937

Realismul socialist

În 1932, *realismul socialist* a fost impus în toate zonele culturii. Literatura și artele vizuale trebuiau să-i formeze pe cetățenii sovietici în spiritul socialismului. Motivul central era omul muncii, care reprezenta progresul socialist. Sculpturi și picturi murale înfățișând bărbați și femei în timpul muncii împodobeau clădirile din întreaga Uniune Sovietică.

sus: Afiș sovietic, 1942

1

EUROPA DE SUD-EST ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE 1914-1945

La începutul sec. XX, în pragul declinului Imperiului Otoman, apar regate independente în aproape toate statele Europei de Sud-Est. În Balcani, butoiul cu pulbere al Europei, Croația, Serbia și Slovenia se unesc după 1918 și formează un stat nou, Iugoslavia. În cel de Al Doilea Război Mondial, trupele germane ocupă Iugoslavia. Înaintarea Armatei Roșii ❶ după 1944 plasează toate statele balcanice sub influența comunismului. După război, doar Grecia reușește să-și păstreze independența față de comunism.

Armata Roșie ocupă Bulgaria; comuniștii formează un nou guvern, septembrie 1944

Grecia

Grecia este zguduită de crizele economice de după Primul Război Mondial și pierde războiul cu Turcia. În 1941, când germanii ocupă țara, grecii opun rezistență.

Înainte ca să izbucnească Primul Război Mondial, regele Constantin I al Greciei ❷ era hotărât să mențină neutralitatea țării, în timp ce primul ministru Eleutherios Venizelos ❸ susținea intrarea în război de partea Antantei.

Împotriva voinței regelui și a poporului grec, acesta cere britanicilor și francezilor să facă o bază la Salonic. În 1917, Constantin abdică în favoarea fiului său, Alexandru, pe care Antanta ❹ îl obligă printr-o blocadă de coastă să declare război Puterilor Centrale. Ca răsplată, Greciei i se garantează o mare parte de teritoriu după sfârșitul războiului. Conflictul cu

3 Eleutherios Venizelos

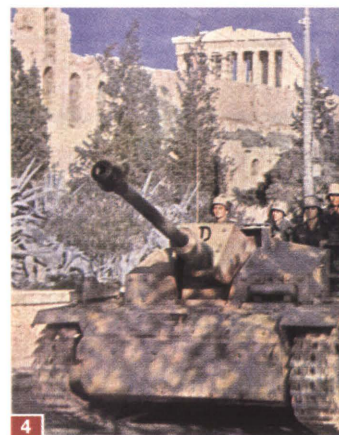
Turcia pentru Izmir duce la un război de doi ani pe care grecii îl pierd. Peste un milion de cetățeni greci sunt expulzați din Turcia, iar turcii din Grecia se întorc în patrie.

În 1924 se proclamă republica. Cu toate acestea, după mai multe dictaturi,

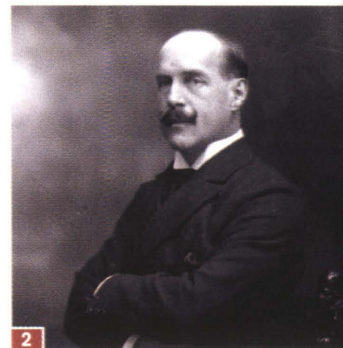
în 1928 se reinstaurează stabilitatea internă atunci când primul ministru Venizelos vine la putere. Criza economică mondială (pag. 506) lovește greu Grecia, iar în 1932 Venizelos nu este reales. Grupurile radicale de dreapta și de stânga reușesc să își construiască puterea în timpul depresiei. În 1935, regaliștii anulează constituția și declară monarhia sub regele George II ❹.

Însă regele nu reușește să stabilească pacea internă, iar în 1936 generalul Ioannes Metaxas ❺ preia puterea printr-o lovitură de stat și instituie o dictatură militară bazată pe ideologia fascistă.

În 1940, în urma unei încercări de invazie a italienilor pe care grecii o resping, Grecia este atrasă în cel de Al Doilea Război

4 Tanc german în Atena, 1944

2 Constantin I, regele elenilor

Mondial. În 1941, trupele germane ocupă țara. Comuniștii organizează o mișcare partizană de rezistență împotriva forțelor de ocupație și reușesc să-și impună controlul asupra unei părți mari din teritoriu. Trupele germane ❹ se retrag în octombrie 1944. Când guvernul republican conservator din exil se instalează la Atena sub protecția britanicilor, comuniștii încep o revoltă care, după ciocniri cu trupele britanice, se sfârșește prin încetarea focului. În ciuda acordului stabilit, guvernul, cu sprijin britanic, deținea controlul doar în orașe.

5

Trupe franceze și britanice la Salonic, 1915

6

Regele George II coordonează o manevră, 1940

7

Generalul Ioannes Metaxas (al doilea din dreapta)

1916 Guvern rival în Salonic

1918 Proclamarea Regatului sârbilor, croaților și slovenilor

1935 Proclamarea monarhiei sub George II

1917 Regele Constantin I abdică

1924 Proclamarea Republicii Grecia

1928 Venizelos preia puterea

Statele balcanice

Odată cu înființarea Iugoslaviei la sfârșitul Primului Război Mondial, în Balcani ia naștere un nou stat – Iugoslavia. Împreună cu Bulgaria și Albania, aceasta nimereste în sfera de influență a Puterilor Axei în timpul celui de Al Doilea Război Mondial.

După dezintegrarea marilor imperii în Primul Război Mondial (pag. 440), Muntenegru, Bosnia-Herțegovina și Croația se unesc cu Regatul Sârb.

La 1 decembrie 1918, regele Petru I proclamă Regatul sârbilor, croaților și slovenilor, care în 1929 este redenumit Iugoslavia. Însă statul era instabil, din cauza problemelor sociale și economice și mai ales a opoziției croate și conducerii aproape exclusiv sârbe. În anii 1930, statul intră din ce în ce mai mult sub influență germană ⑨, iar în 1940 Iugoslavia este dezmembrată de trupele lui Hitler și împărțită între Puterile Axei. Comuniștii preiau, sub Broz Tito, conducerea luptătorilor partizani împotriva invadatorilor, iar în 1944 se înțelege cu guvernul regal în exil asupra unui guvern provizoriu (pag. 580).

După Primul Război Mondial, Bulgaria suportă pierderi mari. După ce deja pierduse teritorii în cel de Al Doilea Război Balcanic (pag. 407), Bulgariei, ca aliat ⑩ al Puterilor Centrale, i

se acordă despăgubiri mari prin Tratatul de la Neuilly. Pierde Tracia de Vest în favoarea Greciei și, împreună cu ea, accesul la Marea Egee. Pentru a se proteja de pretențiile teritoriale ale

10 Țarul Boris III al Bulgariei cu familia sa, 1940

țărilor vecine, Bulgaria sub țarul Boris III ⑩ se apropie de Puterile Axei în 1939, iar în 1941 devine stat semnatar al Pactului Tripartit ⑪. În 1940, beneficiind de sprijinul Puterilor Axei și al Uniunii Sovietice, a silit România să-i retrocedeze Cadrilaterul.

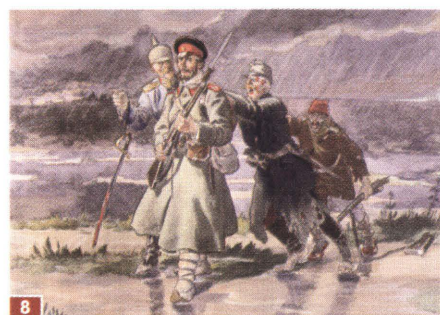

12 Ahmed Zogu, președintele Albaniei din 1925 și rege din 1928, fotografie, 1930

După invazia Armatei Roșii din 1944, comuniștii preiau puterea la Sofia. Bulgaria semnează un tratat cu Uniunea Sovietică și declară război Germaniei.

În 1912–1913, Albania obține suveranitatea după războaiele balcanice (pag. 407), însă în timpul Primului Război Mondial țara este contestată de Marile Puteri ostile. Albania este singurul

stat balcanic al cărui teritoriu rămâne nemodificat după război; pretențiile Greciei, Iugoslaviei și Italiei sunt respinse la Conferința de Pace de la Paris (pag. 445). În 1921, Italia, care ocupase nordul țării în Primul Război Mondial, recunoaște independența Albaniei. Ahmed Bey Zogu ⑫, care conduce republica albaneză ca președinte din 1925 și ca regele Zogu I din 1928, încearcă fără succes să elimine influența italiană din țară.

8 Caricatură: intrarea Bulgariei în război, forțată de Puterile Centrale, 1915

9 Prințul regent Paul al Iugoslaviei cu soția sa, într-o vizită oficială la Berlin, 1941

În aprilie 1939, Mussolini ocupă țara, iar regele Victor Emmanuel al Italiei este declarat rege al albanezilor ⑬. În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, Italia folosește țara ca bază militară. Se formează o rezistență împotriva puterii ocupante, deși comuniștii și naționaliștii albanezi luptă unii împotriva celorlalți după 1943. În 1944 comuniștii ies învingători, iar Enver Hodja preia conducerea țării.

11 Iugoslavia devine stat semnatar al Pactului Tripartit, 1941

13 Recepția delegației albaneze în palatul roman Quirinal, cu ocazia proclamării regelui Victor Emmanuel III rege al Albaniei, 1939

DECLINUL ȘI PRĂBUȘIREA IMPERIULUI OTOMAN 1914-1945

În 1878-1918, Imperiul Otoman pierde aproape trei sferturi din teritoriu. Părțile rămase sunt ocupate de Aliați după Primul Război Mondial. Prăbușirea imperiului îi oferă lui Mustafa Kemal (mai târziu Atatürk) ❶ și discipolilor săi posibilitatea de a întreprinde reforme. După o luptă de patru ani pentru independență, Turcia este declarată republică și începe o perioadă de dezvoltare politică și socială.

Mustafa Kemal Atatürk (Părintele turcilor)

Sfârșitul Imperiului Otoman

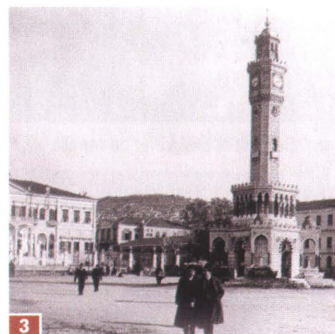
În timpul Primului Război Mondial, Imperiul Otoman se destramă. Ocuparea de către trupele străine victorioase este urmată de o succesiune de războaie pentru independență.

La izbucnirea Primului Război Mondial, Imperiul Otoman, deja slăbit, caută la început să rămână neutru. Cu toate acestea, la provocarea tânărului ministru de război Enver Pașa ❷, Turcia intră în război în noiembrie 1914 de partea Puterilor Centrale ❸. Trei dintre cele cinci armate ale Turciei sunt plasate sub comanda generalului german Liman von Sanders. Flota turcească atacă navele britanice și franceze din Marea Neagră. Consecințele războiului sunt devastatoare pentru imperiu. Cu sprijinul Marii Britanii, Arabia se eliberează de

sub controlul otoman; evreilor li se promite ca stat național o parte din Palestina prin Declarația de la Balfour; iar după înfrângerea Puterilor Centrale, Antanta ocupă ce mai rămăsese din imperiu. Prin Tratatul de la Sèvres din 1920, statul turc își pierde suveranitatea.

Rezistența la regimul de ocupație se organizează în jurul lui Mustafa Kemal. Lupta pentru independență începe în 1919, când Kemal și fostul ofițer de marină Rauf Bey convoacă un congres național pe 23 iulie la Erzerum. Congresul înființează Partidul Național, care își stabilește sediul

Constantinopolului și a unor părți mari din Anatolia, se sfârșește nu doar prin expulzarea armatei grecești, ci și a populației civile de etnie greacă stabilită de mult timp în aceste teritorii.

Piața centrală din Izmir

2 Enver Pașa

Lupta pentru independență se termină cu distrugerea Izmirului ❹. La 11 octombrie 1922, puterile ocupante încheie cu guvernul Pacea de la Mudanya. Un an mai târziu, prin Tratatul de la Lausanne, urmează recunoașterea internațională a statului turc.

4 Militari turci care au luptat alături de Puterile Centrale

5 Mustafa Kemal și unitatea sa, în timpul Războiului Greco-Turc, 1921

la Ankara după ce înlătură regimul de la Istanbul la 5 octombrie 1919 și obține o victorie copleșitoare în alegerile ce urmează. Primul său succes vine odată cu recunoașterea granițelor de est de către nou-înființata Uniune Sovietică. De asemenea, Franța este forțată să renunțe la pretențiile teritoriale în 1921. Războiul împotriva Greciei ❺, care avea ca obiectiv anexarea

Masacrul armenilor, ilustrație color din ziarul francez *Le Petit Journal*, 1916

Genocidul armenilor

La începutul sec. XX, în Turcia atacurile împotriva minorității creștine armenie devin tot mai frecvente. În anul 1915, folosindu-se de pretextul trădării – armenii sunt acuzați de colaboraționism cu Rusia – turcii încep o campanie care a costat viața a aproximativ 1,5 milioane de armeni. Mulți au pierit în groaznicele marșuri ale morții prin deșert. Turcia neagă până în prezent genocidul de atunci al armatelor, însă ONU și Uniunea Europeană califică acest masacru anume astfel.

■ Înființarea Republicii Turcia

După încheierea victorioasă a luptei pentru independență, în 1923 Mustafa Kemal proclamă Republica Turcia. Începe o etapă de modernizare intensivă.

Mehmet VI ⑧, ultimul sultan turc, avea o influență neînsemnată asupra evenimentelor politice, mișcarea de reformă a lui Kemal prevalând în politica internă. În timpul luptei pentru independență, Kemal formează un guvern de opoziție față de curtea sultanului. În 1922 desființează sultanatul, chiar înainte de a fi ales ca primul președinte, iar mai târziu elimină califatul și alte curți religioase. La 29 octombrie 1923, Kemal proclamă republica și mută capitala la Ankara.

Următorii 15 ani ai guvernării lui Kemal aduc schimbări politice și sociale radicale pentru Turcia. Reforma vestimentației din 1925 permite femeilor să nu poarte vălul ⑩, ⑪, iar bărbaților fesul. În același an, se adoptă calendarul gregorian și sistemul metric, iar mai târziu se introduce alfabetul latin ⑥. Se implementează un sistem legislativ care este preluat parțial de la diverse națiuni

8 Mehmet VI, ultimul sultan, la urcarea pe tron, 1919

9 De la stânga: İsmet İnönü, Kemal Atatürk și o tânără femeie pilot, 1937

europene: codul civil elvețian, codul comercial german și codul penal italian. Se introduc căsătoria monogamă și egalitatea socială între bărbați și femei, deși de acestea ele se bucură doar parțial; în anul 1930, femeilor li se acordă drept de vot, iar patru ani

Kemalismul

Ideologia politică și socială care poartă numele lui Kemal Atatürk se bazează pe cei Șase stâlpi, formulați în 1931 de către partidul său. Aceștia sunt: naționalism, laicism, republicanism, etatism, modernism și populism. Scopul acestei ideologii este construirea unei națiuni moderne, cu vederi occidentale, a cărei dezvoltare economică și socială este direcționată de stat. Deși religia de stat este abolită și clericii sunt excluși din funcțiile de stat, islamul joacă încă un rol major în formarea conceptului național de identitate al Turciei. În 1925, partidele religioase de opoziție sunt interzise.

sus: Memorial al Republicii din 1928 la Istanbul; Kemal Atatürk și camarazii săi de arme

mai târziu dreptul de a ocupa funcții publice.

Kemal, onorat cu apelativul Atatürk (Părintele turcilor), moare în 1938. Cel care îl înlocuiește este fostul camarad de arme İsmet İnönü ⑨, care urmărește să continue modernizarea Turciei.

Pe plan internațional, Turcia face eforturi să își mențină suveranitatea. În timpul celui de Al Doilea Război Mondial rămâne neutră. În 1934 semnează Antanta balcanică ⑦ cu Grecia, România și Iugoslavia. De asemenea, Turcia devine membru de drept al Organizației Națiunilor Unite (ONU). Când Uniunea Sovietică încearcă să-și impună controlul asupra strâmtorilor Bosfor și Dardanele, Turcia începe o politică de apropiere de Statele Unite ale Americii. Acest lucru era

10 Turcoaică purtând văl și rochie tradițională, 1917

6 Atatürk promovează alfabetul latin în timpul unei vizite în provincii, 1929

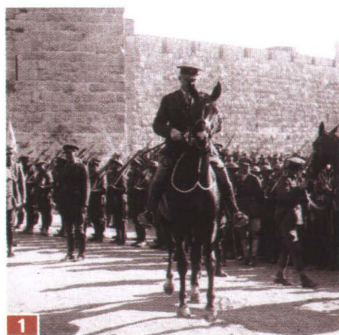

7 Trimisul turc, al doilea din stânga, semnează Antanta balcanică, 4 septembrie 1934

deosebit de important pentru politica SUA, care se concentra pe monitorizarea răspândirii comunismului în Europa. În 1952, Turcia este admisă în NATO, după ce luptă alături de SUA în Războiul din Coreea.

11 Tânără turcoaică după reforma vestimentației, cca 1935

1

REORGANIZAREA ARABIEI 1918–1945

Odată cu sfârșitul Primului Război Mondial și cu dispariția Imperiului Otoman, lumea arabă cunoaște o perioadă de restructurări politice. Dorința de independență națională și de autogovernare a țărilor care făcuseră parte din Imperiul Otoman intră în conflict cu politica colonială a Marii Britanii, a Franței, interesate de această regiune bogată în petrol. În Palestina ❶, pretențiile teritoriale arabe și israelite se suprapuneau. Lua naștere actualul conflict din Orientul Mijlociu (pag. 596–599).

Cucerirea Ierusalimului de către britanicii conduși de generalul Allenby, decembrie 1917

Reorganizarea politică postbelică din Siria, Liban și Palestina

După Primul Război Mondial, Marea Britanie și Franța își împart teritoriile Imperiului Otoman înfrânt. În Palestina, Marea Britanie nu reușește să medieze interesele arabilor și evreilor și să rezolve conflictul teritorial.

2

Răscoala împotriva stăpânirii britanice în Palestina: se declară Războiul sfânt împotriva dominației britanice, 1915

Pentru a slăbi Imperiul Otoman, inamicul său din Primul Război Mondial, guvernul britanic sprijină provinciile otomane Siria, Liban și Iraq în încercarea lor de-a deveni state naționale, promițându-le independența ❷

în schimbul sprijinului armat. Ofițerul și arheologul britanic, căpitanul T.E. Lawrence, cunoscut mai târziu sub numele de *Lawrence al Arabiei*, organizează o răscoală victorioasă ❸ a arabilor împotriva turcilor, care contribuie semnificativ la prăbușirea Imperiului Otoman. Cu toate acestea, la Conferința de la San Remo din 1920, puterile Antantei nu își respectă promisiunea făcută Arabiei,

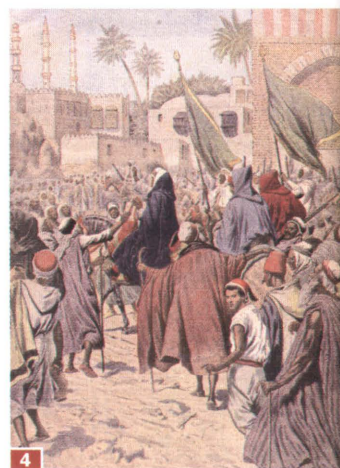

3

Castelul din deșert, lângă Qasar-al-Azraq, Iordania, în care Lawrence al Arabiei își stabilește cartierul general

concentrându-se în schimb pe consolidarea influenței proprii. Franța primește de la Societatea Națiunilor un mandat de conducere a Siriei și Libanului, iar Marea Britanie preia controlul, tot ca putere mandatată, asupra Palestinei ❹ și Iraqului.

În același an, când Siria se declară Regat Unit independent, armata franceză intervine și îl alungă pe regele Faisal. De asemenea, în alte zone coloniale, se amplifică rezistența împotriva

4

Arabii sărbătoresc prăbușirea Imperiului Otoman și eliberarea orașului Mecca, iunie 1916

europenilor. În Iraq, britanicii sunt nevoiți să înăbușe mai multe răscoale, iar în Palestina ocupația britanică nu reușește să satisfacă cererile Societății Națiunilor privind echilibrarea intereselor între arabi și evrei.

Thomas Edward Lawrence, cunoscut drept *Lawrence al Arabiei*

Lawrence al Arabiei

Arheologul Thomas Edward Lawrence, din nordul Țării Galilor, intră în legendă ca *Lawrence al Arabiei* datorită rolului său de lider în lupta pentru independența arabă. Între 1916 și 1918, declanșează o răscoală a arabilor împotriva otomanilor. După război, consideră reorganizarea imperialistă a regiunii drept o trădare împotriva prietenilor săi arabi; refuză toate premiile și trăiește retras până la moartea sa în 1935.

Producția de petrol din Orientul Mijlociu

Cererea de petrol a Marilor Puteri era în creștere încă de la începutul industrializării. În 1920, Bagdad, Mosul și Basra, trei provincii bogate în petrol, sunt unite sub mandat britanic, întemeind Iraqul de astăzi.

Producția de petrol în Iraq, 1937

Britanicii împart împreună cu Franța, SUA și Olanda drepturile asupra resurselor de petrol. Plata primită de guvern pentru petrolul extras de pe teritoriul iraqian reprezenta doar un mic procent din profituri.

Palestina: izbucnirea conflictului politico-religios

După 1917, mișcările naționale ale arabilor și evreilor intră în conflict pentru Palestina, o regiune cu un trecut istoric controversat.

5 Apus de soare la Ierihon, cca 1900

6 Emiri transiordanieni

La sfârșitul sec. XIX, mișcarea naționalistă arabă militează pentru o revitalizare a islamului și începe se să aplece din ce în ce mai mult împotriva laicizării promovate de stăpânirea otomană. În același timp, se dezvoltă naționalismul evreu – sionismul – care încearcă să unească evreei din toată lumea pe pământul strămoșilor, Palestina controlată de otomani. Deoarece cauza sionistă era antiturcă, iar mulți dintre tinerii evrei indigeni din Palestina se înrolează în forțele britanice și furnizează sprijin militar, Marea Britanie promite evreilor un pământ național în Palestina prin Declarația de la Balfour 7 din 1917. Astfel, se creează situații conflictuale între mișcările naționale arabe

și cele evreiești, ambele așteptând ca doleanțele fiecăreia să fie îndeplinite în momentul în care Imperiul Otoman se prăbușește, iar Marea Britanie cucerește Palestina.

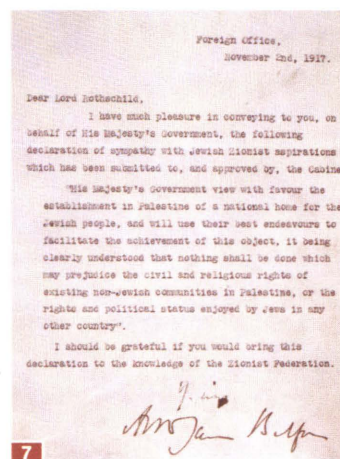
Negocierile dintre naționaliștii evrei și arabi se încheie prin Acordul Weizmann-Faisal din 1919, prin care arabii acceptă imigrarea evreilor 8 atâta timp cât independența arabilor în Palestina rămânea neștirbită. Însă aceste declarații inițiale ale ambelor părți sunt date uitării atunci când încep conflictele teritoriale.

Opoziția arabă 9 împotriva colonizării sioniste în Palestina devine din ce în ce mai puternică. Ca răspuns, guvernul britanic delimitează Palestina la zona de vest a râului Iordan, iar în

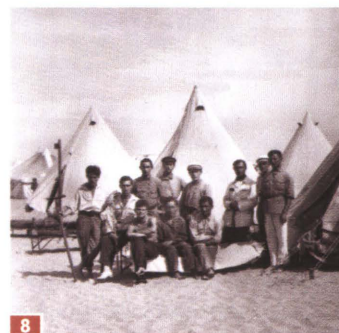
est creează Emiratul semiindependent al Transiordaniei 10. În cel de Al Doilea Război Mondial, Transiordania luptă alături de britanici, inclusiv în invazia din 1941 în Irakul progerman.

Conflictul dintre evrei și arabi se adâncește când persecuțiile naziste

împotriva evreilor conduc la o creștere a imigrării evreiești în regiune în timpul anilor 1930 (pag. 452). Răscoala palestinienilor arabi din 1936-1939 are ca obiectiv crearea unui stat independent și sfârșitul imigrației evreiești. Ca răspuns, la Conferința de la New York din 1942, evreei cer dreptul la imigrare nelimitată și crearea unui stat evreu în Palestina.

7 Declarația de la Balfour cu privire la evreei imigranți în Palestina, 1917

8 Tabără de imigranți evrei în Palestina, 1920

Imigrarea evreilor în Palestina

Primul val de imigranți evrei în Palestina are loc în 1881, după pogromurile din Rusia împotriva evreilor. Antisemitismul tot mai accentuat din Europa începutului de secol întărește mișcările sioniste, care cereau crearea unui stat național evreu, garantat prin lege în Palestina. În 1896, Theodor Herzl publică lucrarea programatică Statul evreu, în care menționează condițiile unei autoguvernări evreiești, iar un an mai târziu organizează primul congres sionist. În ciuda protestelor arabe, numărul evreilor din Palestina crește de la mai puțin de 10 procente la începutul secolului, la 30% la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial.

Sosirea în portul din Tel Aviv, 1936

Theodor Herzl

9 Demonstrație antișionistă a arabilor în regiunea controlată prin mandat britanic, martie 1920

IRAN ȘI AFGHANISTAN: LUPTA PENTRU INDEPENDENȚĂ CCA 1900-1945

În prima jumătate a sec. XX, Afghanistanul și Persia ❶ (Iran după 1935) sunt nevoite să se opună intereselor imperialiste ale Marilor Puteri, ambele ieșind mai mult sau mai puțin victorioase din lupta pentru independența față de Marea Britanie. Pe plan intern, conducătorii încercau modernizarea după modelul turc, care are mai mult succes în Persia decât în Afghanistan. În timpul celor două războaie mondiale, puterile Antantei, apoi ale Aliaților, folosesc Iranul, împotriva voinței sale, ca bază militară pentru armate.

Regiune muntoasă în Loristan, Iran

Persia/Iran: modernizare în umbra Marilor Puteri

În 1905, Persia era împărțită între sfera de influență britanică și cea rusă, cu o zonă neutră între ele. Apoi, în timpul Primului Război Mondial, este ocupată de Rusia, Marea Britanie și Turcia.

În 1917, după ce bolșevicii vin la putere (pag. 481), Rusia se retrage din Persia și îi recunoaște suveranitatea. Ca răspuns, Marea Britanie ocupă țara în 1919, dar nu reușește să impună Persiei un tratat de protectorat și se retrage. De teama expansiunii sovietice, britanicii solicită constituirea unui guvern persan stabil.

În 1921, colonelul Reza Khan ❷, ministrul de război, preia puterea printr-o lovitură de stat și consolidează autoritatea centrală a Persiei. În 1925, obligă Parlamentul să îl înălțare pe ultimul dintre Kajari și să-l aleagă șah. Ca Reza Shah Pahlavi începe un proces autoritar de occidentalizare a țării, urmând exemplul lui Atatürk (pag. 486).

Mohammad Reza Pahlavi, 1937

3 Femei purtând vălul tradițional, chador, 1930

Construiește calea ferată transiraniană și introduce sistemele legislative europene aprobând coduri civile și penale. Începând cu 1929, bărbaților li se cere să se îmbrace după moda occidentală, iar femeilor li se permite să nu poarte văl ❸, se construiesc spitale și drumuri noi, iar în 1935 se deschide la Teheran prima universitate modernă. Însă țara progresează foarte puțin, pentru că sistemul era menit să-l servească doar pe șah.

Prin reforma pământului, șahul îi obligă pe nomazi ❹ să se stabilească în sate special amenajate. Revoltele împotriva

măsurilor lui sunt reprimare cu brutalitate ❺, iar căpeteniile triburilor oponente sunt ucise. Pe plan internațional, Persia face eforturi să-și păstreze autonomia. În 1933, cere companiei petroliere anglo-persane un acord nou, condiții mai avantajoase pentru Persia, iar în 1935 schimbă numele oficial al statului în Iran. Cu toate acestea, încercarea țării de a rămâne neutră în cel de al Doilea Război Mondial eșuează, deoarece în 1941 trupele britanice și cele sovietice ocupă țara, urmate mai târziu de cele americane, pentru a ține

5 Băiat nomad cu un miel, 1937

marile rezerve de petrol de departe de Germania. Prezența unui număr mare de agenți germani în Persia reprezenta un motiv de neliniste pentru Marea Britanie. Șahul, care simpatiza cu Puterile Axei, este

obligat să abdice și este trimis în exil. Fiul său, Mohammad Reza Pahlavi ❻, devine succesor la tron și cooperează cu Aliații. La Conferința de la Teheran ❷ din 1943, Roosevelt, Stalin și Churchill

2 Reza Shah Pahlavi, 1925

4 Prizonieri persani, cca 1928

dau din nou asigurări că Iranul își va păstra independența după război și vorbesc chiar despre acordarea unui ajutor economic. Astfel, SUA și Marea Britanie părăsesc țara în 1945, iar sovieticii un an mai târziu.

7 Stalin, Roosevelt și Churchill la Conferința de la Teheran

Afghanistan: eliberarea de sub influența britanică

În 1919, Afghanistan reușește în sfârșit să obțină independența față de Marea Britanie. Din cauza opoziției conservatoare, reformele statului după model turc reușesc doar într-o mică măsură.

Sub Amir Habibullah, Afghanistanul ⑧ reușește să-și mențină neutralitatea în Primul Război Mondial. La început, nu opune rezistență când India britanică ocupă anumite părți din Afghanistanul de Sud-Est, dincolo de linia Durand (pag. 413). Însă în 1919, Amanullah ⑨ – fiul și succesorul lui Habibullah, care fusese asasinat în același an – începe al Treilea Război Anglo-Afghan trecând frontiera în India în mai 1919 și obținând unele victorii asupra britanicilor. Prin Tratatul de la Rawalpindi din 8 august 1919, Marea Britanie

Mișcarea Junii afgani

Mișcarea Junii afgani se formează în momentul retragerii dominației britanice la începutul sec. XX. Influențați de iluminismii panislamici ai sec. XIX și de ideile politicianului turc Atatürk, reprezentanții acestei mișcări doreau reînnoirea națiunii.

Stradă în Afghanistan

Amanullah urmărește un exercițiu al armatei germane la Berlin, cca 1925

eliberează Afghanistanul ⑨ și îl declară stat independent, recunoscând Durandul ca frontieră.

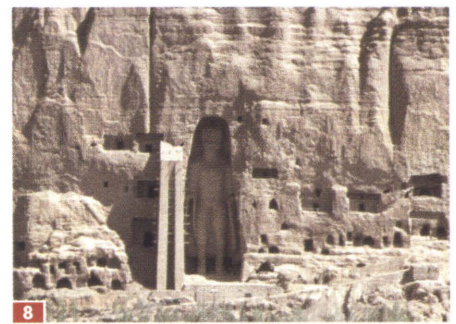
Amanullah Shah simpatizează cu mișcarea Junii afgani, adepți ai laicizării și introduce un program avansat de reforme după modelul Turciei. Trimite tineri în străinătate la studii și planifică un program extins, aproape nerealist, de lucrări publice. Însă intențiile lui de a acorda drepturi egale femeilor, de a laiciza sistemul legal și de a instituționaliza protecția minorităților religioase sunt împiedicate de opoziția forțelor conservatoare din țară, adânc înrădăcinate în tradițiile tribale ⑩, și de fanatismul religios.

În 1929, răzcoalele duc la abdicarea lui Amanullah.

După domnia sângeroasă a lui Habibullah II, care durează nouă luni, Mohammad Nadir Khan preia Kabulul prin forță în octombrie și vine la putere ca Nadir Shah. Luând în considerare opiniile politice ale conservatorilor, continuă cu prudență politicile de reformă ale predecesorului său. Reinstituie legea islamică Sharia drept bază legală și declară islamismul ⑪ sunnit ca religie de stat.

Sub succesorul său, Zahir Shah, Afghanistanul reușește să-și mențină neutralitatea în cel de Al Doilea Război Mondial. În 1926,

semnase deja un pact de neagresiune cu Uniunea Sovietică. Aliații acceptă poziția neutră a Afghanistanului, deși insistă ca Zahir Shah să-i expulzeze din țară pe reprezentanții diplomatici ai Axei.

Mănăstiri budiste săpate în stâncă și Micul Buddha, Afghanistan

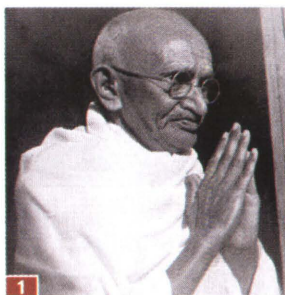
Căpetenii de triburi afgane, cca 1910

Mohammad Zahir Shah, 1937

Moscheea Albastră din Kabul, Afghanistan

CALEA CĂTRE INDEPENDENȚA INDIEI PÂNĂ ÎN 1947

Mohandas Gandhi ❶ (cunoscut și sub numele de Mahatma) este personalitatea cea mai importantă din lupta pentru independență a Indiei. Programul său de rezistență pasivă și necooperare este susținut de popor și devine o mișcare puternică de protest care obligă Marea Britanie să facă mai multe concesii, până când îi va fi garantată Indiei independența față de Imperiul Britanic în 1947. În același an, Pakistanul devine stat separat al minorității musulmane din India.

Mohandas Kamarchand Gandhi, cunoscut ca Mahatma Gandhi

Lupta nonviolentă a lui Gandhi

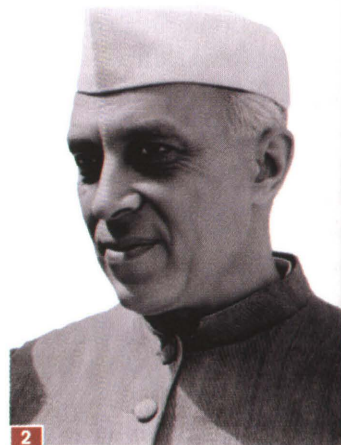
Masacrul britanic în Amritsar din 1919 impulsionează mișcarea indiană pentru independență. Campania lui Gandhi de nesupunere civilă se transformă într-o forță politică puternică.

În ciuda loialității militare față de britanici în Primul Război Mondial ❷, speranțele mișcării indiene de independență de a

dobândi egalitate politică nu se materializează la sfârșitul lui. Deși rapoartele politice la nivel înalt propun un guvern mai reprezen-

tativ, mai ales la nivel local, împreună cu admiterea indienilor în serviciile publice de la toate nivelurile, legile suplimentare de urgență restrâng și mai mult drepturile lor de a lua parte la decizii, fapt

încheie campania în 1922, când demonstrații dezlănțuite încalcă acordul de nonviolență ❸ și provoacă ciocniri cu forțele de ordine. Gandhi este condamnat la șase ani de închisoare, fiind eliberat în 1924. În 1930 revine pe scena politică a Indiei.

Jawaharlal Nehru

Trupe indiene în Primul Război Mondial

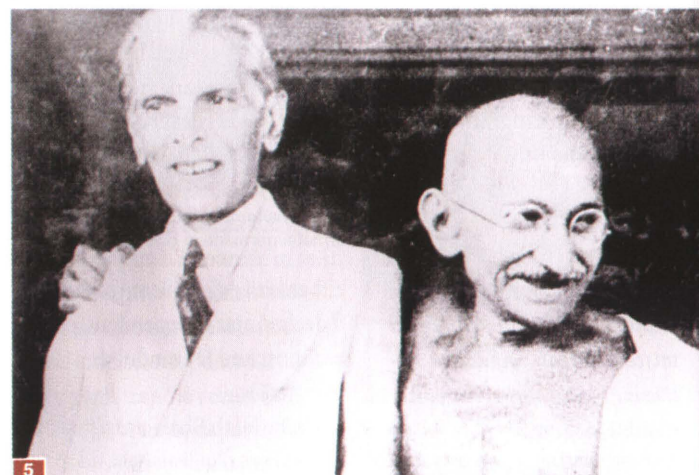

Gandhi la roata de tors

care întărește partidul Congresul Național Indian condus de Gandhi și de Jawaharlal Nehru ❹.

După ce britanicii suprimă cu brutalitate o mișcare de protest din Amritsar în 1919, Gandhi coordonează prima campanie de nesupunere civilă și necooperare. Aceasta se transformă rapid într-o mișcare de masă puternică, iar Gandhi devine liderul de necontestat al partidului dominant. Cere boicotarea organelor de stat britanice și promovează revitalizarea industriei artisanale ❺ indiene de bază.

Succesul campaniei este întărit de alăturarea Ligii Musulmane conduse de Muhammad Ali Jinnah ❻. Participarea britanică la distrugerea Imperiului Otoman (pag. 486) sporește aversiunea față de forțele de ocupație. Gandhi

Gandhi și liderul musulman Muhammad Ali Jinnah

Necooperare și rezistență pasivă

Metodele utilizate de Gandhi în lupta pentru drepturile minorității indiene din Africa de Sud erau necooperarea și rezistența pasivă. Urmează aceași cale și în India, deoarece considera că dominația britanică era posibilă doar prin cooperarea poporului indian și că această metodă va forța schimbarea politică. Susține că indienii trebuie să se apere urmând calea adevărului (satyagraha), o mai veche idee indiană. Dacă cineva face referire la un adevăr, atunci trebuie să-l dovedească și să poarte singur povara acestei dovezi. De aceea, pentru Gandhi, calea adevărului însemna nonviolență.

Independență și scindare

După cel de Al Doilea Război Mondial, britanicii cedează cu greu presiunii Congresului Național Indian și garantează independența Indiei și formarea statului musulman Pakistan.

Refuzul britanicilor de a satisface cererile de suveranitate ale Indiei din 1930 duce la a doua mișcare de masă. Pentru a protesta împotriva monopolului britanic asupra industriei sării, Gandhi conduce câteva mii de oameni

într-un marș – demonstrație pe câmpurile de sare de pe coastă. Urmează numeroase proteste nonviolente în toată țara. Conferința constituțională de la Londra din 1931 aduce doar un succes parțial: monopolul

asupra sării este ridicat prin Pactul Gandhi-Irwin ⁷, însă cererea de autodeterminare națională este respinsă din nou.

Actul Guvernului Indiei, aprobat de Parlamentul britanic în 1935, permite indienilor să constituie guverne autonome la nivel provincial, însă menține neschimbat guvernul central sub conducere britanică. Actul trebuia să satisfacă o diversitate mare de opinii și, în același timp, să asigure protecția minorităților indiene. În 1936, partidul iese învingător în alegerile din provincii, însă,

în semn de protest împotriva legilor de urgență ale guvernului britanic, acesta preia doar parțial funcțiile ministeriale. Când viceregele, lordul Linlithgow declară intrarea Indiei în cel de Al Doilea Război Mondial în 1939 fără a-i garanta independența ulterioară, Congresul Național Indian ⁸ refuză să-l sprijine și cheamă la o nouă nesupunere civilă ⁹. Gandhi ¹⁰ răspunde concesiilor britanice din 1942 prin cererea de a *părăsi India*. Astfel,

întreaga conducere a partidului este arestată. Însă războiul și tensiunile interne crescând din India presează Marea Britanie să găsească o soluție de cooperare. La sfârșitul anilor 1930, Liga Musulmană se distanțează de Congresul cu orientare hindusă. După 1940, Muhammad Ali Jinnah, care considera că hindușii și musulmanii sunt două națiuni diferite, cere din ce în ce mai insistent crearea unui stat separat în nordul subcontinentului. Pentru a evita un război civil sângeros între hinduși și musulmani, după cel de Al Doilea Război Mondial britanicii decid să împartă țara în două. În 1947, Pakistanul ¹¹ (zonele musulmane) și India (zonele hinduse) devin independente ca dominioane. Gandhi, care promovează pacea între musulmani și hinduși, este asasinat de un fanatic hindus în 1948.

Gandhi mergând să semneze Pactul Gandhi-Irwin, 1931

Femei demonstrând în Marea Britanie pentru independența Indiei

Partidul Congresul Național Indian

Celula unei închisori, supraaglomerată de participanții la mișcarea de independență

Exod în masă al hindușilor și credincioșilor Sikh din Pakistan, 1947

Marșul sării

Marșul sării spre ocean provoacă mare valvă pe plan internațional. Gandhi și adepții săi iau doar câțiva bulgări de sare, însă prin acest gest încalcă simbolic monopolul britanic asupra sării. Șaizeci de mii de participanți sunt arestați, Gandhi numărându-se printre ei. Numărul deținuților depășea cu mult capacitatea închisorilor britanice.

Demonstrații împotriva monopolului britanic asupra comerțului cu sare din India

1

CHINA ÎNTRE IMPERIU ȘI COMUNISM

1911–1949

Mai bine de un secol, între 1811 și 1949, China este marcată de lupta ❶ împotriva aspirațiilor expansioniste ale japonezilor, de eforturile de realizare a unității naționale și de dispute ideologice interne sângeroase. Lupta pentru putere dintre republicani și comuniști scade în intensitate în timpul invaziei japoneze. După cel de Al Doilea Război Mondial, comunismul iese învingător cu ajutorul sovieticilor, restructurând țara pe plan politic și economic.

Santinelele cu mitraliere de-a lungul Marelui Zid Chinezesc

Războiul Civil și agresiunea japoneză

Sfârșitul imperiului provoacă haos pe plan politic și scindare teritorială. Urmând scopul instaurării unui imperiu în Asia, Japonia profită de situație și invadează China.

La sfârșitul anului 1911, revoluționarii republicani conduși de Sun Yat-Sen și de generalul Yuan Shikai ❷ îl obligă pe ultimul împărat al dinastiei Qing, Pu Yi, să abdice. În 1912 se proclamă republica. Încercarea lui Yuan de a instaura o nouă dinastie eșuează în 1915, în urma rezistenței provinciilor. Guvernul se dizolvă după moartea sa în 1916. Până în 1928, războaiele civile se succed în permanență. La conducere se aflau dictatori militari, îndeosebi în nordul țării.

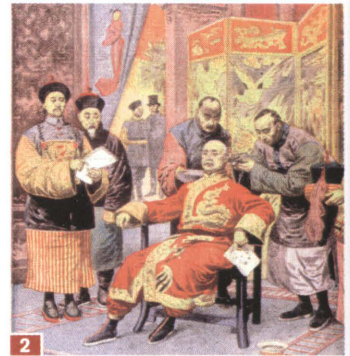
Japonia urmărea să beneficieze de această instabilitate pentru a-și îndeplini obiectivele. Cele 21 de cereri ale sale din 1915 căutau să colonizeze întreaga țară.

În 1917, China intră în Primul Război Mondial în speranța de a-și găsi aliați în lupta de apărare împotriva imperialismului japonez. Când așteptările sale se dovedesc deșarte, în 1919, mișcarea națională ia amploare. Sun Yat-Sen începe în 1923 militarizarea Partidului Național Republican

(Gomindan), cu scopul de a unifica țara. După moartea lui Sun, în 1925, Chiang Kai-Și preia conducerea partidului. În 1928, cucerește Beijingul apoi reușește să-i subordoneze pe dictatorii militari din nord și să devină președintele republicii. În 1937, Chiang restabilise deja unitatea Chinei, însă guvernul său cade în urma conflictelor interne cu comuniștii.

În 1931, Japonia ocupase deja Manciuria chinezească ❸ și proclamase statul Manchukuo. În momentul atacului asupra Beijingului din 1937, Chiang Kai-Și nu are altă opțiune decât să formeze un front comun cu comuniștii ❹ pentru a apăra țara. Însă armata japoneză continuă să înainteze. După cucerirea violentă a Nanjingului ❺, eveniment cunoscut în China drept violarea Nanjingului, guvernul este obligat să se retragă spre vest.

Când Statele Unite ale Americii declară război Japoniei în 1942, China primește sprijin material și militar din partea americanilor. După capitularea Japoniei în fața Aliaților, japonezii părăsesc Nanjingul, iar statul-marionetă Manchukuo dispare.

Yuan Shikai ordonă tăierea tradițională a cozii împăratului, 1912

Militari chinezi luptând împotriva forțelor de ocupație japoneze, Manciuria 1932

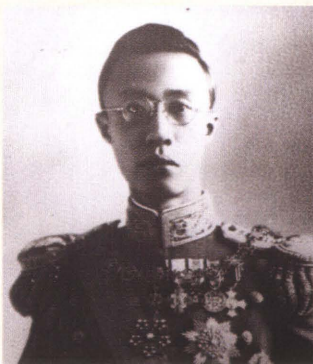
Întâlnire a comuniștilor pentru a discuta crearea frontului unit, 1937

Trupele japoneze invadează și distrug Nanjingul, 1937

Pu Yi, ultimul împărat

Pu Yi, ultimul împărat al Chinei, tocmai împlinise cinci ani când a fost obligat să abdice, în 1912. În 1924, trece sub protecția japonezilor, care îl proclamă împăratul statului-marionetă Manchukuo în 1934. La sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, Pu Yi este luat prizonier de către sovietici și ținut în custodie pentru reeducare până în 1950.

Cuplul imperial al Chinei, Pu Yi și Wan Jung, cca 1934

Dezvoltarea comunismului sub Mao Zedong

Influența Partidului Comunist condus de Mao Zedong cunoaște o creștere puternică în anii 1920 și 1930. În ciuda persecutării brutale de către guvern, comuniștii câștigă în lupta republicanii după cel de Al Doilea Război Mondial.

Odată cu intrarea Chinei în Primul Război Mondial și cu victoria bolșevicilor în Rusia, ideile revoluționare din Vest ajung și în China, materializându-se în mișcarea 4 mai. Partidul Comunist Chinez (PCC) se înființează în 1921 din grupurile de studiu marxiste ale mișcării. Cu ajutorul sovieticilor, grupurile devin o putere importantă în țară.

În 1922, în debutul luptei pentru unificare națională, Partidul Comunist Chinez se aliază la început cu Partidul Republican. Influența comuniștilor devine însă tot mai puternică, culminând cu scindarea partidelor în 1927.

În consecință, forțele lui Chiang Kai-Și ❸ îi persecută pe comuniști.

Execuția unui student comunist chinez, 1927

Luptători comuniști în Marșul cel Lung, 1935

1923 Militarizarea Partidului Național Republican

12 aprilie 1927 Comuniștii sunt persecutați și executați

Mișcarea 4 mai

Denumită după data demonstrației studenților de la Beijing împotriva guvernului projaponez, 4 mai devine în 1919 o mișcare națională de emancipare politică a intelectualilor, studenților și muncitorilor. Pe lângă independența națională, obiectivele sale cuprindeau respingerea confucianismului tradițional, mai multe drepturi civile și reforma socială a statului.

Demonstrația studenților, 1919

În timpul celui mai dur atac, la Shanghai, la 12 aprilie 1927, sunt masacrați 7 mii de comuniști ❹ și membri ai uniunii. Apoi, Partidul Comunist Chinez își retrace Armata de Eliberare a Poporului ❺ în zona rurală și instaurează un guvern local. După înfăptuirea unei revoluții agrare, acesta formează o republică după model sovietic în provincia Yiangxi din sud-estul Chinei.

Pentru a scăpa de campaniile de exterminare ale guvernului republican, comuniștii sunt nevoiți să se mute în nordul țării împreună

Shanghai la scurt timp după un raid aerian japonez, 1937

cu trupele lor. Sub conducerea lui Mao Zedong ❻ (pag. 618), ei reușesc în 1934-1935, să se retragă și să-și regroupeze forțele în timpul Marșului cel Lung trecând prin China de Vest către Yen-an, pe care îl transformă în baza lor.

Comuniștii Chinezi își extind ferm controlul în timpul războiului cu Japonia ❸, ❹. Când Uniunea Sovietică ocupă Manciuria în 1945, vin la putere în această regiune. În 1949, controlau deja tot teritoriul chinez. Mao proclamă Republica Populară Chineză la 1 octombrie 1949.

Soldați japonezi cu prizonieri chinezi, în cel de Al Doilea Război Mondial

Chiang Kai-Și, conducătorul Gominanului, cu soția, 1927

Marșul cel Lung

Marșul comuniștilor către nordul Chinei are loc între 1934 și 1935, pe o distanță de zece mii de kilometri. Mulți soldați au renunțat pe drum, alții au murit din cauza bolilor, de epuizare sau în luptă. Dintre 90 000 de oameni, la Yen-an ajung doar 8000. Mai târziu, comuniștii se folosesc de Marșul cel Lung pentru a ilustra lupta socialistă din China.

Mao Zedong

Mao Zedong vorbind la o conferință a comuniștilor, 1933

1928 Cucerirea Beijingului și unificarea Chinei

1934-1935 Marșul cel Lung

1931 Japonia cucerește Manciuria

1937-1945 Războiul Sino-Japonez

JAPONIA IMPERIALĂ ȘI ASIA DE SUD-EST

1914–1945

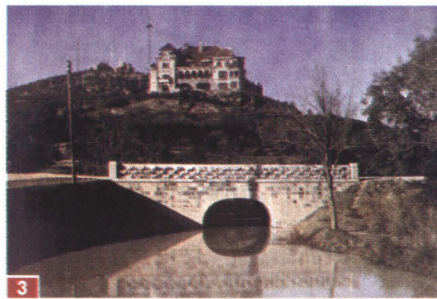
Din 1914 până în 1945, politica Imperiului Japonez se caracterizează prin demersuri expansioniste agresive și prin naționalism fascist. Începând cu 1931, Japonia declanșează un război sângeros de cucerire a Chinei, care durează aproape 15 ani. În 1941, Japonia își forțează limitele prin atacul surpriză asupra Statelor Unite ❶, însă, în ciuda puterii sale militare, supremația asupra întregii Asii de Est devine un țel imposibil de realizat. Înfrângerea inevitabilă a țării are loc după ce SUA distrug două orașe japoneze cu bombe atomice. După război, majoritatea națiunilor sud-asiatice își câștigă independența, deși unele sunt angajate în conflicte îndelungate cu puterile coloniale din Vest.

Bombardier american atacă un distrugător japonez, cca 1943

Dezvoltarea imperialismului japonez până în 1931

După Primul Război Mondial, Japonia își extinde sfera de influență câștigând controlul asupra fostelor colonii germane din Pacific. Ideile naționaliste și cultul imperialist câștigă tot mai mult teren în statul cu o economie înfloritoare care dorea să se extindă în Asia.

După moartea împăratului Meiji ❶ în 1912 și ascensiunea la tron a fiului său Yoshihito, Japonia continuă să-și dezvolte supremația (pag. 418) în Asia de Est. La izbucnirea războiului din 1914, ministrul de externe japonez afirma că atâta timp cât Japonia nu dorește să se implice în război, aceasta va fi loială alianței cu Marea Britanie și îi va proteja interesele. După ce Germania refuză să renunțe la ocupația bazei navale de la Qingdao ❷ din provincia chineză Shandong, Japonia intră în Primul

Sediul guvernului din Qingdao, provincia chineză Shandong, 1913

Război Mondial de partea Antantei. Forțele japoneze ocupă toate coloniile germane din Pacific: insulele Marshall, Mariane, Palau și Carolina. După război, Societatea Națiunilor cedează aceste insule și Qingdao Japoniei, pentru a le administra ca teritorii sub mandat. Deși Qingdao este redat Chinei în 1922 prin Tratatul de la Shantung statu-quo-ul teritorial al insulelor a fost confirmat în alte tratate internaționale. În Tratatul Celor Patru Puteri ❸, Franța, Marea Britanie, Japonia și

Statele Unite sunt de acord să-și respecte reciproc posesiunile din Pacific și să se ajute în cazul unui atac din partea unei puteri din afară. În Tratatul Celor Nouă Puteri din 1922, Japonia garantează Chinei suveranitate națională.

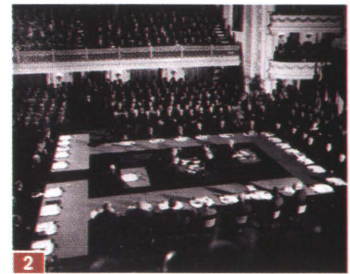
Pe plan economic, după o scurtă depresie imediat după război, Japonia cunoaște o perioadă de ascensiune care a fost puțin influențată de cutremurele devastatoare ❹, ❺ din

Tokyo și Yokohama din 1923. Înflorirea economică se încheie însă după 1929, în urma crizei economice mondiale care i-a afectat îndeosebi pe producătorii de mătase ❻.

După război, țara se democratizează. Electoratul se mărește de zece ori, ajungând la 14 milioane, iar în 1925 se introduce sufragiul

Pictură japoneză pe mătase, 1850

Semnarea Tratatului Celor Patru Puteri, noiembrie, 1921

universal. Însă pe plan politic rămâne mai important grupul de ofițeri militari ultranaționaliști care în anii 1920 au o influență tot mai mare în guvern și la curtea imperială prin intermediul unor comitete extraparlamentare precum Consiliul Secret de Stat și Senatul Militar. Aceștia urmăreau să întreprindă noi cuceriri pentru a obține resurse.

Pagube aduse de cutremure, 1923

Victime ale cutremurului, 1923

Împăratul Meiji în uniformă militară, portret, sfârșitul sec. XIX

1922 Tratatul Celor Nouă Puteri

1925 Introducerea sufragiului universal

1934 Înființarea statului Manchukuo

1923 Cutremurele din Tokyo și Yokohama

1933 Japonia se retrage din Liga Națiunilor

Războiul de cucerire a Chinei 1931–1945

În 1931, odată cu ocuparea Manciuriei, Japonia începe războiul de zece ani de cucerire a Chinei. Pe plan intern, ierarhia militară de stânga își întărește puterea în imperiu, reducând la tăcere vocile moderate ale civililor.

Împăratul Hirohito 9 urcă pe tron în 1928, însă după 1932 armata preia toată puterea în țară. Japonia respinge acordurile de la Washington din 1922, care urmăreau evitarea unei curse a înarmării navale. În anii 1930, politica Japoniei este dirijată din umbră de grupuri militare șovine și antidemocrate, care duc la prăbușirea oficială a întregului sistem parlamentar. În 1940, vechile partide politice sunt obligate să se dizolve, iar în locul lor se înființează un partid mixt: *Taisei Yokusankai*. Noul guvern condus de prințul premier Fumimaro Konoe naționalizează economia și impune restricții asupra drepturilor civile importante.

La inițiativa armatei, trupele japoneze invadează Manciuria 10

Podul Marco Polo de lângă Beijing

în 1931 și reușesc să ocupe întreaga regiune în numai câteva luni. Se creează statul-marionetă Manchukuo, condus de fostul împărat chinez Pu Yi 11, care este numit împărat al Manchukuo în anul 1934. Japonia continuă expansiunea și colonizarea Chinei, cucerind și provincia Yehol. China, inferioară militar și scindată (pag. 494), nu avea suficientă forță să lupte împotriva ocupației. În 1935, Shanghaiul

este cucerit după o campanie sângeroasă.

Japonia se retrage treptat din acordurile internaționale. După ce Societatea Națiunilor refuză în 1933 să recunoască Manchukuo, Japonia își anunță retragerea din această organizație. În 1936, renunță și la acordul naval, după care își declară imediat retragerea din Conferința pentru Dezarmare de la Londra și semnează *Pactul Anti-Comintern* 12 cu Germania nazistă.

Războiul Sino-Japonez 13 începe în iulie 1937, cu o confruntare dintre militari japonezi și cei chinezi pe podul Marco Polo 8 de lângă Beijing, și durează până în septembrie 1945. În scurt timp, Japonia anexează nordul Chinei și aproape întreaga coastă. Înaintarea în interiorul țării este oprită în 1938 doar de munții stâncoși ai Chinei Centrale. Războiul devastator s-a soldat cu pierderi uriașe, mai ales în rândul populației chineze; estimările ajung până la 20 de milioane de morți, dintre care majoritatea civili. După înfrângerea sa de la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, Japonia este obligată să se retragă complet din China.

Împăratul Hirohito, 1930

Soldați japonezi în Manciuria ocupată, 1945

Împăratul Pu Yi într-o vizită în Japonia, cu împăratul Hirohito, Tokyo, 1935

Semnarea Pactului Anti-Comintern, 25 noiembrie 1936

Soldați japonezi în uniformă de iarnă, în fața unui tren blindat, cca 1937

Poem de Ushiyama Kinichi

În cinstea alianței germano-japoneze:

*Alianța s-a înfăptuit, frați de sânge, egali,
Țările celor doi năzuiesc să ajungă la putere,
Mare cultura, copleșitoare comanda dreptății,
Suflet german, cum îl egalezi pe cel japonez.*

Steaguri japoneze și naziste cu ocazia vizitei ministrului de externe japonez la Berlin, 1941

Lupta pentru Asia de Est în cel de Al Doilea Război Mondial

În Războiul din Pacific din 1941-1945, Japonia luptă cu Aliații pentru hegemonia asupra întregii regiuni din estul Asiei. Lansarea bombelor atomice la Hiroshima și Nagasaki forțează capitularea necondiționată a Japoniei.

1 Atacul surpriză al Japoniei de la Pearl Harbor, 7 decembrie 1941

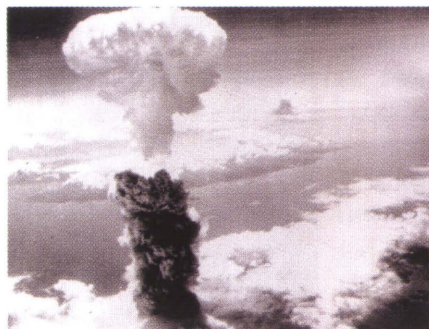
Izbucnirea războiului în Europa în 1939 nu a modificat obiectivul imperialist al Japoniei – proiectul reordonării Asiei de Est. Scopul guvernanților era să unească întreaga regiune – din India și Manciuria până în Australia – în cea mai mare sferă de coproșperitate est-asiatică, sub hegemonia politică și economică a Japoniei, folosindu-l pe împăratul divin Hirohito pentru a legitima ideologic această

pretenție de dominație.

Pentru a se apăra de imixtiuni, Japonia semnează Pactul Tripartit cu Germania și Italia la 27 septembrie 1940, deși nu se angajase să se ajute în eventualitatea unui război. La 14 aprilie 1941, Japonia semnează un Pact de Neutralitate cu Uniunea Sovietică. Încercarea de a se apropia de Statele Unite, care în 1939 anulasera acordul de comerț cu Japonia, eșuează.

Atacurile atomice de la Hiroshima și Nagasaki

Statele Unite ale Americii încheie cel de al Doilea Război Mondial prin lansarea bombelor atomice asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki, vestind epoca nucleară. Forța devastatoare a noii arme a cutremurat lumea. Se estimează că cele două bombe ar fi provocat peste 200000 de morți în rândul civililor, jumătate pe loc, jumătate în timp după

Explozia atomică la Nagasaki, 9 aprilie 1945

explozie. Moralitatea atacurilor este încă dezbătută. Din punct de vedere strategic, acestea au salvat viața militarilor americani și au demonstrat puterea SUA favorizând-o în negocierile asupra ordinii mondiale postbelice.

După ce trupele japoneze intră în Saigon în iulie 1941, Roosevelt, președintele SUA, impune un embargo pe petrol pentru Japonia. Premierul Konoe demisionează, iar succesorul său naționalist extremist, generalul Hideki Tojo, decide să-i atace pe americani.

La 7 decembrie 1941, japonezii bombardează baza navală americană de la Pearl Harbor ❶, Hawaii. Intrarea Statelor Unite în război ca urmare a acestui atac transformă războiul european într-unul mondial.

În Războiul din Pacific ❷, ❸, Japonia reușește să cucerească întreaga Asia de Est până în 1942. Japonezii cuceresc apoi Filipinele, Hong Kongul, Singapore și Birmania. Avansează până la granițele Indiei și se află pe punctul de a cuceri Australia. Situația începe să se schimbe după invazia britanicilor asupra Burmei, în 1943. După debarcările americanilor pe Insulele Mariene și înfrângerea categorică în bătălia portavioanelor de la Saipan ❹, cabinetul de război al lui Tojo demisionează.

După ce americanii capturează insulele Iwo Jima și Okinawa și întrerup alimentarea cu carburanți, înfrângerea Japoniei devine inevitabilă, după cum arată acțiunile desperate ale piloților kamikaze ❺. Japonia refuză, totuși, să se predea în condițiile cerute de Aliați. La 6 și 9 august 1945, Statele Unite aruncă bombe atomice peste orașele Hiroshima și Nagasaki, o demonstrație de forță care îl constrânge pe Hirohito să anunțe capitularea necondiționată a Japoniei ❻.

2 Distrugător japonez atacă un vas de croazieră britanic, 1943

3 Avion american decolează de pe un portavion, 1944

4 Trupe americane debarcă pe insula Saipan, 1944

5 Piloți kamikaze rugându-se înaintea ultimului zbor, 1945

6 Militarii japonezi luau prizonieri în Guam, 1945

■ Drumul către independență al Asiei de Est

La sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, statele Asiei de Est ies de sub controlul japonez și de sub dominație colonială de decenii.

La începutul sec. XX, aproape întreaga Asia era condusă de puterile coloniale din Vest: Indochina aparținea Franței; Filipinele, Statelor Unite; India, Malaya ⑦ și partea de nord din Borneo, Marii Britanii; iar Indonezia de astăzi, Olandei. Pe continent, numai Siamul ⑧ (Thailanda de astăzi) era independent oficial, însă și acesta se afla sub influență franceză și japoneză. Coreea era protectorat japonez din 1905.

Pe plan intern, grupurile de rezistență, cum ar fi comuniștii, care apar pentru prima dată în Indonezia în 1914, iar în celelalte țări est-asiatice către sfârșitul anilor 1920, nu amenințau aproape deloc dominația colonială. Numai în Birmania, în 1937, disidența internă atinge cote destul de înalte, răscoala studenților naționaliști determinând separarea țării de Imperiul Indian britanic. Birmania este declarată parțial autonomă.

Planurile Japoniei de a institui cea mai mare sferă de coprosperitate est-asiatică

7 Japonezii inspectează un avion britanic capturat, Malaya, 1941

implicau izgonirea din regiune a europenilor, intenție acceptată în principiu de toate grupurile de rezistență asiatice. Însă aceasta promova de asemenea și scindarea rezistenței anticoloniale. Grupurile de stânga nu doreau să fie conduse de împăratul divin japonez și formează armate comuniste anti-japoneze ale poporului, de exemplu, în Filipine și Malaysia. În opoziție, naționaliștii sperau că poziția pro-japoneză îi va ajuta să obțină mai rapid suveranitatea.

În Birmania ⑨, japonezii sunt sprijiniți de o armată de voluntari, iar în India, de un corp armat similar. Reacția din Vietnamul de astăzi a fost alta. După ce Japonia ocupă partea de est a țării în 1941, naționaliștii și comuniștii fac front comun împotriva japonezilor, sub conducerea lui Ho Și Min, și înființează Liga Pentru Independența Vietnamului, Viet Min ⑩.

După capitularea Japoniei din 1945, puterile coloniale se retrag treptat din regiune. Vietnamul, Coreea, Filipinele, Indonezia, Cambodgia, Laos și Birmania se proclamă state suverane la sfârșitul anilor 1940. Malaysia obține independența abia în 1957. Pierderea umiltoare a Singapurului și a Hong Kongului britanic reduce semnificativ forța și prestigiul puterilor coloniale din Asia de Sud-Est.

Ho Și Min

Ho Și Min (Cel care luminează) este liderul carismatic al mișcării vietnameze de eliberare, devenind în 1945 primul președinte al Republicii Democrate Vietnam. În anii 1960, acesta a reprezentat imaginea luptei Vietnamului împotriva intervenției militare a Statelor Unite (pag. 617). Se naște în 1890 în Annam, merge în Franța în 1917 și devine unul dintre membrii fondatori ai Partidului Comunist de acolo. După deportarea sa, în 1923 vine la Moscova, și este numit responsabil în Comintern pentru sud-estul Asiei. În 1938 consiliază trupele chinezești Gomindan în Uniunea Sovietică. Revine în țara natală în 1941, după invazia japoneză.

Ho Și Min, cca 1960

9 Militari japonezi în Birmania, 1944

10 Ho Și Min (prim-plan) conduce forțele Viet Min, 1950

8 Bangkok, capitala Siamului, cca 1930

1

COMMONWEALTH-UL BRITANIC: EMANCIPAREA COLONIILOR BRITANICE

1914–1945

Treptat, după ample mișcări de eliberare națională, coloniilor Imperiului Britanic mondial li se acordă independența. Mai întâi sunt dominioane cu autoguvernare ale Imperiului Britanic, după care, în 1931, devin complet autonome, având propriile parlamente. Locul Imperiului Britanic este luat de o federație de state suverane egale în drepturi, aflate sub protecția Coroanei Marii Britanii, *Commonwealth-ul britanic* ❶.

Coroana lui George V, împărat al Indiei, 1910

Dominionul: stadiul preliminar către independență

La începutul sec. XX, Marea Britanie acordă multor colonii drept de autoguvernare, ca *dominioane*. Acestea obțin complet independența abia în 1931.

2

Conferința de la Londra, 1926

3

Regele George V

În 1867, Canada devine prima colonie a Coroanei britanice căreia i se acordă independența. Aceasta este urmată la începutul sec. XX de Australia, Noua Zeelandă, Newfoundland, Uniunea Sud-Africană – compusă din Provincia Cape, Natal, Transvaal și Statul Liber Orange – și, în 1922, de Irlanda (pag. 466). Ca dominioane, acestea devin națiuni suverane cu autoguvernare, potrivit legii internaționale. Însă păstrează legăturile cu Marea Britanie, mai ales în problemele referitoare la

politica mondială și de securitate, iar monarhul britanic ❸ rămâne oficial șeful statului. Când Marea Britanie declară război Germaniei în 1914, dominioanele intră ❹, de asemenea, în mod automat în război. După încheierea războiului însă, acestea cer să fie eliberate de autoritatea britanică. În 1919, fiecare dominion în parte semnează Tratatul de la Versailles și intră în Societatea Națiunilor.

La Conferința de la Londra ❷ din 1926, conform *Formulei Balfour* este promisă independența dominioanelor, care intră în vigoare în 1931. Fiind *comunități autonome în Imperiul Britanic, egale ca statut*, acestea erau eliberate de influența britanică în legislație, politica internă și externă, dar erau unite printr-o loialitate comună față de Coroană și asociate liber ca membre ale *Commonwealth-ului*

britanic de Națiuni (Balfour ❶).

Toate coloniile suverane intră voluntar în Commonwealth, din care au posibilitatea să se retragă. Australia se alătură în 1942, iar Noua Zeelandă în 1947. Newfoundland constituie un caz special. Acesta a continuat să fie guvernat de Marea Britanie din anii 1930, devenind parte a Canadei în 1949.

4

Arthur James Balfour, secretar britanic de externe

Dominionul Africa de Sud

Dominionul Africa de Sud începe demersul pentru instituirea unui stat cu regim apartheid în 1910. Britanicii și africanii albi, descendenți ai coloniștilor olandezi, erau uniți în atitudinea lor față de africanii de culoare. Aceștia puteau să dețină pământ numai în rezervații, formele de angajare erau total restrictive, migrarea în spațiile urbane și relațiile sexuale cu albi fiind interzise. În 1912, africanii de culoare înființează Congresul Național African, o organizație comună de protest împotriva inechității pe principii etnice.

dreapta: Durban, în provincia sud-africană Natal cca 1910
stânga: Mausoleul lui John Langalibalele Dube, fondator al CNA, Inanda, Natal

5

Militari canadieni pe Frontul de Vest, 1916

1867 | Canada devine dominion

1919 | Dominioanele intră în Societatea Națiunilor

1926 | Conferința de la Londra și expunerea *Formulei Balfour*

1912 | Înființarea Congresului Național African (CNA)

1922 | Irlanda este transformată în dominion

■ Destrămarea Imperiului Britanic

La sfârșitul Primului Război Mondial, Imperiul Britanic era mai mare ca oricând. Însă mișcările puternice de eliberare națională din colonii duc la prăbușirea treptată a imperiului după cel de Al Doilea Război Mondial.

După Primul Război Mondial, Imperiul Britanic se extindea pentru ultima dată. Societatea Națiunilor oferă Marii Britanii sub mandat teritoriile Palestina, Iraq și fosta colonie germană Tanganyika ⑥. De asemenea, Marea Britanie câștigă influență asupra Noii Guinee și Namibiei, pentru că prima fusese guvernată de dominioanele britanice din Australia, iar a doua de dominionul Africa de Sud.

În ceea ce privește controlul

7 Militari australieni în serviciul Coroanei Britanice, Birmania, 1944

real al teritoriilor, puterea Marii Britanii slăbise și mai mult. Țara-mamă trecea printr-o grea criză economică (pag. 462), reducând în consecință fondurile, aportul administrativ și armata din colonii. În plus, după Primul Război Mondial ⑧, popoarele africane și asiatice pretindeau, dacă nu

independența ⑩ totală, atunci mai multă autodeterminare și încetarea discriminărilor. Spre deosebire de dominioanele cărora li se acordase independența și care puteau decide dacă doresc să devină membre ale nou-înființatului Commonwealth britanic, restul coloniilor au fost forțate să facă

6 Femei bantu, 1936

acest pas. Situația Marii Britanii se agravează după cel de Al Doilea Război Mondial ⑦. Problemele financiare și mișcările de eliberare națională tot mai puternice și numeroase din colonii ⑨ accelerează prăbușirea imperiului. În 1947, India, cea mai importantă dintre coloniile britanice, înlătură dominația engleză (pag. 492). Birmania și Ceylon ⑪ fac același lucru în 1948. Procesul decolonizării nu mai putea fi oprit.

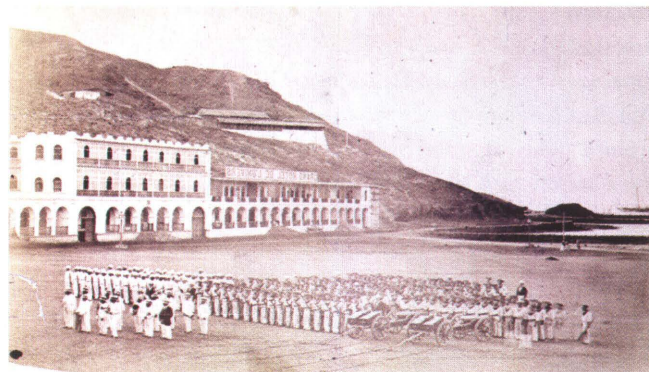
8 Soldați indieni, 1914

10 Gandhi în perioada când era activist în Africa de Sud, 1913

Coloniile Coroanei

Imperiul mondial al Marii Britanii deținea după 1918 colonii pe fiecare continent, excepție făcând Antarctica. În Asia erau colonii India, Birmania, Malaysia, Borneo de Nord, Noua Guinee britanică și Sarawag. În Africa (pag. 502) – pe lângă Egipt, care avea un statut special – Coasta de Aur (Ghana), Sudan, Sfânta Elena, Nigeria, Somalilandul britanic (Somalia), Sierra Leone, Aden, Africa de Est britanică (Tanzania, Uganda și Kenya) și Gambia. În America – Guyana britanică, Hondurasul britanic și insulele Barbados, Jamaica, Bermudele și Bahamas erau toate domenii britanice.

Hotel de lux din Aden, cca 1890

9 Negocierile pentru independență dintre viceregele britanic lordul Mountbatten și liderul Ligii Indiene a Musulmanilor, Mohammad Ali Jinnah (în dreapta), 1947

11 Recoltarea ceaiului în Ceylon

1

AFRICA SUB DOMINAȚIE COLONIALĂ ÎN 1939

Cu excepția Etiopiei și Liberiei, până la sfârșitul sec. XIX, întreaga Africă era împărțită între puterile coloniale europene. În Primul Război Mondial, coloniștii germani sunt înlocuiți de cei britanici, francezi ❶ sau belgieni. Același lucru se întâmplă în cel de Al Doilea Război Mondial în coloniile italiene. Uniunii Sud-Africane i se acordase statutul de dominion încă din 1910, iar Egiptul obținuse suveranitate limitată în 1922. Mișcările de eliberare încep să reorganizeze restul Africii abia după cel de Al Doilea Război Mondial.

Francezi împreună cu băștinași din Camerun, cca 1917

Africa în Primul Război Mondial

După înfrângerea din Primul Război Mondial, Germania pierde coloniile din Africa. Acestea sunt trecute sub mandate de către Societatea Națiunilor în 1920.

În Primul Război Mondial, zonele de război din Africa erau Egiptul (pag. 504) și mai ales coloniile germane. Britanicii, francezii, belgienii și trupele lor de coloniști reușesc să cucerească rapid Togo, Camerunul și Africa de Sud-Vest ❷. Numai în Africa de Est germană (Tanzania de astăzi), forțele coloniale ale askarilor ❸, conduse de generalul von Lettow-

Vorbeck, reușesc să apere colonia la sfârșitul războiului; armata de aici încheie ostilitățile numai după primirea unor instrucțiuni precise de pace de la Berlin, în 1918.

Puterile coloniale din Primul Război Mondial se bazau pe trupe formate din indigeni. Segregați de militari albi și plătiți mult mai prost, aproape jumătate de milion de africani luptă de partea francezilor ❹; pușcași senegalezi și marocani erau de asemenea deportați în Europa ❺. Aspirația de independență se intensifică la sfârșitul războiului. Coloniștii se discreditaseră în ochii soldaților întorși acasă, după războiul triburilor de albi. Reafirmarea

2

Forțele coloniale ale askarilor luptând de partea Germaniei

3

Trupe coloniale în serviciul Franței

Liberia

În cazul Liberiei se poate observa cum ideea superiorității coloniștilor – cu rădăcini în rasismul coloniștilor europeni și americani – se completează cu politica africană. Aceasta fusese inițial o colonie americană destinată sclavilor liberi și devenise republică în 1847. Conform constituției, numai imigranții aveau drepturi civile – indigenii fiind tratați ca sclavi. Senti-mentul de superioritate al coloniștilor era similar cu cel al coloniștilor albi din alte colonii. Africanilor băștinași li se acordă dreptul la vot abia în anii 1940, în timpul mandatului președintelui William Tubman.

Președintele William Tubman

dreptului la autodeterminare al popoarelor prin Tratatul de la Versailles impulsionează lupta pentru decolonizare.

Noile forme de dominație colonială reprezintă primul pas către emanciparea formală a coloniilor. În 1920, fostele colonii germane trec sub mandatul Societății Națiunilor. Teoretic, aceasta limita puterea administratorilor din colonii, care erau obligați astfel să răspundă în fața unui public internațional mai mare organizat oficial. În practică însă, pentru populația Africii se schimbă prea puține lucruri, soarta ei depinzând de interesele puterilor europene.

4

Soldați africani în armata franceză luptând pe Frontul de Vest lângă Verdun în Al Doilea Război Mondial

5

Fermieri din sud-vestul Africii

Dezvoltarea economică a Africii

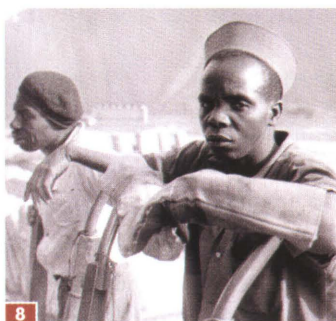
Criza economică mondială afectează puternic dezvoltarea economiei Africii. Al Doilea Război Mondial oferă mai târziu coloniilor noi surse de creștere economică.

Primul Război Mondial dovedise puterilor coloniale beligerante potențialul economic al Africii și importanța ei în furnizarea de materii prime și forță umană în război. Aceleași puteri încep apoi dezvoltarea economică și exploatarea sistematică a continentului, prin extinderea infrastructurii ❶ acestuia în perioada postbelică. Până la sfârșitul anilor 1920 se construise o rețea de căi ferate ❷ în întreaga Africă, care seamănă foarte mult cu cea din prezent.

Criza economică mondială din anii 1930 întrerupe modernizarea care adusese o oarecare prosperitate locuitorilor. Mărfurile europene de import devin brusc imposibil de achiziționat, iar aproape jumătate dintre salariații africani își pierd slujbele. Aborigenii erau neputincioși în fața acestei evoluții, în timp ce autoritățile coloniale europene încercau să obțină profituri, între altele, prin mărirea taxelor. Mulți africani încercaseră să-și câștige existența

6 Cel mai vechi motor cu aburi din fabrica Zambezi, construit în 1925

8 Muncitor într-o fabrică de cupru din Congoul belgian

muncind în zonele industriale urbane ❸, fapt care duce la extinderea orașelor; în zona rurală se revenise la formele vechi de schimb, cum ar fi trocurile.

Izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial în 1939 îmbunătățește situația materială și aduce o vizibilă creștere economică. Pentru că populația

albă din cele mai multe regiuni trebuia să se întoarcă acasă ca să-și satisfacă serviciul militar, iar nevoia de materie primă crescuse, se creează noi slujbe. În aceste condiții influența populației indigene crește.

Dependența Europei de economia coloniilor le oferă africanilor posibilitatea de a obține măritări de salariu și condiții de lucru mai bune. În 1940, Marea Britanie adoptă Actul *Bunăstării Coloniale*, pentru a preveni izbucnirea grevelor în zonele sale de control. În 1951, aceasta devine prima putere colonială care acordă unui stat african – Libia ❹ – suveranitatea, declanșând astfel un val de decolonizări mai mult sau mai puțin violente.

7 Repartizarea stațiilor de radio pe continentul african, 1936

Mișcarea panafricană

Importanța mișcării panafricane crește după cel de Al Doilea Război Mondial. Participarea activă la război și conștientizarea faptului că din punct de vedere economic puterile coloniale erau dependente

Metode tradiționale și moderne de traversare a deșertului, 1911

de resursele lor, le însușă africanilor încredere în forțele proprii în relația cu acestea. Lipseau însă inițiativa și eforturile serioase în direcția autonomiei; influențele Vestului erau încă prea puternice pentru ca aceste state să revină la ordinea tradițională, fiind totodată mult prea slabe pentru a forma state naționale după model european.

Mișcarea de independență din Senegal, 1947

9 Cartier modern de locuințe pentru coloniștii italieni, la Tripoli, Libia, 1935

1

ETHIOPIA ȘI EGIPT: ÎNTR-UN SUPUNERE ȘI INDEPENDENȚĂ

PÂNĂ ÎN 1945

Ethiopia și Egiptul ❶ dețin un loc special în istoria colonială a Africii. Egiptul fusese ocupat de britanici în 1882, fiind legat formal de Imperiul Otoman până în 1916. Cu toate acestea, nu a fost niciodată supus complet, reușind să determine retragerea armatei britanice în 1936. Ethiopia (cunoscută drept Abisinia înainte de Primul Război Mondial) este cucerită de armata lui Mussolini după o campanie sângeroasă, dar devine independentă în 1941.

Avion american distribuind alimente trupelor Aliate din Egipt, 1943

Egiptul: între suveranitate și custodia britanicilor

Egiptul a fost un câmp important de operațiuni pentru armata britanică în ambele războaie mondiale. Chiar și ca stat suveran, acesta era legat de Marea Britanie în cel de Al Doilea Război Mondial prin alianță, deși unii egipteni cereau ajutor puterilor Axei pentru a pune capăt influenței britanice.

În 1882, trupele engleze ocupă Egiptul și preiau controlul asupra țării, însă fără a-i modifica statutul oficial de parte a Imperiului Otoman. Sub supravegherea lui Sir Evelyn Baring se înfăptuiesc reforme substanțiale. La începutul

3 Monumentul lui Saghlul Pașa, fondatorul partidului Wafd, Alexandria

trupele britanice opresc o ofensivă otomano-germană împotriva Canalului Suez, apoi folosesc Egiptul

drept bază pentru atacurile asupra Siriei și Palestinei.

În 1919, Marea Britanie interzice Partidului Național Egiptean Wafd ❷ să participe la con-

ferințele de la Versailles, determinând puternice greve și tulburări, la care răspunde prin arestări și execuții. În replică, britanicii acordă țării independența în 1922,

însă nu-și retrag armata și se ocupă în continuare de politica externă a acesteia, pentru a-și proteja interesele.

După moartea regelui Fuad ❸ în 1936, Marea Britanie reafirmă suveranitatea Egiptului printr-un tratat de alianță și își retrage trupele, cu excepția celor din zona Canalului Suez. Cu toate acestea, insistă să își mențină dreptul de intervenție în cazul unui război, astfel că Egiptul este din nou ocupat în cel de Al Doilea Război Mondial, când Marea Britanie îl folosește ca bază militară pentru lupta împotriva alianței italo-germane. În 1942, armata britanică ❹ înfrânge forțele germane la El Alamein (pag. 511) și le obligă să se retragă în Libia. Regele Farouk I al Egiptului ❺ este obligat să își înlocuiască guvernul prohitlerist cu unul probritanic. Însă Egiptul declară oficial război Germaniei abia în 1945.

2 Regele Fuad I

Cu excepția trupelor din jurul Canalului Suez ❶, armata britanică se retrage din nou din țară în 1946, păstrând însă în mod explicit controlul asupra Sudanului.

4 Regele Farouk I la nunta sa, 1938

6 Divizie de tancuri a armatei anglo-egiptene, mobilizată pentru a contracara atacul italian din Ethiopia, 1940

5 Canalul Suez, un drum maritim cheie pentru comerțul internațional, 1940

1882 | Britanicii ocupă Egiptul | Octombrie 1896 | Tratatul de la Addis Abeba | 1930 | Haile Selassie I urcă pe tron | Octombrie 1935 | Italia invadează Ethiopia

1894 | Invazia Italiei în Abisinia

1922 | Egiptul obține independența

1930 | Ethiopia intră în Societatea Națiunilor

Ethiopia sub Haile Selassie I

Datorită structurii moderne a statului, Ethiopia reușește să-și mențină independența pentru un timp îndelungat. Este ocupată de Italia numai între 1936 și 1941.

Infanterie italiană în timpul invadării Ethiopiei, 1935

Tratatul de la Addis Abeba din octombrie 1896, în urma războaii conduse de împăratul Menelik de Shoa, asigură independența Ethiopiei – denumită pe atunci Abisinia – pentru 40 de ani, în timp ce Eritreea rămâne sub control italian (pag. 422). Ethiopia cunoaște un proces rapid de modernizare și după moartea lui Menelik II, în 1913. Nepotul său

Lij Yasu este înlăturat printr-o declarație publică fiind urmat de fiica lui Menelik. În 1928 urcă pe tron Ras Tafari Makonnen, mai întâi ca rege, iar doi ani mai târziu ca împărat, sub numele de Haile Selassie I ①. Acesta adoptă o nouă constituție, proclamând sufragiu și drepturile civile, și aduce țara în Societatea Națiunilor în 1930. Cu toate acestea, Ethiopia nu a

beneficiat de sprijin internațional după ce Mussolini a preluat controlul instituind dictatura fascistă (pag. 470) ⑦, ⑩. Fiindcă Ethiopia refuză condițiile inacceptabile, în octombrie 1934 Italia înscenează un incident de frontieră pentru a justifica războiul.

Din octombrie 1935 până în mai 1936, Italia desfășoară o campanie militară cu avioane, tancuri și arme chimice moderne împotriva cavaleriei etiopiene, provocând un scandal internațional.

La 5 mai 1936, trupele italiene cuceresc capitala Addis Abeba. Împăratul este obligat să plece în exil la Londra, iar Ethiopia este unită cu Eritreea și cu Somalilandul italian, formând colonia Africa de Est italiană. Populația rezistă în fața invadatorilor, într-un război de gherilă ⑨,

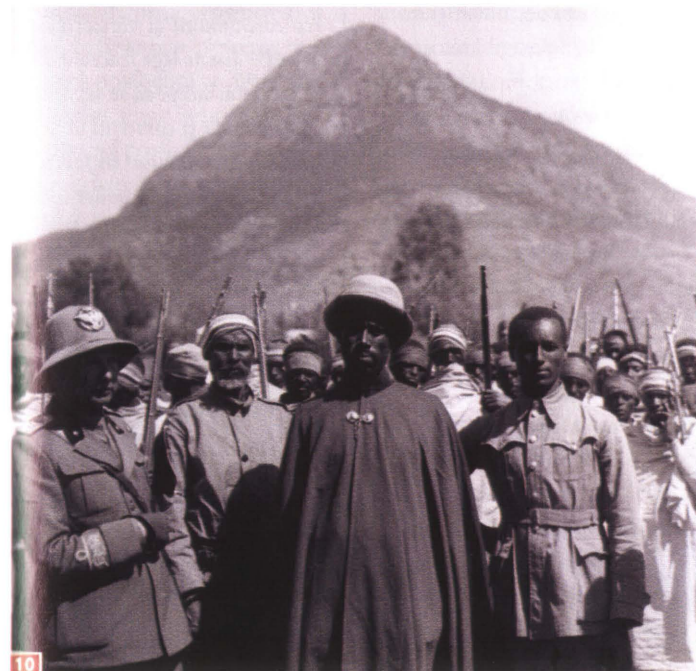

Haile Selassie în veșminte imperiale, 1930

iar în 1940, sprijină ofensiva britanicilor împotriva italienilor din Africa. Împăratul Haile Selassie revine din exil și preia tronul, domnind până în 1974.

Ethiopienii luptă în războiul de gherilă, 1941

Căpetenie de trib etiopian arestată de soldații italieni, 1936

Rastafarienii

Rastafarienii sunt membri ai unei religii create după încoronarea lui Haile Selassie (Ras Tafari). Aceștia îl considerau un adevărat zeu. Membrii mișcării rastafariene, populară îndeosebi în regiunea caraibiană, se consideră descendenții regilor etiopieni din linia lui Solomon și a reginei din Saba. Mișcarea combină obiective sociale cu aspirația de revenire în Africa. Adepții săi urmează, se pare, un stil de viață tradițional, purtând părul în codițe împletite. Rastafarienii sunt cunoscuți mai ales datorită muzicii reggae, care cunoaște o mare dezvoltare în anii 1940 și care ajunge să câștige popularitate pe tot globul.

Regele Solomon o primește pe regina din Saba

1

EUFORIE ȘI CRIZĂ: SUA ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE 1917–1945

După Primul Război Mondial, Statele Unite ale Americii revin la izolaționismul lor tradițional. Această perioadă cunoaște o puternică dezvoltare economică ❶, însă încrederea oarbă în progres determină o siguranță exagerată și euforică pe piețele financiare. Când baloanele de săpun ale speculațiilor explodează în 1929, determinând prăbușirea bursei, economia lumii intră în declin. Politica de intervenție a guvernului condus de Franklin Delano Roosevelt atenuează multe dintre efectele Marii Crize. În 1939, Statele Unite ale Americii, oficial neutre, sprijină de facto Anglia în lupta împotriva Axei, iar în 1941 intră în război.

Empire State Building, construit între 1930–1932

Izolaționism și prosperitate

După Primul Război Mondial Statele Unite ale Americii se retrag din Europa. Progresul tehnic și ratele spectaculoase de dezvoltare din *turbulenții anii 1920* dădeau impresia că starea de prosperitate va crește în permanență.

După o perioadă lungă de ezitare (pag. 431), Statele Unite ale Americii conduse de președintele Woodrow Wilson intră în 1917 în Primul Război Mondial (pag. 442), cu scopul de a instaura o pace de durată în Europa. După victoria asupra Puterilor Centrale, Wilson înființează Societatea Națiunilor, menită să contribuie la asigurarea păcii în lume (pag. 445), prevăzută în Tratatul de la Versailles. Senatul SUA era însă preocupat de potențialele restricții în politica externă americană. Wilson, care suferise un infarct în timpul campaniei din 1919 pentru adoptarea tratatului, nu poate evita în 1920 refuzul Senatului de a ratifica Tratatul de la Versailles

2

Viața de lux: cuplul stând în fața unei limuzine, cca 1935

și, implicit, intrarea SUA în Societatea Națiunilor. Succesorul său, Warren G. Harding ❷, încheie acorduri de pace separate cu foștii inamici de război în 1921. Până spre sfârșitul anilor 1930, politica externă a SUA este definită de principiul de neintervenție în conflictele europene.

Pe plan intern, modernizarea industrială rapidă contribuie la dezvoltarea economiei, creșterea bunăstării populației. Industriile de construcții și de automobile s-au dezvoltat cel mai mult. Metodele de producție

3

Arestarea femeilor în costume de baie, New Jersey, 1920

eficiente, reducerea prețurilor și veniturile mari permiteau pentru prima dată dezvoltarea unei societăți de consum, cu noi forme de distracție pentru mase, cum ar fi radioul, filmele și sporturile. Petrecerile pline de fast, limuzinile ❸ și nou-îmbogățiții contu-

rau imaginea fascinantă a *turbulenților ani 1920* ❹.

În opoziție, climatul intelectual era definit de conservatorismul social ❺ și xenofobie, îndeosebi în America rurală. Cea mai vizibilă expresie a acestui fapt o reprezintă Prohibiția. Rasismul practicat de Ku Klux Klan ❶ câștigă popularitate, mai ales în Sud.

4

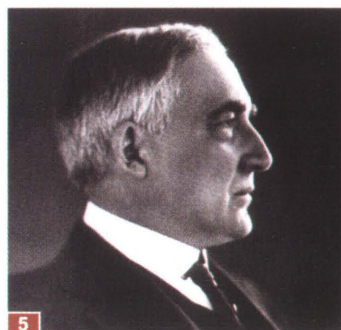
Membri ai Ku Klux Klan la o întâlnire, 1940

Prohibiția

În 1920, *Prohibiția* – interzicerea consumului și vânzării de alcool – devine lege federală. În consecință, începe să se dezvolte contrabanda și comerțul la negru cu alcool distilat în fabrici private. Băuturile alcoolice sunt vândute în baruri ilegale, denumite *speakeasies*, și controlate de mafia italiană *Cosa nostra*. Legea este abrogată în 1933.

Ascunderea alcoolului în timpul prohibiției: sticla de alcool este introdusă într-un sfeșnic, cca 1926

5

Warren Gamaliel Harding, 1923

6

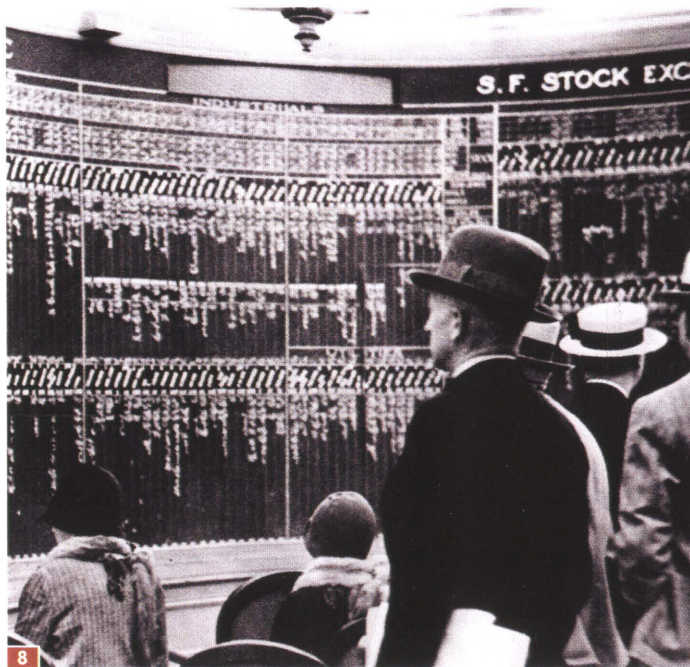
Două femei purtând rochiile Charleston în anii '20

■ Criza economică mondială și intrarea în război

Prăbușirea bruscă a bursei americane în 1929 dă naștere unei crize economice fără precedent. Statele Unite ale Americii intră în cel de Al Doilea Război Mondial împotriva puterilor Axei sub conducerea președintelui Franklin Roosevelt.

Economia înfloritoare a anilor 1920 determină investiții și speculații bursiere excesive. În octombrie 1929, prețurile de pe piața bursei din New York cunosc o scădere bruscă ❶. Deprecierea ruinează aproape o treime din băncile americane. Creditele sunt stopate, iar fermierii dau faliment. Lipsa capitalului și închiderea companiilor conduc la scăderea dramatică a producției industriale și la destabilizarea pieței interne. Produsul intern brut, veniturile private și comerțul extern se restrâng la jumătate până în 1933. Consecința a fost șomajul ❷ fără precedent. Până în 1933, aproape 15 milioane de americani își pierduseră slujba.

Criza cuprinde rapid și națiunile europene, din cauza naturii globale a rețelei economice. Europa, care devenise după Primul Război Mondial datornicul principal al SUA, își finanțase creșterea economică postbelică cu ajutorul creditelor americane. Acest lucru nu mai era posibil după 1929, prin urmare Europa are de suferit pe plan social și se confruntă cu șomajul masiv, îndeosebi în țările industrializate precum Germania. Scăderea prețurilor și a producției

Investitori urmărind prețurile acțiunilor de la bursă, 1929

determină în final un colaps mondial care atinge apogeul în 1932.

În timp ce forțele antidemocratice profitau de criză, mai ales în Germania (pag. 449), președintele SUA Franklin Roosevelt ❸ începe să reconstruiască statul după alegerea sa în 1932. Politica *New Deal* include programe destinate combaterii șomajului și a sărăciei și pune bazele unui sistem de protecție socială prin Actul de securitate socială ❹. Însă criza a fost

soluționată în primul rând prin programul național de înarmare din 1938.

Deși Statele Unite ale Americii își exprimaseră neutralitatea în 1935, ca răspuns la politica germană expansionistă (pag. 453) Roosevelt vorbește,

în 1937, despre o eventuală luptă pentru supraviețuire între democrație și dictatură. În 1938, bugetul de apărare crește, iar în 1940 se schițează un program de înarmare.

După izbucnirea războiului în Europa în 1939, Statele Unite ale Americii își reafirmă oficial neutralitatea, însă, începând cu 1940, sprijină Marea Britanie prin livrarea de arme împotriva puterilor Axei.

Poștași din New York cerând protecție socială, 1935

Șomer cu pancartă cerând de lucru, pe o stradă din Detroit, 1932

Urmările atacului aerian al japonezilor: nave distruse în portul Pearl Harbor, 7 decembrie 1941

După atacul japonez asupra flotei americane de la baza navală Pearl Harbor ❺ (pag. 498), în decembrie 1941, SUA intră în război, preluând conducerea alianței împotriva Axei (pag. 423). Imensele sale resurse umane și materiale se

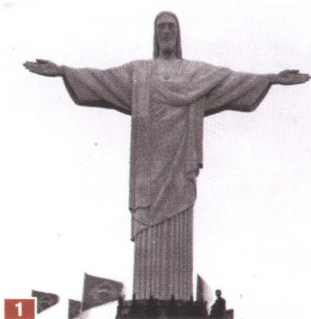
dovedesc decisive pentru victoria din 1945 a Aliaților. Președintele Roosevelt, care în pofida tradiției politice americane este ales președinte pentru a treia oară, moare la 12 aprilie 1945, înainte ca războiul să fi luat sfârșit.

Președintele Roosevelt în Biroul Oval de la Casa Albă, Washington, 1936

AMERICA LATINĂ 1914-1945

Datorită economiei de export înfloritoare, America Latină ❶ cunoaște după Primul Război Mondial o perioadă de relativă stabilitate internă. Cu toate acestea, tensiunile sociale rezultate în urma crizei economice din anii 1930 aduc la putere aproape peste tot regimuri autoritare susținute de armată. Aceste regimuri câștigă popularitate grație reformelor sociale. În politica externă, aproape toate statele Americii Latine își proclamă solidaritatea față de SUA și declară război Germaniei și Japoniei în cel de Al Doilea Război Mondial.

Statuia Hristos Mântuitorul, din Rio de Janeiro, înălțată în 1931

Panamericanismul și puterea economică

În anii 1920, puterea economică și stabilitatea internă a țărilor Americii Latine era comparabilă cu cea din SUA.

După războaiele civile și tentativele de lovitură de stat din prima etapă a luptei pentru independență (pag. 423), țările Americii Latine reușesc după anii 1880 să se consolideze pe plan intern. Din punct de vedere politic, după începutul Primului Război Mondial, influența europeană în America Latină devine tot mai redusă, în vreme ce supremația SUA crește treptat. În 1889, se înființează Uniunea Panamericană, o organizație a tuturor statelor Americii, pentru promovarea solidarității reciproce, dar foarte curând aceasta se transformă într-o părghie cu

ajutorul căreia SUA puteau influența economiile și politicile națiunilor din sud. Tensiunile interne – cum ar fi greva generală din Buenos Aires din 1919, răscoalele din Brazilia din 1924 și scurtul intermezzo al dictaturii militare din Chile din 1924-1925 – constituie o excepție în timpul păcii generale din perioada interbelică.

Deschiderea Americii către piața mondială joacă un rol esențial în această stabilizare. Exportul

Președintele american Franklin Roosevelt, 1936

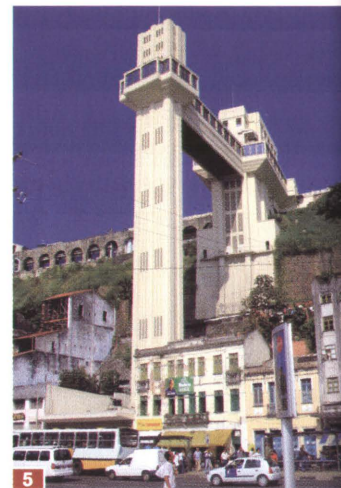
înfloritor de materii prime ❷ generează rate puternice de dezvoltare până la sfârșitul anilor 1920, iar industria construcțiilor ❸, ❹ înflorește de asemenea. La fel ca peste tot, însă, criza economică mondială pune brusc capăt creșterii eco-

nomice și determină instabilitate politică. Succesele economice din anii 1920 permit statelor Americii Latine să câștige drepturi aproape egale cu cele ale SUA în Uniunea Panamericană. La o conferință din Santiago, Chile, reușesc să obțină alegerea președintelui consiliului administrativ al Uniunii Panamericane; până atunci, acest post fusese deținut de secretarul de stat american. În 1930, președintele Roosevelt ❺ adoptă politica Bunei vecinătăți care urmărește să îmbine dorința SUA de a controla tot continentul cu respectul și solidaritatea ambelor părți. În 1933, SUA semnează o rezoluție care interzice intervenția în politica internă a altor națiuni americane. Trupele SUA sunt retrase din Republica Dominicană, din Haiti și din Nicaragua.

Vânturarea boabelor de cafea, Brazilia

În 1939, după izbucnirea războiului în Europa, apărarea comună împotriva amenințărilor străine a reprezentat prioritatea conferinței Uniunii Panamericane de la Havana din 1940. După ce SUA declară război Japoniei și Germaniei la 11 decembrie 1941, națiunile Americii Centrale și de Sud intră pe rând în război.

Salvador de Bahia, Brazilia: lift ce leagă cele două niveluri ale orașului, construit în 1930, fotografie, 2004

Copacabana la Rio de Janeiro, 1935

Situația Americii Latine în timpul crizei

În America Latină, ca urmare a crizei economice mondiale din anii 1930 tensiunile sociale aduc la putere dictaturi sprijinite de armată. Getúlio Vargas instituie o dictatură personală care îmbina supunerea cu acte sociale de caritate.

Criza economică globală (pag. 506) lovește puternic economiile dependente de export ❸ ale Americii Latine și provoacă un colaps economic. În consecință, peste tot izbucnesc rășcoale politice. Se instaurează dictatura, în cea mai mare parte de sorginte militară, care promite să creeze locuri de muncă și să combată sărăcia ❹, ❺.

Multe state latino-americane încearcă să-și reducă dependența de comerțul și investițiile externe prin politici economice controlate de guvern. Bunurile de consum urmau să fie produse în țară, prin urmare în scurt timp apar și industriile corespunzătoare. Brazilia este un exemplu al acestui model. Getúlio Vargas ❻ unul dintre candidații care participaseră la alegerile

Generalul Getúlio Donelles Vargas

din 1929, conduce o rășcoală în 1930, în ajunul crizei economice mondiale. Acesta instituie ample reforme administrative. După înfrângerea insurecției de la São

Paolo din 1932, statutul său este legitimat de alegerile din 1934, iar din 1937 guvernează cu autoritate dictatorială, sprijinit alternativ de comuniști și de grupările fasciste. Încercările celor două tabere de a-l destitui au fost reprimare. După exemplul Portugaliei (pag. 472), Vargas întemeiază un stat autoritar denumit *Estado Novo* (Noul Stat), în care persoanele individuale și grupurile minoritare erau subordonate națiunii.

Conflictele sociale urmau să fie remediate nu prin *lupta de clasă*, ci printr-o strânsă cooperare între instituțiile și organizațiile statului. În ciuda autoritarismului, reformele îl fac pe Vargas foarte popular, îndeosebi în rândurile populației sărace. Este permisă înființarea sindicatelor și se inițiază proiecte pentru pensii și asigurări de sănătate. Statul garanta de asemenea un salariu minim.

Deși la începutul celui de Al Doilea Război Mondial Vargas se declară aliat al Axei, după intrarea SUA în război, Brazilia trece în 1942 de partea coaliției antihitleriste, iar în 1944 trimite trupe în Europa – fiind de altfel singura țară latino-americană care procedează astfel. Un corp expediționar de peste 25 000 de militari luptă pe frontul italian până la sfârșitul războiului.

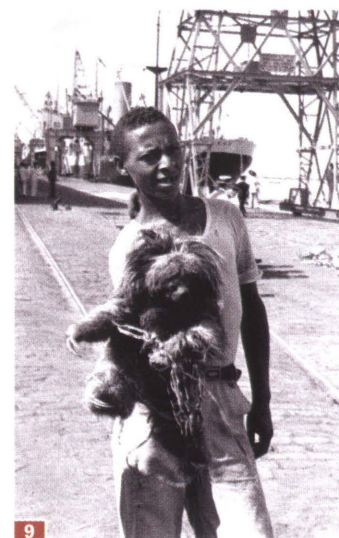

Zonă săracă din Buenos Aires, Argentina

Băiat recoltând nuci de cocos, 1935

Totuși după înfrângerea lui Hitler și victoria democrației în multe state, poziția de dictator a lui Vargas este periclitată. Este înlăturat în 1945, fiind reales președinte în 1950. În 1954, în urma unui scandal politic, se sinucide.

Băiat încercând să vândă un leneș, 1935

Argentina

În anii 1930, în Argentina vin la putere mai mulți generali și politicieni conservatori, printre care se numără Uriburu și Justo, susținuți de forțele armate. Cu toate acestea, ei nu reușesc să rezolve problemele economice sau să controleze radicalismul intern în continuă creștere. Țara se eschivează de la intrarea în război de partea Aliatilor, sprijinind doar ocazional puterile Axei. Armata era însă în favoarea Germaniei și se rășcoală în 1943: colonelul Juan Domingo Perón, vicepreședinte și ministru de război din 1943, apoi președinte (1946-1955, 1973-1974), acordă dreptul la azil în Argentina agenților secreți germani și criminalilor de război.

Președintele Perón cu soția sa, Evita, la Buenos Aires, 1952

Actele de identitate ale lui Josef Mengele, un doctor din lagărul de la Auschwitz, care s-a stabilit în Argentina în 1945 sub nume fals

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL 1939–1945

După atacul asupra Poloniei din septembrie 1939, regimul nazist condus de Hitler (pag. 450) inițiază cel mai devastator conflict militar din istoria omenirii. Înaintea capitulării necondiționate a Germaniei și Japoniei din 1945, în cel de Al Doilea Război Mondial își pierduseră viața cca 62 de milioane de oameni. Puternic ideologizat ❶, războiul cunoaște multe crime odioase împotriva umanității. Al Doilea Război Mondial modifică fundamental situația politică internațională. Forțele victorioase – Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică – devin puterile conducătoare ale lumii.

Afiș de propagandă al Aliatilor, 1943

Războiul fulger (*Blitzkrieg*): victoriile Germaniei până în 1940

În 1940, Germania înarmată până în dinți controla continentul european aproape în întregime. Nu reușește să cucerească doar Marea Britanie.

Invazia Germaniei în Polonia la 1 septembrie 1939 determină izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial. Franța și Marea Britanie declară război Germa-

niei, deși nu intervin activ în conflictul est-european. Armata Poloniei, care deținea încă unități de cavalerie, nu se putea compara ❶ cu Wehrmachtul și Luftwaffe. Polonia capitulează după bombardarea Varșoviei, la 6 octombrie. În conformitate cu acordul adițional secret semnat cu Germania (pag. 476), trupele sovietice ❷ invadează Polonia de est la 17 septembrie și o integrează imediat în Uniunea Sovietică. Germania anexează regiuni din nordul și sudul Poloniei, iar în restul teritoriului formează *Gubernul General al Poloniei* ❸, care avea să devină spațiul de desfășurare a fanatismului și rasismului nazist (pag. 520).

La începutul războiului, pentru a întrerupe comerțul Germaniei cu materie primă din Scandinavia, Marina Regală britanică ❹ blochează traficul maritim al vaselor comerciale germane în Marea Baltică. În aprilie 1940 începe cursa germano-britanică pentru Scandinavia. Germania ocupă Danemarca fără luptă. Până în iunie cucerește și Norvegia, în ciuda

puternicei rezistențe a britanicilor și norvegienilor și a pierderilor serioase suferite de flota germană.

Suedia este forțată să coopereze cu Germania (pag. 475).

Începând cu 10 mai 1940, trupele germane invadează rapid Olanda, Belgia și Luxemburgul. Nici măcar Franța nu reușește să reziste tacticii *Blitzkrieg* a Germaniei, predându-se la 22 iunie. Trei cincimi din Franța sunt ocupate de Germania; în partea de sud a țării se creează guvernul progerman ❺ de la Vichy (pag. 460).

Pentru a putea pune în aplicare politica sa, *Lebensraum* (spațiu vital) (pag. 446), împotriva Uniunii Sovietice (pag. 512), Hitler spera să ajungă la un acord de pace cu Marea Britanie. Când aceasta refuză să se predea, Germania lansează atacuri aeriene masive ❻ (pag. 524) în august 1940, pentru a pregăti invadarea insulei. După pierderi uriașe suportate din partea Forțelor Aeriene Regale, atacurile sunt sistate în luna octombrie a aceluiași an.

Organizația de tineret formată sub Pétain, similară Tineretului Hitlerist, 1941

Blitzkrieg

Succesele inițiale rapide ale armatei germane poartă numele de *Blitzkrieg* (război fulger). Atacurile surprinzătoare și coordonate ale forțelor armate germane nu-i permiteau inamicului să se repleze și să organizeze o apărare stabilă, aducându-le acestora multe victorii.

Prizonieri de război polonezi, 1940

Militari germani și ruși aliați în Polonia, 1939

Submarin britanic întorcându-se din apele Norvegiei, 1940

Avioane germane apropiindu-se de Anglia, 1940

1 septembrie 1939 | Invazia germană în Polonia

Din 27 septembrie 1939 | Bombardarea Varșoviei

9 aprilie 1940 | Ocuparea Danemarcei

17 septembrie 1939 | Sovieticii atacă Polonia

6 octombrie 1939 | Capitularea Poloniei

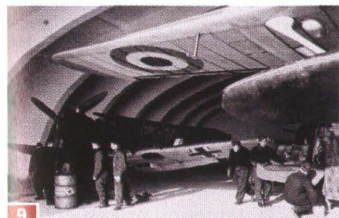
9 aprilie–10 aprilie 1940 | Ocuparea Norvegiei

Campania din Balcani și Războiul din Africa de Nord 1941–1943

Tentativele de cucerire nereușite ale Italiei obligă Germania să inițieze mai multe campanii costisitoare în Balcani și în Africa.

8 Artilerie maghiară, 1941

9 Instruirea trupelor germane Luftwaffe în România, 1940

Germania, Italia și Japonia se aliază în Pactul Tripartit din 27 septembrie 1940, pentru a forma Axa. Cu toate acestea, Japonia (pag. 498) și Italia își realizează visurile de extindere în alte războaie paralele. România ⑨ și Ungaria se alătură puterilor Axei în 1940, iar Bulgaria în 1941.

10 Rafinărie românească cuprinsă de flăcări după bombardamentul britanicilor, 1943

Italia condusă de Mussolini (pag. 470) aspiră să domine complet regiunea mediteraneeană, pe care Mussolini o vedea controlată mai degrabă de Italia decât de Marea Britanie; dar și să cucerească Africa. Ofensivele acestuia însă eșuează. Nereușitele lui obligă Germania să furnizeze în permanență sprijin militar. Trimiterea

trupelor în aceste fronturi suplimentare slăbește armata Germaniei ⑩ și, odată cu aceasta, întreaga poziție militară a puterilor Axei.

În octombrie 1940, din provincia sa Albania, Italia atacă Grecia, care era sprijinită de Marea Britanie, însă trupele britanice îi alungă înapoi. Pentru a restabili reputația puterilor Axei, a asigura accesul la

puțurile de petrol din România și pentru a consolida atacul plănuț al Germaniei asupra Uniunii Sovietice printr-o asaltare a flancurilor, Hitler decide în 1941 să inițieze o campanie în Balcani ⑪, în urma căreia forțele armate ale Iugoslaviei și Greciei se predau rapid. Iugoslavia este înfrântă (pag. 485), iar trupele britanice se retrag de pe teritoriul Greciei.

În 1940, altă ofensivă nereușită a Italiei împotriva Egiptului dominat de britanici (pag. 504), care au ca urmare anihilarea unităților italiene în Libia, obligă Germania să intervină militar în nordul Africii. În februarie-aprilie 1941, corpul de armată german din Africa, condus de generalul Erwin Rommel, îi alungă pe britanici din Libia, dincolo de granița Egiptului. În ianuarie 1942, tancurile germane intră în deșertul egiptean ⑫ într-o ofensivă care, dacă ar fi reușit, ar fi adus Germaniei puțurile de petrol ale Irakului. Germanii au fost opriți însă în Bătălia de la El Alamein. Până în februarie 1943, o contraofensivă britanică ⑬

11 Aterizarea parașutiștilor germani pe insula Creta, 1940

ii împinsese înapoi până în Tunisia. Bătăliile din Africa se încheie la 13 mai 1943, prin capitularea armatelor germano-italiene.

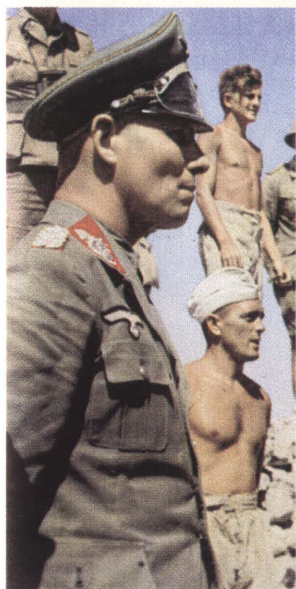
12 Motocicliști militari în timpul războiului din deșertul nord-african, 1942

13 Generalul Bernard Law Montgomery, comandantul trupelor britanice din nordul Africii, 1942

Erwin Rommel

Erwin Rommel, supranumit Vulpea Deșertului, era respectat până și de adversari pentru abilitățile sale strategice. După ce ordonă retragerea din El Alamein opunându-se astfel ordinelor lui Hitler, este transferat pe frontul francez. Deși nu s-a implicat activ în tentativa de puci împotriva lui Hitler, acesta simpatiza cu mișcarea militară de rezistență și, în calitate de vechi confident al lui Hitler, în 1944 îl îndeamnă pe führer să inițieze negocieri de pace. După tentativa nereușită de asasinare din 20 iulie 1944 (pag. 525), este considerat trădător și obligat să se sinucidă.

■ Operațiunea Barbarossa: invazia Germaniei în Uniunea Sovietică

Atacul german asupra Uniunii Sovietice a fost devastator la început, forțându-i pe ruși, în iarna anului 1941, să se retragă până la Moscova. În ciuda numărului înspăimântător de mare de morți și de răniți în Bătălia de la Stalingrad din 1942–1943, Armata Roșie reușește să își revină și încercuiește forțele invadatoare.

Hitler își planificase războiul cu miză ideologică ❶ împotriva Uniunii Sovietice încă din vara anului 1940. Încălcând Pactul de Neagresiune Germano-Sovietic (pag. 482), fără o declarație prealabilă de război, fűhrerul ordonă începerea Operațiunii Barbarossa la 22 iunie 1941. O armată uriașă formată din peste trei milioane de militari, 3 500 de tancuri și 2 000 de avioane invadează Uniunea Sovietică.

Cum Stalin nu se aștepta la un atac german în acel moment, iar înarmarea ❶ și reorganizarea armatei nu se terminase încă, intenția nemților de a zdrobi Armata Roșie în numai câteva săptămâni părea pe deplin realizabilă. Prin încercuirea forțelor Armatei Roșii, germanii

1 Muncitori din industria de armament sovietică, 1941

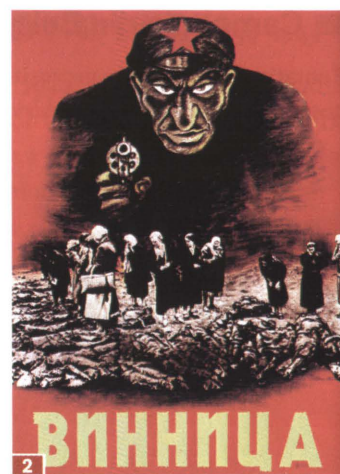
reușesc să le distrugă în mare parte, iar în octombrie ajung lângă Moscova.

Între timp, Stalin izbutește să își organizeze apărarea. O parte considerabilă a industriei de armament este strămutată la est, dincolo de Munții Ural, iar zonele abandonate în fața invadatorilor sunt lipsite de toate resursele. Apelul la patriotism ❷ – războiul avea să fie cunoscut drept *Marele Război pentru Apărarea Patriei* – și

furia în fața violenței manifestate de forțele ocupante față de civili unește poporul rus. Suprafața și resursele imense ale țării le asigură superioritatea. Datorită Pactului de Neutralitate Sovieto-Japonez din 1941 (pag. 498), Stalin reușește

să aducă trupe din Orientul Îndepărtat pe frontul din Moscova. Între timp, operațiunile germane erau încetinite de iarna grea și de distanțele enorme; drumul către Moscova se înfundase în noroi. Germanii nu erau pregătiți pentru iarna ❸ cu temperaturi de -40°C din Rusia. În ciuda stocurilor de îmbrăcăminte de iarnă trimise de populația Germaniei, mulți militari au murit de frig. Armata germană se retrăgea pentru prima dată. Înfrângerea de lângă Moscova, dificultățile de aprovizionare și rezistența acerbă a rușilor spulberă planurile de victorie rapidă ale Germaniei.

Bătălia de la Stalingrad din iarna anilor 1942–1943 constituie un adevărat moment de turnură în mersul războiului. După invadarea orașului în vara lui 1942, cei 250 000 de militari germani sunt încercuiți de trupele Armatei Roșii. În final, nemții se predau, după lupte care aduseseră pierderi colosale de vieți ❹ în ambele

2 Propagandă nazistă în limba rusă împotriva bolșevismului evreu, 1942

tabere și în rândurile populației civile. Tratatul prizonierilor germani ❺ a fost pe potrivă pierderilor suferite de sovietici în timpul invaziei. După ofensiva germană la Kursk ❻, Armata Roșie și-a recăștigat treptat tot teritoriul pierdut.

3 Partizani pun dinamită pe o cale ferată de lângă Kursk, 1943

7 Prizonieri de război germani lângă Stalingrad, 1943

4 Afiș sovietic de propagandă: Pentru țară! Pentru Stalin!, 1944

5 Militari germani primind provizii la Stalingrad, 1942

6 Militari germani uciși în Bătălia de la Stalingrad, 1943

Războaiele ideologice și exterminarea în masă

În timpul campaniei de cucerire a Uniunii Sovietice, liderii naziști își pun în practică programul de genocid.

8 Ucraineni uciși de poliția secretă sovietică, acuzați de colaborare cu nemții, 1942

În conformitate cu ideologia lor (pag. 446), liderii naziști plănuiesc războiul împotriva Uniunii Sovietice nu doar ca pe o operațiune militară, ci mai degrabă ca pe un război al ideologiilor – o bătălie a exterminării împotriva a ceea ce ei numeau sistemul iudeo-bolșevic. Campania din Polonia fusese deja prezentată ca luptă a rasei superioare germane împotriva subumanilor 9 slavi și ca o luptă pentru *Lebensraum* (spațiu vital) în est. Ca o ironie a sorții, invadatorii sunt întâmpinați inițial ca eliberatori în multe republici sovietice, cum ar fi Ucraina 9 (pag. 481), care suferau sub regimul lui Stalin. Mai ales în Lituania, antisemitismul era foarte răspândit, iar populația locală participă cu entuziasm la masacrarea evreilor. Cu toate

acestea, ocupanții germani își instalează propriul regim de teroare în Uniunea Sovietică.

După instrucțiunile personale ale lui Hitler – Ordinul comisariatului din 6 iunie 1941 – toți politrucii capturați ai Armatei Roșii erau împușcați pe loc. Ordinul este executat la început mai ales de trupele SS conduse de Heinrich Himmler (pag. 451), însă armata era implicată de asemenea în politici de exterminare, fiind cerute măsuri nemiloase față de prizonieri de război sovietici. Peste 3,3 milioane dintre aceștia mor de foame, torturați, executați sau în

Afiș de propagandă sovietic îndemnându-i pe ruși să își ia revanșa împotriva armatei naziste, 1943

11 Execuția evreilor de către trupele germane, lângă Sniatyn, Polonia, 1941

lagăre de muncă.

În iunie 1941, patru forțe de acțiune SS urmează armata germană în est și încep imediat execuții în masă pentru eradicarea sistematică a oamenilor inferiori din punct de vedere rasial, mai ales a evreilor 10, care sunt capturați, împușcați pe câmpii și în păduri și îngropați în gropi comune săpate chiar de ei. Genocidul organizat al evreilor europeni începuse deja în Polonia (pag. 520).

Planul General pentru Est din 1942 are ca urmare decimarea populației slave, prin deportarea și munca forțată a cca 30 de milioane de oameni și germanizarea treptată a Europei de Est. Regiunile cucerite Belarus și Ucraina sunt plasate sub Ministerul Reichului pentru Teritoriile Estice Ocupate. După victoriile Armatei Roșii, realizarea planului devine imposibilă.

Cruzimea ocupanților germani radicalizează rezistența în tabăra sovietică. Șeful propagandei sovietice, Ilia Erenburg, instigă la răzbunare violentă 10. Mulți prizonieri de război germani mor în condiții foarte grele. Grupurile de rezistență sovietice poartă, de asemenea, un război al partizanilor 12 împotriva ocupanților germani. Partizanii sunt reprimăți sângeros, satele lor fiind nimicite, iar copiii, împușcați.

Când Armata Roșie ajunge pe teritoriul german în 1945, soldații sovietici tratează populația Germaniei cu aceeași cruzime (pag. 526).

9 Subumanul, copertă a unei reviste de propagandă naziste, 1942

Ilia Erenburg

Marele scriitor și jurnalist rus, de origine evreiască, născut la Kiev, scrie în ziarul *Actualitățile sovietice* la 8 martie 1945: „Singura misiune istorică, după părerea mea, este diminuarea modestă și onorabilă a populației germane.”

sus: Ilia Grigorievici Erenburg, 1935

În cel de Al Doilea Război Mondial, Uniunea Sovietică pierde în total peste 28 de milioane de oameni, dintre care aproape jumătate civili – mai mult decât oricare altă țară participantă la război.

12 Partizan belarus cu fiicele sale, 1944

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL: PREZENTARE GENERALĂ

Ordinea politică stabilită la sfârșitul Primului Război Mondial favoriza puterile victorioase și consolida revizionismul în Germania, o atitudine exploatată de național-socialiști. În 1936, Italia și Germania formau nucleul puterilor Axei, la care în 1940 se alătură Japonia. Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii intră în război în 1941 și, împreună cu Marea Britanie, formează centrul coaliției Aliaților, care se opune Axei.

Ideologia nazistă cerea imperios cucerirea unui spațiu vital (*Lebensraum*) arian în Est și plănuia reorganizarea continentului după ierarhiile rasiale fasciste. În acest scop, Germania invadează Polonia la 1 septembrie 1939, înfrângând rapid armata poloneză.

Prin intermediul atacurilor surpriză ale armatei germane din cadrul războiului fulger, Hitler își asigură supremația pe continentul european. Foarte repede, Danemarca, Norvegia, Belgia, Luxemburg și Olanda sunt învinse. Franța capitulează în mai 1940. Atacul Germaniei asupra Marii Britanii eșuează. În 1941, trupele germane intră în Grecia și, alături de aliații italieni, în Iugoslavia. Germania sprijină campania Italiei din Africa împotriva Libiei, dar este oprită temporar aici de către britanici.

În 1941, începe atacul împotriva Uniunii Sovietice. Trupele germane avansează rapid la început, dar sunt oprite în decembrie 1941 la porțile Moscovei. Trupele SS care vin în urma armatei germane ucid oponenții politici și persoane inferioare rasial, în timp ce alții sunt deportați sistematic din teritoriul ocupat de germani în lagăre de concentrare.

După atacul japonez asupra bazei navale americane Pearl Harbor, Hawaii, la 7 decembrie 1941, SUA intră oficial în război. Din acest moment, superioritatea militară a Aliaților devine evidentă. Frontul din Africa al Axei se prăbușește în mai 1943, iar în septembrie trupele Aliaților îl înfrâng pe Mussolini în Italia. Aliații ajung pe coasta Normandiei în Franța la 6 iunie 1944. Aici întâmpină o rezistență puternică, însă înving și intră în Paris la 25 august. Către sfârșitul lui 1944, Armata Roșie îi silise pe germani să se retragă până la Varșovia și Budapesta.

La începutul anului 1945, în ciuda situației fără ieșire, liderii naziști nu vor să capituleze, determinându-i pe Aliați să avanseze pe teritoriul Germaniei din toate părțile, să ocupe țara și să forțeze capitularea Reichului german la 8 mai 1945. În Pacific ostilitățile continuau. Armata japoneză ocupase o mare parte a Asiei de Sud-Est până în 1942, dar fusese oprită de o contraofensivă a Aliaților în 1943 și împinsă treptat înapoi. Pentru a forța capitularea imediată, guvernul SUA decide să lanseze două bombe atomice asupra orașelor japoneze Hiroshima – la 6 august, și Nagasaki – la 8 august 1945. Japonia semnează capitularea necondiționată la 2 septembrie 1945. Astfel, cel de Al Doilea Război Mondial, care costase viața a peste 55 de milioane de oameni, lua sfârșit.

stânga: Debarcarea forțelor Aliate în Normandia, 6 iunie 1944

centru: Hitler declară război Poloniei în Reichstag la 1 septembrie 1939

dreapta: Orașul Hiroshima distrus de bomba atomică

BIOGRAFII COMANDANȚII SUPREMI

Adolf Hitler 1889–1945

Trăiește la Viena ca artist șomer; în 1913 pleacă la München, iar în 1914 se înrolează în armata germană; în 1919 intră în Partidul Muncitoresc German radical, care își schimbă numele în Partidul Național-Socialist al Muncitorilor Germani (NSDAP) în 1921, când Hitler preia conducerea; în alegerile din 1930 face un salt politic imens la nivel național; din 1933 devine cancelar și instaurează un stat totalitar, declanșând Al Doilea Război Mondial în 1939; în 1941, devine comandantul suprem al armatei germane; inițiază un plan pentru exterminarea sistematică a populației evreiești din Europa, după invadarea Uniunii Sovietice din 1941; în 1944, scapă doar cu răni ușoare dintr-o tentativă de asasinat; se sinucide la Berlin, la 30 aprilie 1945.

Winston Churchill 1874–1965

Înainte de a intra în politică, lucrează în calitate de corpondent de război în timpul Războiului burilor; după Primul Război Mondial, devine secretar de război și mai târziu cancelar al ministerului de finanțe în timpul administrației conservatoare; atrage atenția asupra lui Hitler de timpuriu; în 1940 devine prim-ministru într-un guvern de coaliție comun al tuturor partidelor și un simbol al rezistenței britanice; alcătuiește o coaliție puternică împreună cu Roosevelt și Stalin; are încă de la început suspiciuni în privința planurilor sovietice în Europa de Est; în 1946 lansează termenul de *Cortină de Fier*; între 1951–1955 este reales prim-ministru.

Charles de Gaulle 1890–1970

Înainte de a intra în guvern, conduce o brigadă de tancuri împotriva germanilor la începutul celui de Al Doilea Război Mondial; de la Londra, face un apel prin radio, după înfrângerea francezilor în țară și în colonii, pentru rezistență împotriva ocupației naziste; unește grupurile de rezistență diferite și creează structuri politice și militare separate; în 1944 devine conducătorul unui guvern provizoriu în exil și participă la eliberarea Franței de către Aliați; în 1944–1946 este președinte; după 1945 luptă pentru plasarea Franței printre puterile învingătoare; în 1958, ca președinte, înființează A Cincea Republică.

Hirohito 1901–1989

În 1926 devine al 124-lea împărat al Japoniei; rolul său în politica expansionistă a țării de după 1937 este contestat; e acuzat că a influențat planurile ofensive ale guvernului militar și că a aprobat atacul împotriva bazei militare americane de la Pearl Harbor; grăbește încetarea ostilităților după ce SUA lansează bombe atomice asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki; la 15 august 1945, anunță la radio capitularea Japoniei, rupând pentru prima dată tăcerea imperială tradițională; renunță la pretențiile divine în timpul ocupației americane de după război.

Iosif Stalin 1878–1953

În 1912 se alătură Comitetului Central al Partidului Bolșevic; în calitate de secretar general al Partidului Comunist din 1922, își consolidează sistematic puterea în Uniunea Sovietică; după moartea lui Lenin, instituie un regim dictatorial bazat pe cultul personalității și își elimină rivalii din partid prin *Marea epurare* din 1936–1938; în 1939 ocupă Polonia de Est, iar în 1940 provoacă Războiul Ruso-Finlandez (Războiul de Iarnă); după invadarea URSS de către Hitler din 1941, proclamă *Marele război pentru Apărarea Patriei* și preia comanda militară supremă până în 1945; respinge atacul german și avansează în Europa Centrală și de Est, unde impune dictatura comunistă după modelul sovietic; intră în conflict cu lumea occidentală condusă de SUA; moare în martie 1953.

Franklin D. Roosevelt 1882–1945

Este ales președinte al SUA în 1933; în 1933 recunoaște Uniunea Sovietică și încearcă să pună capăt neutralității SUA în 1939, la începutul războiului; din 1940 îi sprijină pe oponenții lui Hitler prin schema de împrumuturi (*Lend-Lease*); intră în război după atacul surpriză al japonezilor de la Pearl Harbor, ca una dintre cele trei mari puteri alături de URSS și Marea Britanie; mai târziu, este criticat aspru pentru că acceptă planurile postbelice ale lui Stalin în Europa Centrală și de Est; moare la scurt timp după sfârșitul războiului, fiind urmat de Harry S. Truman.

Benito Mussolini 1883–1945

În 1919, după ce este exclus din Partidul Socialist, înființează *Fasci di Combattimento*; în 1922 înlătură guvernul de la Roma și devine conducătorul unei dictaturi fasciste; în 1935 invadează Ethiopia și o anexează la Italia; în 1940 intră în Al Doilea Război Mondial ca aliat al lui Hitler; în 1943, după înfrângeri militare umilitoare, este arestat de către rege; după ce este salvat de trupele de comando germane, întemeiază Republica de la Salò în nordul Italiei, ocupată de naziști; la 28 aprilie 1945 este capturat și împușcat de partizanii italieni în timp ce încerca să fugă în Elveția.

Tito 1892–1980

În 1920 se înscrie în Partidul Comunist din Iugoslavia, iar în 1934 devine membru al Comitetului Central; după ocupația nazistă din Iugoslavia din 1941, organizează o puternică armată de partizani; promite restabilirea unei Iugoslavii independente, în care toate națiunile vor avea drepturi egale; în 1945, cu ajutorul Armatei Roșii, reușește să elibereze Iugoslavia și să domine grupurile de rezistență adverse; devine liderul guvernului în 1943 sub numele de mareșalul Tito, din 1953 până la moarte, este președintele Republicii Socialiste Federative Iugoslavia.

Al Doilea Război Mondial

1939–1940

1 septembrie 1939: Începe cel de Al Doilea Război Mondial, prin invadarea Poloniei de către Germania ❶.

3 septembrie 1939: Marea Britanie și Franța declară război Germaniei.

17 septembrie 1939: Armata Roșie intră în estul Poloniei.

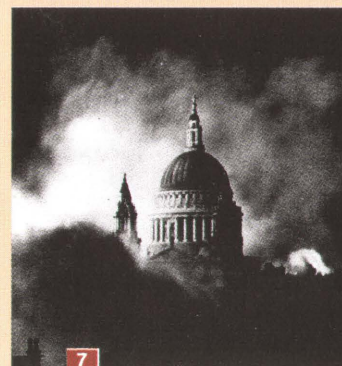
27 septembrie 1939: Varșovia capitulează.

10 mai 1940: În Marea Britanie se formează un nou guvern de coaliție, avându-l ca prim-ministru pe Winston Churchill.

28 mai 1940: Belgia capitulează.

10 iunie 1940: Italia intră în război de partea Germaniei, împotriva Franței și a Marii Britanii.

28 octombrie 1940: După ce ocupă Albania în 1939, Benito Mussolini ordonă invadarea Greciei cu trupe italiene; grecii ies învingători și contraatacă în Albania.

30 noiembrie 1939: Războiul Ruso-Finlandez ❷ (Războiul de Iarnă) începe cu un atac al URSS asupra Finlandei. Armata Roșie întâmpină o rezistență puternică din partea forțelor finlandeze mult mai puțin numeroase.

12 martie 1940: URSS și Finlanda semnează Tratatul de la Moscova. Finlanda este obligată să cedeze istmul Kareliei și părți din Karelia de Est.

5 mai 1940: La Londra se formează un guvern norvegian în exil. În Norvegia, Josef Terboven ❸ este numit comisar al Reichului (*Reichskommissar*) de către forțele ocupante.

10 mai–4 iunie 1940: Germania invadează Olanda, Luxemburg și Belgia. Forțele germane ocolesc linia de apărare Maginot și invadează Franța.

5 iunie 1940: Începe a doua fază a ofensivei din Vest, prin campania împotriva Franței ❹.

14 iunie 1940: Parisul ❺ este ocupat de forțele germane.

10 iulie–31 iulie 1940: Forțele aeriene germane *Luftwaffe* înving Forțele Aeriene Regale în bătălia pentru Marea Britanie ❻, însă nu câștigă supremația aeriană asupra Angliei de Sud.

30 august 1940: Germania și Italia au impus României Dictatul de la Viena, prin care partea de nord-vest a Transilvaniei era cedată Ungariei.

Septembrie 1940: Din Libia se lansează prima ofensivă italiană asupra Egiptului.

20–24 noiembrie 1940: Ungaria, România și Cehoslovacia se alătură Pactului Tripartit.

9 aprilie 1940: Prin operațiunea *Weserübung*, Germania invadează Danemarca și Norvegia pentru a-și asigura accesul la resursele scandinave. Danemarca se predă, în timp ce Norvegia rezistă încă două luni cu ajutorul Aliaților.

15 mai 1940: Olanda capitulează.

20 mai 1940: Tancurile germane aterizează lângă Abbeville în Franța și încercuiesc forțele franceze, britanice și belgiene la Dunkerque.

7 iunie 1940: Forțele armate norvegiene capitulează.

18 iunie 1940: Charles de Gaulle formează la Londra Comitetul Național al Francezilor Liberi ❷.

15 septembrie 1940: *Luftwaffe* încep bombardamentele obiectivelor civile și industriale din apropierea orașelor britanice, cum ar fi Londra ❸, care culminează la 14 noiembrie cu raidurile aeriene asupra regiunii Coventry.

17 septembrie 1940: Conducerea germană amână invadarea Angliei.

27 septembrie 1940: Germania, Italia și Japonia se aliază în Pactul Tripartit ❹, pentru a împiedica intrarea în război a SUA.

Decembrie 1940: Britanicii reacționează la ofensiva italiană din Egipt cu o contraofensivă victorioasă.

18 decembrie 1940: Adolf Hitler emite un ordin secret referitor la Operațiunea *Barbarossa*. Încep pregătirile militare pentru invadarea Uniunii Sovietice.

22 iunie 1940: Noul șef al statului francez, mareșalul Philippe Pétain, semnează cu germanii armistițiul de la Compiègne. Țara este împărțită în regiunea nordică ocupată și regiunea sudică neocupată. Alsacia, Lorena și Luxemburg sunt anexate la Germania.

28 iunie 1940: În urma notelor ultimative sovietice, Basarabia și nordul Bucovinei sunt răpite de la România și anexate de URSS

10

11 martie 1941: Intră în vigoare Actul de împrumut american, care permitea SUA să trimită Aliiaților ajutoare cu amânarea plăților.

6 aprilie 1941: Începe Războiul din Balcani ¹⁰, cu bombardarea Belgradului de către Germania. Concomitent este invadată Grecia ¹¹.

13 aprilie 1941: URSS semnează un pact de neutralitate cu Japonia și evită astfel pericolul unui război pe două fronturi.

17 aprilie 1941: Armata iugoslavă capitulează.

27 aprilie 1941: Trupele germane intră în Atena.

22 iunie 1941: Fără o declarație prealabilă de război, Germania invadează Uniunea Sovietică. Iosif Stalin preia conducerea Comitetului de Stat pentru Apărare și a Comisariatului Poporului pentru Apărare.

15

1 octombrie 1941: Conferință la Moscova între SUA, Marea Britanie și Uniunea Sovietică. Sovieticii li se promite un consistent ajutor militar american.

1 ianuarie 1942: 26 de națiuni aflate în război împotriva puterilor Axei semnează o declarație prin care nici o țară nu va semna un acord separat de încetare a focului cu vreuna dintre puterile Axei.

Martie 1942: Japonia ocupă Indiile Orientale Olandeze.

3–7 iunie 1942: Bătălia de la Midway marchează primul succes naval al Aliiaților împotriva Japoniei.

11 noiembrie 1942: Când trupele franceze ale guvernului de la Vichy trec de partea Aliiaților, armata germană intră în Franța neocupată (*Operațiunea Atila*).

19 noiembrie 1942: Sovieticii lansează o contraofensivă împotriva forțelor germane care asediaseră Stalingradul.

11

ianuarie 1941: Mussolini și Hitler hotărăsc crearea Corpului Expediționar Italo-German din Nordul Africii (*Africa Corps*) ¹⁰, sub comanda generalului Erwin Rommel.

6 ianuarie 1941: În discursul său de la Washington, Franklin Roosevelt ¹¹ anunță cele *Patru libertăți*; ulterior, acestea sunt încorporate în cartă Națiunilor Unite.

1 martie 1941: Bulgaria se alătură Pactului Tripartit.

13

12 iulie 1941: Marea Britanie și URSS se aliază împotriva Germaniei.

14 august 1941: Churchill și Roosevelt ¹² anunță *Carta Atlanticului*, care formulează obiectivele de război ale Aliiaților și stabilește principiile politice și economice fundamentale pentru perioada postbelică.

25 august 1941: Marea Britanie și URSS ocupă împreună Iranul pentru a securiza puțurile de petrol.

18

5 decembrie 1941: Ofensiva germană este oprită la porțile Moscovei de un contraatac al Armatei Roșii; armata germană este forțată să se retragă.

8 decembrie 1941: Statele Unite ale Americii declară război Japoniei.

20 ianuarie 1942: Demnitarii naziști se întâlnesc la Conferința de la Wannsee ¹³, pentru a planui exterminarea evreilor din Europa.

16

7–8 mai 1942: În Bătălia de la Marea Coralilor, Aliții opresc înaintarea japoneză spre Australia.

16 septembrie–18 noiembrie 1942: Atacul german asupra Stalingradului ¹⁴ provoacă o rezistență disperată, dar forțele germane ocupă peste 80% din orașul devastat.

22 noiembrie 1942: Trupele germane din jurul Stalingradului sunt încercuite.

27 noiembrie 1942: Trupele germane ocupă portul francez Toulon. Francezii își abandonează flota.

12

25 martie 1941: Iugoslavia se alătură Pactului Tripartit ¹⁵, însă renunță două zile mai târziu, după ce o lovitură de stat aduce la putere forțe pro-Aliate.

14

31 iulie 1941: La ordinul lui Hitler, mareșalul Hermann Göring îi cere generalului SS R. Heydrich crearea unui plan pentru rezolvarea definitivă a problemei evreiești ¹⁶, ¹⁷.

17

7 decembrie 1941: Forțele japoneze atacă Pearl Harbor.

11 decembrie 1941: Forțele japoneze ¹⁸ invadează Birmania

11 decembrie 1941: Germania și Italia declară război SUA.

15 februarie 1942: Japonezii ocupă Singapore.

19

20

22–23 decembrie 1942: În ciuda situației fără ieșire, Hitler interzice armatei care asedia Stalingradul să se predea.

1943

14-24 ianuarie: La Conferința de la Casablanca, Roosevelt și Churchill cad de acord să accepte doar predarea necondiționată a puterilor Axei. Strategia adoptată: bombardarea sistematică a Germaniei.

21

31 ianuarie-2 februarie: 90 000 de soldați germani sunt luați prizonieri la Stalingrad.

22

18 februarie 1943: Goebbels, ministrul propagandei naziste, promovează într-un discurs războiul total.

23

19 aprilie-19 mai: Revolta evreiască din ghetoul din Varșovia este înăbușită în sânge de ocupații germani.

13 mai: Capitularea armatelor comune germane și italiene pune capăt războiului din Africa de Nord.

1 iulie: Debarcarea Aliatilor în Noua Georgie marchează începutul unei ofensive la scară largă împotriva Japoniei în Pacificul de Sud-Vest.

24

10-17 iulie: Forțele britanice și americane invadează Sicilia și îi alungă pe germani de pe insulă.

19 iulie: Mussolini este înlăturat după un vot de neîncredere de către Marele Consiliu Fascist fiind arestat la ordinul regelui Victor Emmanuel III.

25

28 noiembrie-1 decembrie: La Conferința de la Teheran, Roosevelt, Churchill și Stalin discută despre ordinea internațională postbelică.

3 septembrie: După negocieri secrete cu Aliții, Italia capitulează oficial.

8 septembrie: Trupele germane ocupă Roma și punctele strategice importante din Italia.

12 septembrie: Mussolini este salvat de trupele de comando germane. Hitler îl numește șef al noului stat fascist din Italia de Nord, Republica Socialistă Italiană (Repubblica Sociale Italiana).

13 octombrie: Italia declară război Germaniei.

1944

26

19 martie: Unitățile militare germane ocupă Ungaria, fostul aliat.

6 iunie: Invazia Aliată din Franța de Nord (Operațiunea Overlord) începe cu debarcările din Ziua Z în Normandia.

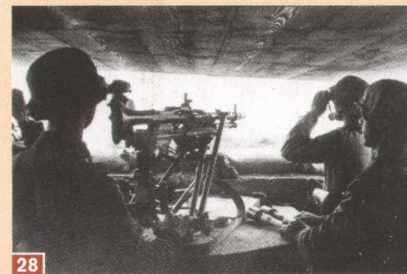
22 iunie: Pe Frontul de Est este demarată o ofensivă sovietică importantă. Forțele germane suferă mari pierderi și încep retragerea.

27

20 iulie: Hitler supraviețuiește unei tentative de asasinat, având doar răni ușoare atunci când o bombă explodează la sediul său din Prusia de Est. Conspiratorii, ofițeri militari superiori, sunt arestați.

august: Revolta Armatei Teritoriale din Varșovia, condusă de generalul Tadeusz Bór-Komorowski, eșuează și se termină cu anihilarea aproape totală de către germani.

28

15 august: Trupele aliate debarcă în sudul Franței (Operațiunea Dragon).

23 august: România semnează un armistițiu cu URSS și declară război Germaniei.

25 august: Charles de Gaulle intră în Paris aclamat de mulțime.

30 august: Germanii pierd cea mai importantă sursă de combustibil atunci când Armata Roșie ocupă ultimul câmp românesc de petrol de la Ploiești.

5 septembrie: URSS declară război Bulgariei.

8 septembrie 1944: Armata Roșie ocupă Bulgaria fără rezistență și instaurează un guvern prosovietic.

29

10 septembrie: Finlanda semnează un armistițiu cu URSS

11 octombrie: Ungaria încheie un acord secret de încetare a focului cu URSS.

18 octombrie: La ordinul lui Hitler, toți bărbații apți de serviciu militar cu vârsta cuprinsă între 16 și 65 de ani sunt chemați să formeze Volkssturm, o nouă armată teritorială destinată să apere Germania.

23 decembrie: Ungaria declară război Germaniei.

30

31

25 aprilie: Berlinul este încercuit de Armata Roșie. Armatele SUA și Armata Roșie sovietică se întâlnesc la Torgau pe Elba.

28 aprilie: Unitățile militare SUA ajung la Dachau, lângă München, primul eliberat dintre lagărele de concentrare construite de regimul nazist.

28 aprilie: Mussolini este împușcat de luptătorii de rezistență italieni, în timp de încerca să fugă.

35

8 mai: Confirmarea capitulării germane la sediul sovietic din Berlin-Karlshorst, de către feldmareșalul Keitel

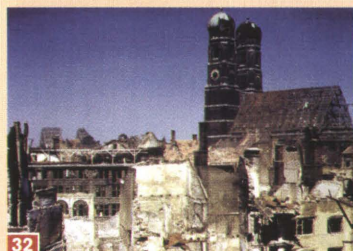

38

12 ianuarie: Începe o ofensivă sovietică majoră înspre teritoriile ocupate din Polonia și Silezia Superoară și Inferioară. Calea refugiaților germani este blocată 32.

13-14 februarie: Un raid cu bombe al Aliților devastează orașul Dresda.

13-14 februarie: Armata Roșie ajunge la Budapesta și ocupă orașul.

32

30 aprilie: Aliții din Vest ocupă orașul München 33. În testamentul său 34, Hitler îl numește pe Marele Amiral Karl Dönitz 35 președinte al Reichului și comandant suprem al forțelor armate, înainte de a se sinucide în buncărul său de comandă de sub cancelaria imperială 36. Goebbels este numit cancelar. Forțele sovietice ajung în Reichstag.

5 mai: Rezistența cehă din Praga se ridică împotriva ocupației germane.

7-8 mai: Capitularea necondiționată a forțelor germane este semnată la sediul Aliților vestici de la Reims și la sediul sovietic din Berlin-Karlshorst.

9 mai: Intră în vigoare capitularea necondiționată a Germaniei.

23 mai: Demiterea și arestarea lui Dönitz și a guvernului său.

17 iulie-2 august: Potsdam, puterile Aliate discută viitorul postbelic al Germaniei.

39

2 septembrie 1945: Reprezentanții Japoniei 40 semnează tratatul de capitulare. Al Doilea Război Mondial se sfârșește.

17 ianuarie: Armata Roșie ocupă Varșovia.

4 februarie: Orașul Manila, ocupat de japonezi, se predă forțelor Aliate.

19 februarie: Marina americană debarcă pe insula Iwo Jima.

19 aprilie: Aliții ocupă orașul Leipzig.

33

2 mai: Berlinul 38, 39, 40 este ocupat în întregime.

4 mai: Generalul von Friedburg semnează termenii capitulării la Lüneburg pentru forțele germane din Olanda, Germania de Nord-Vest, Danemarca și Norvegia.

36

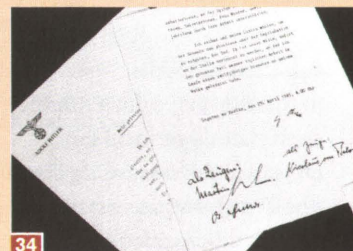
6 august: SUA lansează prima bombă atomică 41 asupra orașului japonez Hiroshima.

9 august: SUA lansează a doua bombă atomică la Nagasaki; Armata Roșie invadează Manciuria și Coreea.

10 august: Guvernul japonez este gata să capituleze.

4-11 februarie: La Conferința de la Yalta, Churchill, Roosevelt și Stalin stabilesc granița postbelică a Poloniei și zonele de ocupație germană.

19 martie: Hitler dă ordin să fie distruse toate bazele militare, sistemele de transport, telecomunicațiile, depozitele industriale și utilitățile publice de pe teritoriul celui de Al Treilea Reich („Ordinul Nero“).

34

37

5 iunie: Controlul guvernamental suprem al Germaniei este preluat de comandanții militari ai celor patru mari puteri victorioase: SUA, Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Franța.

8 august: URSS declară război Japoniei.

40

Asasinarea evreilor din Europa

După declanșarea războiului, conducătorii naziști radicalizează persecuția evreilor și organizează genociduri în Estul ocupat.

Politicile rasiste (pag. 452) ale naziștilor se răspândesc în întreaga Europă după victoriile militare ale Germaniei de până la 1941. Demersul de izolare a evreilor se intensifică. Până în 1941, toți evreii din teritoriile controlate de germani sunt obligați să poarte steaua galbenă a lui David ❶. Concentrarea și deportarea organizată a evreilor europeni din ghetourile poloneze începe în vara lui 1940. Mulți evrei sunt obligați să lucreze ca niște

❶ Steaua galbenă a lui David din perioada nazistă, 1941

sclavi ❷, după principiul „exterminării prin muncă”. Sub conducerea lui Himmler, liderul SS ❸, numărul lagărelor de concentrare din teritoriile ocupate crește la 22 până în 1944, având anexate 165 de lagăre de muncă silnică.

În vara lui 1941, Hitler decide să-i ucidă pe toți evreii din zonele controlate. Conduși de Reinhard Heydrich ❹, birocrați cu grad înalt definesc la Conferința de la Wannsee grupurile de persoane care urmează să fie ucise și planifică o

cooperare cu cele mai eficiente departamente pentru implementarea operațiunilor de asasinare.

Execuțiile în masă desfășurate de SS după invadarea Uniunii Sovietice (pag. 512) marchează începutul genocidului organizat

care afectează aproape întreaga populație evreiască din statele baltice, Belarus și Ucraina. Lagărele de exterminare, unde evreii erau uciși îndeosebi cu gaz toxic, sunt construite în Polonia din toamna lui 1941: Treblinka, Belzec, Majdanek, Sobibor și Chelmno. Milioane de evrei sunt aduși în mașini pentru vite în aceste lagăre din toate părțile Europei. Cea mai mare „fabrică a morții” a fost Auschwitz-Birkenau ❺, ❻. Cel puțin un milion de persoane au murit în camerele de gazare ❺. De la sosirea la Birkenau până la incinerarea completă treceau numai 90 de minute. După apropierea Armatei Roșii la sfârșitul lui 1944, gazarea este oprită, iar lagărele

❷ Evrei în ghetoul din Varșovia, cca 1942

desființate, însă numeroși oameni pier în marșurile morții către Vest din primăvara lui 1945.

Fanatismul și rasismul naziștilor au provocat moartea a nu mai puțin de șase milioane de evrei europeni. Cel puțin 500 000 de alți „indezirabili”, îndeosebi sinti și rromi (țigani), sunt de asemenea uciși ❸.

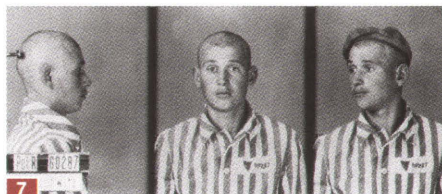
❸ Reinhard Heydrich, 1940

❹ Heinrich Himmler, liderul SS

❺ Proces de selecție în gara Birkenau, 1944

❻ Fotografiile de identificare ale unui băiat maghiar din lagărul de concentrare de la Auschwitz, 1942

Lagărul de concentrare Theresienstadt

Theresienstadt, aflat la 56 km de Praga, servea drept popas în drumul către lagărele de exterminare. Cu ajutorul filmelor de propagandă naziste s-a creat iluzia unui spațiu pașnic, într-un lagăr proiectat după voința poporului. Până și reprezentanții străini ai Crucii Roșii veniți în vizită au fost păcăliți.

Theresienstadt, astăzi Memorialul Terezin

❺ Cameră de gazare de la Auschwitz

❻ Cadavrele prizonierilor din lagărele de concentrare

Jaf și persecuție: politica germană de ocupație

Pe lângă reorganizarea din Est, realizată conform ideologiei naziste, politica germană de ocupație se caracteriza prin exploatarea economică a tuturor ținuturilor anexate. Foarte puțini localnici au cooperat cu ocupanții germani.

În Polonia, Danemarca, Belgia, Franța, Iugoslavia, Grecia, în unele părți ale Uniunii Sovietice și, mai târziu, în Italia, Ungaria și Slovacia – în tot spațiul aflat sub control sau influență germană –, pe lângă exterminarea evreilor, politica de ocupație a naziștilor urmărea exploatarea țărilor pentru îndeplinirea obiectivelor de război. Industriile locale ⑨ și agricultura au fost supuse cerințelor economiei de război a Germaniei. Pentru a îndeplini cererea de materiale de armament în decursul războiului, liderii naziști cresc, de asemenea, numărul muncitorilor străini ⑩ în țară.

10 Muncitoare străină din estul Europei, purtând semnul Ost (Est), 1943

La început, numai prizonierii de război sunt transportați cu forța în Germania și obligați să mun-

cească, însă mai târziu sunt aduși și civili ⑪. În timpul războiului, industria germană cuprindea în total aproximativ 12 milioane de muncitori forțați.

Dacă în țările din est prioritatea o constituia subjugarea popoarelor slave (pag. 512), administratorii germani încercau în mod activ să obțină sprijinul populației ⑫ în țările ocupate din vestul și nordul Europei. În aceste spații, majoritatea populației avea o atitudine expectativă; numai câțiva au opus o oarecare rezistență, în timp ce alții s-au arătat dornici să coopereze cu germanii. Deportarea masivă

9 Soldați germani în piața de pește din Copenhaga, 1940

a evreilor din toată Europa în lagăre de exterminare nu ar fi fost posibilă fără colaboratori. În plus, un total de 21 de unități străine de voluntari ⑬ sprijină armata germană în campaniile sale de cucerire. Primii sunt norvegienii, danezii, finlandezii, olandezii și belgienii, care formează Divizia vikingilor în 1940. Germanii primesc un sprijin semnificativ la începutul ofensivei asupra Uniunii Sovietice. Un locotenent general rus capturat, Andrei Vlasov ⑭, formează în 1942 o armată anticomunistă formată din prizonieri de război și din voluntari ruși. Când înfrângerea Germaniei devine iminentă, sprijinul militar dispare. Cu toate acestea, la începutul lui 1945, unitățile de voluntari numărau încă în jur de un milion de soldați care erau de naționalitate germană.

11 Afiș promovând unitatea internațională a Waffen SS în Franța, 1941

12 Voluntari mahomedani luptă în trupele Waffen SS, 1944

13 Afiș având ca subiect recrutarea populației olandeze pentru munca în sectorul agricol din Est, 1942

14 Generalul Andrei Vlasov inspectându-și trupele

Conferințele de război ale Aliaților

După atacul german asupra Uniunii Sovietice, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Uniunea Sovietică formează o alianță comună împotriva Germaniei. Într-o serie de conferințe, *Cei Trei Mari* decid soarta ordinii europene de după război.

Atacul german asupra Uniunii Sovietice (pag. 512) din vara anului 1941 antrenează interesele ideologice și politice contradictorii ale celor trei mari puteri – Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Uniunea Sovietică – într-o coaliție antihitleristă. În octombrie, aceștia semnează un acord reciproc de livrare a armamentului. Statele Unite se angajaseră deja în martie 1941 să-i sprijine pe toți inamicii Germaniei prin Legea de împrumut și închiriere. În ianuarie 1942, SUA și Marea Britanie creează un corp militar comun pentru coordonarea strategică a războiului ❶.

În decursul războiului, convoaiele au avut de înfruntat condiții climatice dificile și pericole extreme pentru a transporta valoroasele încărcături în portul Murmansk

Conferința de la Casablanca, 1943: Roosevelt și generalul francez Henri Giraud (dreapta)

Conferința de la Teheran, 1943: Stalin, Roosevelt, Churchill (de la stânga la dreapta)

Carta Atlanticului, 1941: Churchill de vorbă cu Roosevelt (în stânga)

din Rusia. În ciuda atacului japonez de la Pearl Harbor (pag. 498), președintele SUA Franklin Roosevelt și premierul britanic Winston Churchill consideră drept prioritate absolută victoria asupra Germaniei. În *Carta Atlanticului* ❷ din 14 august 1941, aceștia anunță sfârșitul tiraniei naziste în țările europene oprite, proclamă dreptul la autodeterminare al națiunilor și declară respingerea imperialismului politic și economic ca principii ale viitoarei ordini postbelice. În 1942, în coaliția antihitleristă apar tensiuni, Stalin fiind îngrijorat că teritoriile din Polonia și din regiunea baltică pe care le câștigase conform Pactului Germano-Sovietic (pag. 476) nu vor fi recunoscute. Era preocupat și de amânarea continuă a inițierii

celui de al doilea front în Vest care ar fi scăzut presiunea asupra Armatei Roșii. Stalin a evaluat până și posibilitățile de încheiere a păcii cu Hitler. Până la urmă, este de acord cu cererea de capitulare necondiționată exprimată de SUA și Marea Britanie la conferința

de la Casablanca ❸ din 24 ianuarie 1943. La Teheran ❹, la prima conferință a *Celor Trei Mari* de la sfârșitul anului 1943, Roosevelt și Churchill țin cont de succesele raportate pe câmpul de luptă de Armata Roșie (pag. 512) și aprobă extinderea spre Vest a URSS.

La scurt timp după înfrângerea totală a armatei germane (pag. 526), în februarie 1945 la Conferința de la Yalta ❺ se decide împărțirea Germaniei în patru zone de ocupație ❻ cu un consiliu de control comun, la care participă și Franța. După capitularea necondiționată a Germaniei, Ro-

Churchill (în stânga) și Dwight D. Eisenhower, comandantul suprem al forțelor Aliaților din 1944, martie 1945

osevelt și Churchill sunt de acord să îi dea lui Stalin mână liberă în reorganizarea politică a Europei de Est și de Sud, în schimbul ajutorului oferit de ruși în războiul împotriva Japoniei (pag. 498), gest care netezește drumul pentru înființarea statelor satelit comuniste ale Imperiului Sovietic (pag. 576–579) după 1945.

Conferința de la Yalta, 1945

Hartă a zonelor de ocupație germane, 1945

■ Înaintarea Aliților

După înaintarea Aliților în 1943, armata germană este obligată să se retragă pe toate fronturile. Desantul reușit al Aliților în teritoriul francez din iunie 1944 aduce în final la o turnură decisivă în favoarea Aliților.

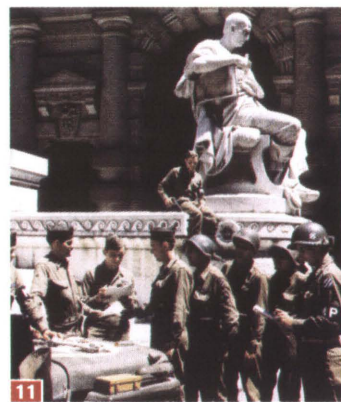

8
Urmările atacului japonez asupra portului Pearl Harbor, 1941

La fel ca în Primul Război Mondial, intrarea în cea de-a doua conflagrație mondială a Statelor Unite ale Americii, superioară din punct de vedere al resurselor umane, precum, și puterea ei uriașă materializată în industria de armament ⑦, asigură prăbușirea puterilor Axei. Conflictul european devenise un război mondial și s-a extins după atacul japonez asupra bazei navale americane de la Pearl Harbor ⑥ (pag. 498) și după declarațiile de război ale Germaniei și Italiei făcute SUA,

la 11 decembrie 1941. După 1943, puterea covârșitoare a Aliților forțează trupele germane de ocupație să se retragă din vest și sud, până la granițele Germaniei.

După capitularea italo-germană din Africa de Nord (pag. 511), Aliții invadează Italia ⑩ în iulie 1943. Guvernul fascist se prăbușește după destituirea lui Mussolini din 25 iulie 1943 (pag. 471). Noul guvern al Italiei se predă și se alătură Aliților în războiul împotriva Germaniei. Începând cu 1943, România și Bulgaria, aliatele Germaniei, sunt obligate

11
Trupe SUA la Napoli, 1945

12
Debarcarea trupelor Aliților în Normandia, 6 iunie 1944

una după alta de către Aliți să accepte încetarea ostilităților, iar trupele germane sunt forțate să plece din Grecia și din câteva teritorii iugoslave. Trupele sovietice se aflau la granițele Prusiei Orientale în august 1943.

Al doilea front din Vest cerut de Stalin se instituie odată cu debar-

9
Plaja Omaha, cimitir al militarilor americani în Normandia

carea în Normandia a unei uriașe armate a Aliților ⑫, la 6 iunie 1944. Într-o operațiune militară de proporții, 326 000 de soldați cu peste 50 000 de vehicule ajung pe coastele Atlanticului francez în cinci zile, suferind pierderi uriașe ⑨ pe parcurs, în timp ce 10 000 de avioane securizau zonele aeriene. La 25 august 1944, Parisul este recâștigat ⑩ cu sprijinul trupelor franceze – care fuseseră evacuate în Marea Britanie înaintea ocupației germane din 1940 – și al mișcării franceze de rezistență (pag. 461). În Est (pag. 512), Armata Roșie avansase până la granița Germaniei.

În ciuda situației create, germanii sunt hotărâți să reziste. Conducătorii naziști mobilizează populația pentru războiul total (pag. 525) și doar ocuparea întregului teritoriu al Germaniei a pus capăt războiul (pag. 526).

7
Afiș promovând recrutarea americancilor în industrie, 1943

10
Militari germani se predau la Paris, 25 august 1944

Ziua Z

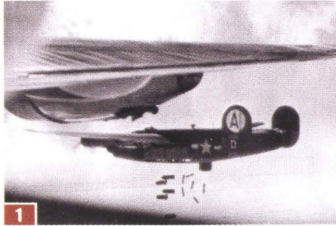
Debarcarea trupelor Aliților în Normandia, Franța, reprezintă cea mai amplă operațiune militară a războiului, intrând în istorie ca Ziua Z (D-Day). Litera D este abrevierea în engleză a cuvântului Decizie sau Debarcare reprezentând denumirea primei zile a operațiunii. Celălalt D din cuvântul englezesc Day (zi), urmărește sublinierea importanței evenimentului. Numele actual al operațiunii este Operațiunea Overlord.

Eisenhower de vorbă cu militarii trupelor aliaților, iunie 1944

Războaiele aeriene

Bătăliile aeriene, asistate de tehnologia modernă a timpului, provoacă pierderi uriașe în ambele tabere. Raidurile cu bombe ale Aliaților asupra Germaniei din ultimele etape ale războiului urmăreau în primul rând să demoralizeze populația.

1 Bombardiere SUA atacă Frankfurtul, 29 ianuarie 1944

4 Dresda, 1945

Încă de la început aviația a jucat un rol decisiv în război. Testată cu succes în Războiul Civil din Spania (pag. 473) prin identificarea cu bombardare a țintelor militare, contribuie decisiv la cucerirea Poloniei în 1939 și a Norvegiei în 1940 (pag. 510). În mai 1940, germanii distrug pentru prima dată un oraș întreg, Rotterdamul. Războiul aerian ajunge la apogeu în urma *covoarelor de bombe*, altfel spus, a bombardărilor intense până la distrugere totală a unei

6 Gara Anhalter din Berlin după bombardament, 1945

2 Nürnberg, 1945

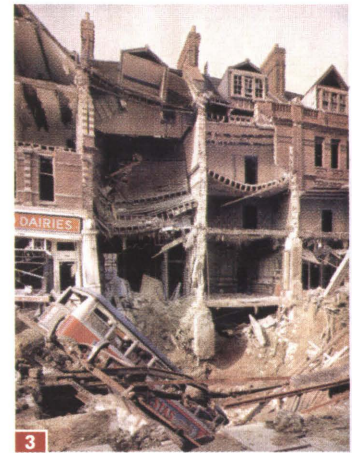
zone locuite. Ambele tabere acceptă treptat exterminarea în masă a civililor, considerând-o un instrument de război. Raidurile germane de bombardament din Londra ❸ și Coventry din timpul războiului aerian din Anglia din 1940–1941 (pag. 510) nu urmăreau numai distrugerea fabricilor de armament, ci și slăbirea moralului populației civile.

În 1943, Aliații, superiori din punct de vedere material și al forței umane, îi obligă pe germani să intre complet în defensivă în războiul aerian. Atacurile aeriene bine direcționate asupra pozițiilor germane de pe liniile de front deschid drumul pentru înaintarea trupelor terestre ale Aliaților

7 Familii fără adăpost se mută cu traiul în buncăre

(pag. 523). Din 1942, raidurile de bombardament ale americanilor ❶ și britanicilor afectează tot mai mult orașele din nord și vest, îndeosebi în zona industrială de pe Rin și în Valea Ruhrului. Pentru a slăbi rezistența populației civile germane, orașe întregi ❷ au fost distruse intenționat. În ofensivele de zi și în cele nocturne, raidurile Aliaților pun la pământ, până în 1945, spații importante din Köln, Lübeck, Berlin ❸, Dresda ❹ și Hamburg, obligând populația germană să se ascundă în adăposturi subterane supraaglomerate ❺ sau să fugă în regiunile din est ale Reichului. Au fost aruncate cca două milioane de tone de bombe; fiecare a cincea familie rămâne fără adăpost. La sfârșitul războiului, la Berlin erau 51 de milioane de metri cubi de dărâmături, la Hamburg aproape 36 de milioane, la Dresda 25 de milioane, iar la Köln 24 de milioane. În total, cca 600 000 de germani și-au pierdut viața ❻ în urma atacurilor cu bombe ale trupelor Aliaților.

3 Londra după un atac cu bombe, 1940

5 După un atac cu bombe de la Dresda, cadavrele sunt arse de frica izbucnirii unei epidemii, februarie 1945

Războiul pe mare

După 1943, Aliații domină războiul naval. Până atunci, germanii reușiseră să distrugă cu ajutorul submarinelor traficul maritim de comerț al Aliaților în Oceanul Atlantic, dar în martie 1943, comandantul suprem al flotei germane, Karl Dönitz, întrerupe războiul din Atlantic din cauza pierderilor uriașe suferite.

Karl Dönitz planifică un atac cu submarine, 1943

Războiul total și rezistența din Germania

După 1943, în ciuda situației militare disperate, naziștii încep mobilizarea întregii populații. Tentativa de puci din 20 iulie 1944 eșuează.

Deși erau conștienți de înfrângerea lor militară iminentă (pag. 523), liderii naziști încercau din răspuț să mobilizeze ultimele rezerve umane, obligând populația extenuată și înfometată să participe la acțiunile pentru apărarea orașelor germane. După înfrângerea de la Stalingrad, în discursul său de la Sportpalast de la 18 februarie 1943 ministrul de propagandă Joseph Goebbels

proclamă începutul războiului total (pag. 512). Toți bărbații între 16 și 65 de ani, precum și femeile între 17 și 45 de ani trebuiau să vină în apărarea Reichului, pentru obținerea victoriei finale. După august 1943, membrii Tineretului Hitlerist sunt luați din taberele de educație fizică pentru apărare (pag. 521) și aduși direct pe front. O mare parte a populației este obligată să lucreze în industria de armament, tot mai multe persoane sunt recrutate pentru munca silnică. Sloganul *Mergi până la capăt!* ⑨, difuzat fie prin afișele de propagandă, fie prin rețelele de radio Volksempfänger ⑧, erau menite să însuflețască dorința de sacrificiu pe frontul de acasă. Legea marțială devine și mai

8 Volksempfänger, un radio foarte ieftin; nu prindea nici un program străin, 1938

strictă; dezertorii erau împușcați sau spânzurați pe loc de curtea marțială pentru a intimida populația.

Teroarea împotriva civililor se radicalizează după ce mișcarea de rezistență germană ⑩ se impusese pentru

prima dată în conștiința publică prin tentativa nereușită de

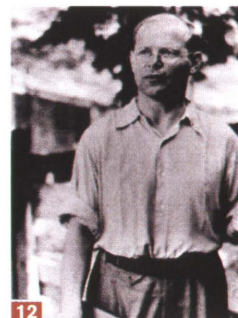
Slogane din 1945: Mergi până la capăt!, Frankfurtul va fi păstrat!

10 Curte marțială în care presupuși oponenți erau condamnați, 1944

11 Helmuth James, conte von Moltke, fondatorul grupului de rezistență Kreisauer Kreis înaintea curții marțiale, executat în 1945

12 Dietrich Bonhoeffer, membru al opoziției politice, executat în 1945

Din discursul lui Joseph Goebbels, ținut la Sportpalast la 18 februarie 1943

Englezii susțin că populația germană rezistă măsurilor de război total ale guvernului. Că nu dorește război total, ci capitulare! Vă întreb: Doriți război total? Dacă asta vreți, veți avea un război mai total și mai radical decât orice ne putem imagina astăzi.

Goebbels își ține discursul la Sportpalast, februarie 1943

Tentativa de asasinare din 1944

Atentatul cu bombă împotriva lui Hitler, condus de colonelul von Stauffenberg la 20 iulie 1944 în sediul central din Polonia al fűhrerului, fusese plănuțit încă din 1943 de un grup de conspiratori din grupările de rezistență. Acesta era menit să producă o răsturnare imediată; după moartea lui Hitler, posturile din partid și guvern trebuiau ocupate, instaurându-se un nou guvern care avea să încheie războiul. Hitler supraviețuiește atentatului cu doar câteva răni ușoare, iar tentativa de lovitură de stat eșuează. În jur de 200 de membri ai rezistenței sunt executați și alți 7000 aruncați în închisoare.

sus: Colonelul von Stauffenberg, 1934 la dreapta: Hitler îi arată lui Mussolini sediul său distrus

asasinare a lui Hitler în Polonia, la 20 iulie 1944. Germanii care formaseră o mișcare de rezistență prin biserică ⑫ și opoziție politică ⑪ luptau fără succes din 1933 într-un stat polițienesc totalitar (pag. 450), împotriva unui regim care era sprijinit de o mare parte a populației. Riscurile erau extrem de mari și mulți dintre ei au plătit cu viața.

■ Prăbușirea militară a Germaniei

La 8 mai 1945, după ce Forțele Aliatilor cuceriseră întreaga țară, Germania capitulează necondiționat. Hitler evită arestarea prin sinucidere.

1 Membrii Tineretului Hitlerist sunt arestați de ruși

2 Steagul sovietic arborat deasupra Reichstagului german

3 Militari sovietici printre ruinele Căminării Reichului din Berlin, mai 1945

Ultima ofensivă germană din Ardeni, în sudul Franței, eșuează în decembrie 1944. Trupele americane, britanice și franceze ajung din Vest pe teritoriul Germaniei la începutul anului 1945 și, în ciuda

rezistenței disperate, cuceresc un oraș după altul.

La 25 aprilie, soldații americani și sovietici își dau mâna la Torgau, pe Elba. Armata Roșie trece frontiera de est a Germaniei în ianuarie 1945 și lansează atacul împotriva Berlinului. În timpul acestui asalt sunt comise numeroase acte de violență asupra populației civile germane, ca răzbunare pentru atrocitățile militarilor naziști pe frontul rusesc. În ciuda

superiorității covârșitoare a sovieticilor, germanii continuă să opună o rezistență fermă. Hitler înarma până și copiii ❶, bătrânii și bolnavii și îi trimitea pe front. Berlinul cade la 2 mai după o bătălie sângeroasă de 13 zile pentru fiecare stradă și clădire; la 30 aprilie, steagul sovietic era arborat deasupra Reichstagului ❷. Hitler și Goebbels ❸ se sinucid într-un buncăr subteran al Căminării germane ❹: Hitler pe 30 aprilie, Goebbels a doua zi. Doar în Bătălia pentru Berlin ❶ își pierd viața 200 000 de militari ai Armatei Roșii și cca 50 000 de germani.

Armata germană semnează capitularea necondiționată a Germaniei ❺, mai întâi pe 7 mai, la sediul Aliatilor din Reims, apoi a doua zi, la sediul sovieticilor din Berlin-Karlshorst; aceasta intră în vigoare în ziua următoare. Întreaga Germanie era ocupată și toți militarii germani deveneau prizonieri de război ❻. Al Doilea Război Mondial se încheie în Europa. Japonia capitulează însă numai după lansarea primelor bombe atomice la începutul lunii august (pag. 498).

4 Ruinele de la poarta Brandenburg din Berlin, 1945

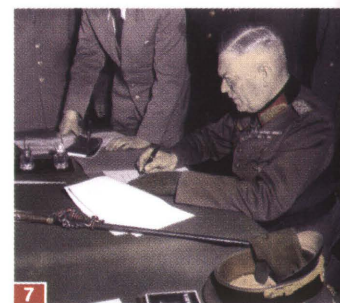
6 Prizonierii de război germani sunt duși în Uniunea Sovietică, mai 1945

Ordinul Nero

În martie 1945, Hitler emite așa-zisul Ordin Nero, punând în sarcina ministrului armamentului Albert Speer distrugerea completă a Germaniei. Fără să țină seamă de populația civilă, toate instalațiile din Germania care puteau fi folosite de inamic – complexe industriale, sisteme de alimentare și transport – trebuiau distruse după retragerea armatei. Ordinul a fost ignorat în mare parte.

5 Corpul lui Joseph Goebbels în buncărul subteran al lui Hitler, 1945

7 Mareșalul Keitel semnează capitularea necondiționată la 8 mai 1945

Germania în 1945

La conferința de la Potsdam, Aliții victorioși creează cadrul politic și economic pentru reorganizarea Germaniei. Începe reconstrucția de la zero.

În conformitate cu acordurile conferințelor de război ale Alișilor (pag. 522), puterile victorioase împart teritoriul Germaniei în zone de ocupație americană ⑨ britanică, sovietică și franceză. În același timp, Berlinul și Viena (pag. 546) sunt împărțite în patru sectoare municipale mari.

La Conferința de la Potsdam ⑧

8 Conferința de la Potsdam din iulie 1945, pe scaune de la stânga la dreapta: Attlee, Truman și Stalin

10 Sediul Consiliului de Control al Alișilor din Berlin-Schöneberg, 1954

din iulie 1945, noul președinte american Harry S. Truman, Stalin și Churchill – înlocuit ulterior de noul premier Clement Attlee – subliniază responsabilitatea comună față de Germania. Consiliul de Control al Alișilor ⑩ deține puterea supremă de guvernare. Economia Germaniei este pusă sub controlul Alișilor. Învățătorii sunt de acord că principiile politice pentru reconstrucția Germaniei sunt

demilitarizarea, denazificarea și descentralizarea. Aceste principii aveau să fie aplicate mai târziu în mod cu totul diferit, după ideologia specifică zonei de ocupație (pag. 538).

Din noiembrie 1945, conducătorii regimului nazist sunt judecați la Nürnberg ⑫ pentru crime de război, crime împotriva umanității și crime împotriva păcii (agresiune). Majoritatea acuzaților au fost spânzurați.

14 Refugiați reintorcându-se la Berlin

11 Băiat cu bicicleta printre dărâmături, Berlin, 1945

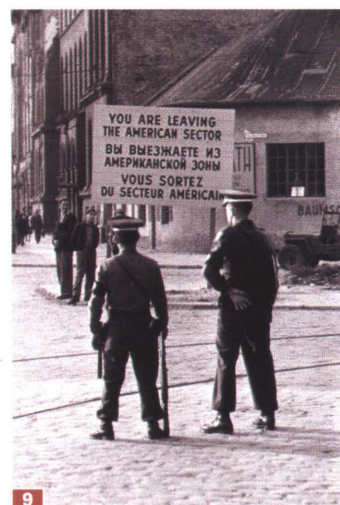

15 München în ruină, 1945

După începerea Războiului Rece (pag. 532), examinarea fiecărui german cu privire la implicarea în sistemul nazist a avut loc numai parțial.

Așa cum era planificat la conferințele de război ale Alișilor (pag. 522), nordul Prusiei Orientale este anexat definitiv Uniunii Sovietice, iar restul teritoriilor germane de la estul liniei Oder-Neisse sunt transferate Poloniei. Se aprobă recolonizarea populației germane din Europa de Est. Peste 16 milioane de germani sunt alungați ⑪, adesea brutal; mai bine de două milioane mor încercând să scape prin fugă.

Între timp, peste ruinele Germaniei ⑮ începe reconstrucția. Spre deosebire de perioada de după 1918, învingătorii aduc carburanți și hrană suferinzilor. Femeilor le-a revenit sarcina grea a curățării orașelor ⑯ de dărâmături ⑪. Primii pași spre democrație se fac sub controlul Alișilor, prin reînființarea Partidului Social Democrat și a altor partide politice în iunie 1945. Renașterea a avut loc și pe plan cultural ⑯; apar numeroase ziare, iar teatrele, sălile de concert și de dans sunt din nou pline.

9 Gardieni la granița dintre zonele de ocupație americană și sovietică din Berlin

12 Unul dintre inculpații Procesului de la Nürnberg: Hermann Göring, 1945

13 Reclama unei cafenele cu sală de dans printre ruinele Hanovre, 1946

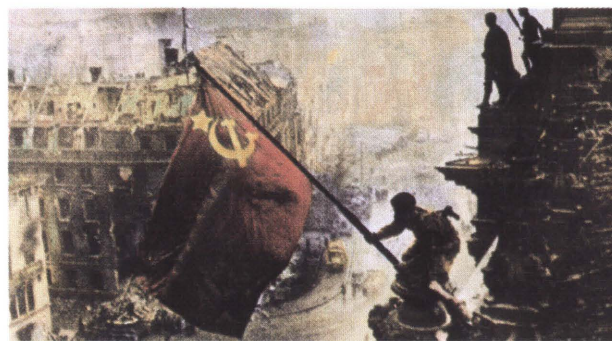

16 Femei adunând molozul din Berlin, 1945

Cuprins

4 Războaiele mondiale și perioada interbelică 1914–1945

- 6 Primul Război Mondial
- 12 Ideologiile secolului XX
- 14 Democrația nepopulară: Reichul german
- 16 Germania nazistă
- 20 Austria: de la Imperiul Habsburgic la provincia germană Ostmark
- 22 Elveția: insulă de stabilitate
- 24 Franța: insecuritate și ocupație
- 28 Marea Britanie între cele două războaie mondiale
- 32 Irlanda: divizare și independență
- 34 Belgia și Olanda: două obiective ale politicii germane
- 36 Italia sub fascism
- 38 Spania și Portugalia
- 40 Scandinavia și Țările Baltice
- 42 Polonia
- 44 Ungaria și Cehoslovacia
- 46 Uniunea Sovietică
- 50 Europa de Sud-Est între cele două războaie
- 52 Declinul și prăbușirea Imperiului Otoman
- 54 Reorganizarea Arabiei
- 56 Iran și Afghanistan: lupta pentru independență
- 58 Calea către independența Indiei
- 60 China între imperiu și comunism
- 62 Japonia imperială și Asia de Sud-Est
- 66 Commonwealth-ul – britanic: emanciparea coloniilor britanice
- 68 Africa sub dominație colonială
- 70 Ethiopia și Egipt: între supunere și independență
- 72 Euforie și criză: SUA între cele două războaie
- 74 America Latină
- 76 Al Doilea Război Mondial
- 80 Studiu de caz – Al Doilea Război Mondial

Steagul sovietic arborat deasupra Reichstagului german, 30 aprilie 1945 (vezi pag. 92)

Soldați purtând măști de gaze, 1916 (vezi pag. 6)

Copyright © 2005 Peter Delius Verlag, Berlin

Editura „Litera Internațional”

O. P. 53; C.P. 212, sector 4,
București, România
tel./fax (021) 3196390;
e-mail: comenzi@litera.ro

Copyright © 2008, Litera Internațional
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Ne puteți vizita pe

www.litera.ro

Editor: Vidrașcu și fiii

Traducere și adaptare din limba engleză:

Graal Soft – Integrated Translation Services

Redactori: Mariana Bădescu, Cristina Marin,

Tatiana Fișer, Anatol Vidrașcu

Corector: Valentina Tîfin

Coperta: Vladimir Zmeev

Tehnoredactare și prepress: Vlad Panfilov

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
a României

Marea istorie ilustrată a lumii. -

București : Litera Internațional, 2008

7 vol.

ISBN 978-973-675-470-8

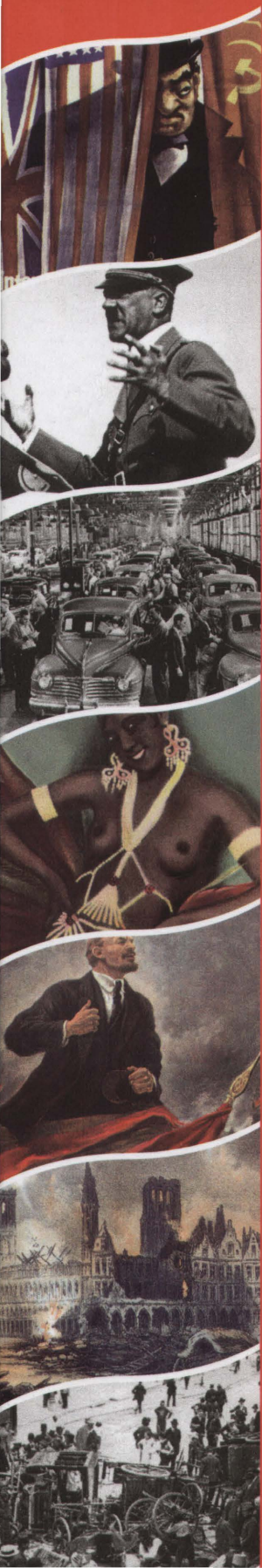
Vol. 6. - ISBN 978-973-675-513-2

94(100)(084)

Tipărit la G Canale, București

MAREA ISTORIE ILUSTRATĂ A LUMII

ÎN 7 VOLUME

PREISTORIA • PRIMELE IMPERII

LUMEA ANTICĂ

EVUL MEDIU

ÎNCEPUTUL PERIOADEI MODERNE

EPOCA MODERNĂ

RĂZBOAIELE MONDIALE ȘI PERIOADA INTERBELICĂ

LUMEA CONTEMPORANĂ

Află mai mult pe:

www.litera.ro

ISBN 978-973-675-513-2

9 789736 755132

COLECȚIA **Financiarul**